

EKONOMİK RAPOR

2021

ANTALYA TİCARET BORSASI

Cumhuriyet Caddesi Borsa İşhanı Kat 2

P.K. 101 07040 Antalya /TÜRKİYE

Tel: 0 242 244 26 70, 241 11 25, 241 28 28

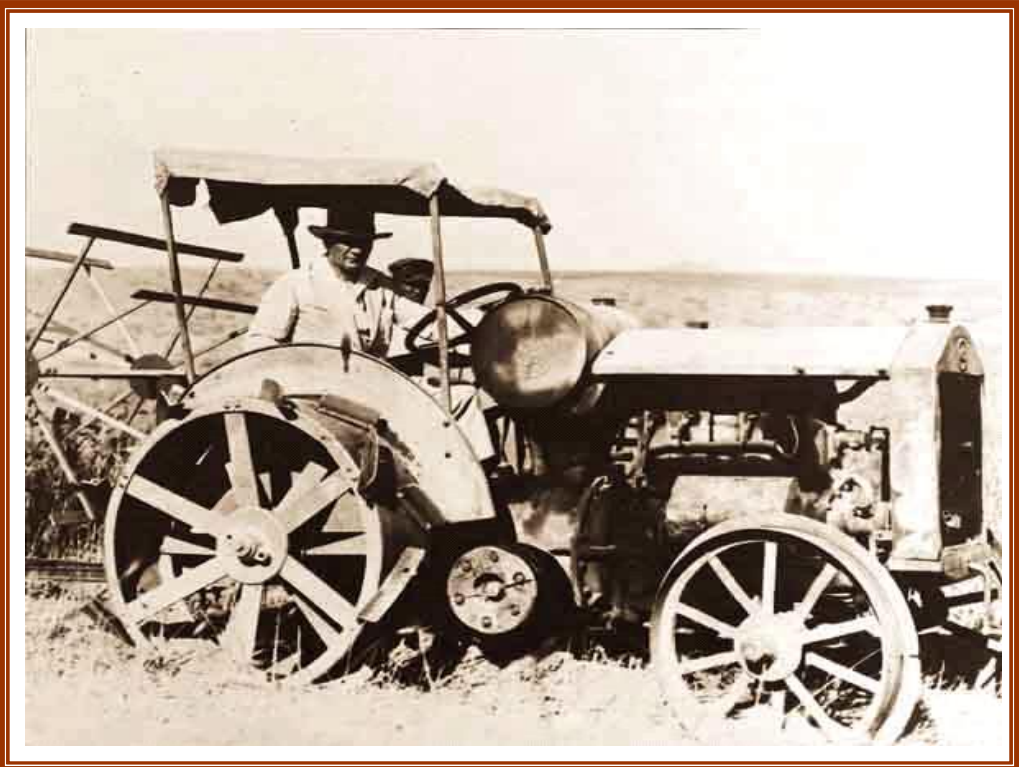
Faks: 0 242 241 11 58

<http://www.antalyaborsa.org.tr> antalyatb@tobb.org.tr

**TÜCCAR, MİLLETİN EMEĞİNİ VE ÜRETİMİNİ KIYMETLENDİRMEK İÇİN
ELİNE VE ZEKÂSINA, EMNİYET EDİLEN VE
BU EMNİYETE LİYÂKAT GÖSTERMESİ GEREKEN ADAMDIR.**

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

S u n u ş

Antalya Ticaret Borsası; 2021 yılında 100 yılı aşan geçmişi ile kentimizin ve ülkemizin asırlık kurumları arasında bulunmaktadır. Asırlık çınarlar ailesine katılan borsamıza üye olmaktan ve yönetiminde bulunmaktan gurur duyarken hizmet etme fırsatının bize verilmesinden dolayı da mutluluk duyduğumuzu belirtmek isteriz. Böylesi tarihi derinliğe ve birikime sahip bir kurumun yönetim ve insan kaynağı ekibinde olmak hepimiz için kıvanç vericidir.

2021 yılının bizde bıraktığı ana izler; salgından sonraki hareketlilik ve geleceğe dair yeni umutlar olmuştur. 2020 yılının kentimiz için tarihi rekor küçülme ile geçmiş olması, bir taraftan hepimizi daha önce görmediğimiz derecede zorlarken diğer taraftan da hayatta kalma mücadelemizi test ettirmiştir.

2020 yılını ülkemiz %2 civarında bir büyümeyle kapattı. Antalya'mız ise % -24'ten fazla küçüldü. 2021 yılında ise detaylarını bu raporda paylaştığımız nedenlerden dolayı ülkemiz %12 ve kentimiz %27'ye yakın ekonomik büyümeler sağlamışken maalesef tarım sektörümüz, bildik nedenlerden dolayı, ciddi küçülmeler yaşamıştır. Ülke genelindeki % -3 ve kentimizdeki % -9 civarındaki küçülmeler dolayısıyla 2021 yılı sektörümüz için acı verici geçmiştir.

Genel ekonominin küçülme zamanlarında kurtarıcı konumunda olan tarım sektörümüz, bir kez daha ekonominin büyüme döneminde cezalandırılmıştır. Tarımsal üretim ve ticaretin hayati öneminin tüm dünyadaki farkındalığı son derece artmışken ülkemizdeki farkındalığın henüz layıkıyla gerçekleşmediğini söylemek mümkündür. Halbuki stratejik sektör olmanın gerekleri gerçekten yerine getirilmiş olsaydı, tarım sektörü bir bütün olarak büyüyen ekonomiden hak ettiği payı alma şansına sahip olabilirdi.

Ekonominin zor zamanlarında yaptığı olumlu katkının çok daha fazlasını istihdamda yapan tarım sektörünün stratejik sektör olma gerçeğinin yanı sıra ülkemiz için tam bir beka sektörü olduğu görülmüştür. Yani ne kadar paranız olursa olsun ihtiyaç duyduğunuz tarım ürünlerini ithal etmekte bile aciz kaldığımız dönemler olabilmektedir.

Ali ÇANDIR

Yönetim Kurulu Başkanı

ANTALYA TİCARET BORSASI
YÖNETİM KURULU

Başkan : Ali ÇANDIR

Başkan Yardımcısı : Halil BÜLBÜL

Sayman Üye : Cüneyt DOĞAN

Üye : Süleyman ERSAN

Üye : Hüseyin SİMAV

ANTALYA TİCARET BORSASI MECLİSİ

Başkan	:	Erdoğan EKİNCİ
Başkan Yardımcısı	:	Abdullah İNAN
Başkan Yardımcısı	:	Murat KÖSEOĞLU
Katip Üye	:	Tuncay ÖZDEN
Üye	:	Ali ÇANDIR
Üye	:	Halil BÜLBÜL
Üye	:	Cüneyt DOĞAN
Üye	:	Süleyman ERSAN
Üye	:	Hüseyin SİMAV
Üye	:	Ahmet YILMAZ
Üye	:	Nuri BÜYÜKSELÇUK
Üye	:	Muzaffer AYDOĞAN
Üye	:	Sedat EKİCİ
Üye	:	Ragıp GÖK
Üye	:	Ata SÖNMEZ
Üye	:	Adnan İNGEÇ
Üye	:	Süleyman KAÇAROĞLU
Üye	:	Selçuk ÇELEBİ
Üye	:	Hakkı Ergin CİVAN

ANTALYA TİCARET BORSASI MESLEK KOMİTELERİ

1. MESLEK KOMİTESİ

Başkan	Ahmet YILMAZ
Başkan Vekili	Yusuf SARICALAR
Üye	Tevfik AKTAŞ
Üye	Murat KÖSEOĞLU
Üye	Nuri BÜYÜKSELÇUK
Üye	Ali GÖK
Üye	Mehmet ÖZMEN

2. MESLEK KOMİTESİ

Başkan	Hakan Tayfun AYDIN
Başkan Vekili	Ramazan ÇETİN
Üye	Süleyman ERSAN
Üye	Muzaffer AYDOĞAN
Üye	Ali YILDIRIM

3. MESLEK KOMİTESİ

Başkan	Fevzi ATŞAN
Başkan Vekili	Fatih EKİNCİ
Üye	Erdoğan EKİNCİ
Üye	Cüneyt DOĞAN
Üye	Sedat EKİCİ
Üye	Erhan BÜYÜKKASAP
Üye	Mustafa ÇETİN

4. MESLEK KOMİTESİ

Başkan	Yaşar KOCAOĞLU
Başkan Vekili	İrfan AKBAŞ
Üye	Halil BÜLBÜL
Üye	Hüseyin SİMAV
Üye	Ragıp GÖK
Üye	Cengiz TÜLÜBEN
Üye	Zafer TAN

5. MESLEK KOMİTESİ

Başkan	İbrahim UYSAL
Başkan Vekili	Ufuk İNGEÇ
Üye	Ata SÖNMEZ
Üye	Adnan İNGEÇ
Üye	Süleyman KAÇAROĞLU
Üye	Şadi BAYRAM
Üye	Kadir ELMAS

6. MESLEK KOMİTESİ

Başkan	Ertan ALTUNDAĞ
Başkan Vekili	Mehmet BULGAN
Üye	Ali ÇANDIR
Üye	Tuncay ÖZDEN
Üye	Selçuk ÇELEBİ
Üye	Ömer OSMAN
Üye	Mert YEĞİNALTAY

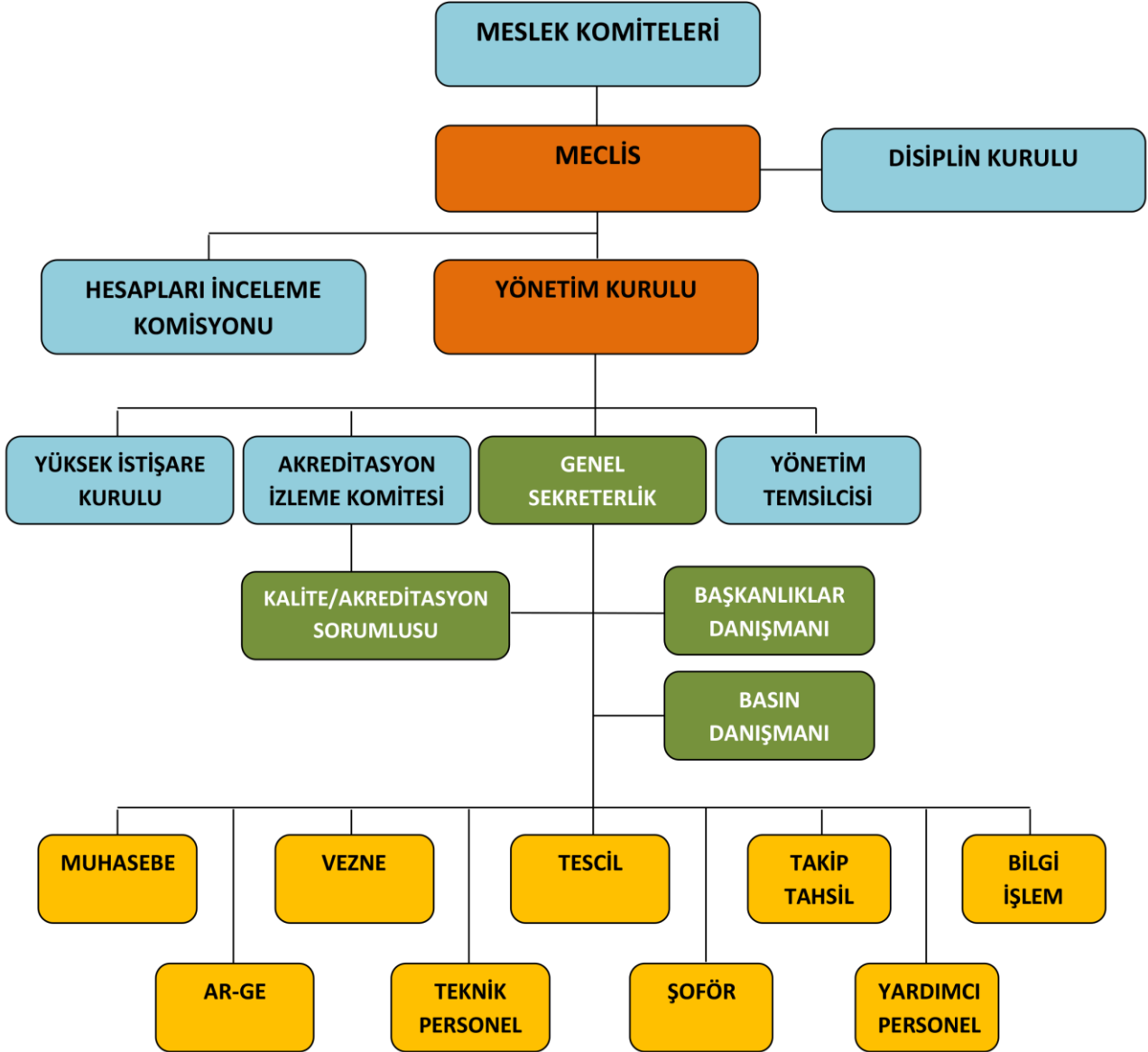
7. MESLEK KOMİTESİ

Başkan	Necmi ALPAGOT
Başkan Vekili	Arif İZMİR
Üye	Hakkı Ergin CİVAN
Üye	Abdullah İNAN
Üye	Şaban ACAR

DİSİPLİN KURULU

Başkan	Burak GÖNEN
Üye	Hasan Tuğrul GENÇER
Üye	Nurettin BABAOĞLU
Üye	Nuri CENGİZ
Üye	Mehmet Ali CAN
Üye	Mehmetcan ÇALIK

ATB ORGANİZASYON ŞEMASI

İÇİNDEKİLER

Sunuş	4
Giriş	10
1. Küresel Ekonomide Görünüm ve Eğilimler	12
2. Türkiye Ekonomisinde Görünüm ve Eğilimler	19
3. Antalya Ekonomisi, Tarımsal Üretimi ve Ticareti	39
4. Antalya Ticaret Borsası	62
4.1. Kuruluş ve Tarihçe	62
4.2. Mali Yapı ve Üye Sayısı	62
4.3. Temsil, İmza Yetkisi ve Ehliyet	63
4.4. Yayın Faaliyetleri	63
4.5. Borsa Tescilleri	64
4.6. Borsa Kotasyonuna Dahil Maddeler	64
4.7. Borsanın İşlem Hacmi	66
4.8. 2020 Yılı Ana Faaliyetleri	67
5. 2022 Yılı Hedefleri ve Planları	70
6.Sonuç ve Değerlendirme	72

Giriş

Küresel salgın yılındaki ekonomik ve sosyal kapanmanın yarattığı zorlukları aşmanın gayreti içinde bulunduğumuz bir yıl oldu 2021. Bu yıl ilan edilen %11.35'lik ekonomik büyüme, tüm sektörlerle uyumlu dağılmış bir büyüme olmadı. Mesela tarım sektörü 2021 yılında % -2.9 küçüldü. Hizmet sektörü ise % -5.5'luk rekor küçülmenin ardından 2021 yılında %21 gibi rekor bir büyüme sağladı.

Antalya'nın 2020 yılındaki % -24.11'lik tarihi rekor küçülmesinin ardından 2021 yılında %26.47 ile rekor büyümesi söz konusu olmuştur. Tarımın başkenti olarak bilinen Antalya, bu rekor büyüme yılında tarımını % -8.51 gibi tarihi bir küçülmeye yaşamıştır. Buna karşılık hizmet sektörü ise büyük ölçüde baz etkisi ile %55.85'lik rekor bir büyüme yaşamıştır.

2021 yılındaki agresif büyüme oranlarına rağmen 2018 yılından bu yana dünya ve özellikle GOÜ (gelişmekte olan ülkeler) karşılaştırmalarında ülkemiz, bir taraftan geride kalırken diğer taraftan da 2023 yılı hedeflerinden tamamen kopmamıza neden olan bir dönemi yaşamıştır. Tüm dünyada geçerli olan salgın, ortak zorluklar yaratırken ilave etkilenmeler, hem ülkeler hem de sektörler için ayrı ayrı yaşanmıştır. Ülkelerin yönetimleri de bu etkilenmelere ve kapanmalara karşı farklı mali destek ve teşvik politikaları uygulamışlardır. Doğrudan vatandaşlarına ve şirketlerine olmak üzere iki ana alanda olan bu destek ve teşviklerin büyük bölümü hibe niteliğinde yapılmıştır. G20 ülkeleri, ortalama olarak GSYH'larının %10'a yakın bölümünü bu kapsamda vatandaşlarına ve şirketlerine yansıtırken ülkemizde bu oran %1.5 civarında kalmıştır.

2020 ve 2021 yıllarında ülkemizde yaşanan ayırıcı özellik, negatif reel faizle verilen kredilerdeki devasa artıştır. Öyle ki uzun yıl ortalaması %15 civarında olan kredi büyümesi 2020 ve 2021 yıllarında %50'yi aşmış özellikle tüketici tarafını oluşturan konut ve araç kredileri %100 civarında bir kredi büyümesine sahne olmuştur. Böylesi devasa kredi büyümesi, 2020 ve 2021 yıllarında ciddi ekonomik büyümeleri körüklemiştir.

Tarım sektörümüz, genel olarak bir dönem iyi büyümeye karşılık ertesi dönem daha kötü bir performans gösterme karakteristiğine sahiptir. Nitekim 2020 yılındaki %5 civarındaki büyümeye karşılık genel ekonominin %12'ye karşılık tarım sektörümüz % -3 civarında daralmıştır. Esasen bu eğilimin istikrarlı ve sürdürülebilir bir yapıda büyümeye dönüştürülmesi gereklidir. Bu yapı hem ülkemiz tarımı için hem de kentimiz tarımı için geçerli hale getirilmelidir. Zira tarımsal faaliyetler başta kırsal kesim olmak üzere tüm insanlarımıza doğrudan etki etmektedir. Tarımsal faaliyetlerdeki dalgalanmalar, kent-kırsal kesim insanlarımıza doğrudan şok edici etkiler yaratmaktadır. Söz konusu dalgalanmalar aynı zamanda tarımsal faaliyetlerle uğraşanları da bu faaliyetlerden

	ANTALYA TİCARET BORSASI 2021 YILI EKONOMİK RAPORU	30/12/2022	
		Ver:1.0	11 / 72

uzaklaştırmaktadır. Yani ikili ve geniş kapsamlı olumsuz etkiler yaratmaktadır. Tarım sektörünün tüm olumsuzlara ve zorluklara rağmen kent ekonomisi içine nüfuz etme ve yayılma gücü hala etkisini göstermektedir. Yani kentimizde tarımsal üretim ve ticaret iyi ise hem kent ekonomisi hem de kent istihdamı toplam olarak yükselmektedir.

Ekonomik büyüme eğilimini sürdürülebilir hale getirme çabalarının özellikle tarımsal ve ticari hayata sayısal yansımaları; bu raporun temel konusunu oluşturmaktadır.

İlk bölümde, yukarıda sözü edilen yaklaşımla bir tümden gelim uygulaması ve değerlendirmesi yapılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde IMF,OECD, WTO ve WB gibi uluslararası, TÜİK, DPT, DTM ve HM gibi ulusal kurumların verilerinden ve araştırma raporlarından yararlanılmıştır.

İkinci bölüm Türk ekonomisindeki 2020 yılı görünümünü ve bir zaman serisi biçiminde eğilimlerini kapsamaktadır. Bu kapsamdaki ikincil veriler ve araştırmalar temel alınmıştır.

Üçüncü bölümde, tarımsal yapı ve ticaretteki veriler ve araştırmalar değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde ise Antalya'nın tarımsal yapısı ve ticareti; uluslararası, ulusal ve bölgesel karşılaştırmalarla değerlendirilmiştir.

Beşinci bölümde, Antalya Ticaret Borsası'nın kurumsal ve operasyonel faaliyetlerinin 2021 yılı görünümü değerlendirilmiştir.

Raporun son bölümü olan altıncı bölümü ise 2022 yılı hedeflerine ayrılmıştır.

1. Küresel Ekonomide Görünüm ve Eğilimler:

Küresel ekonominin GSYH'daki ve ticaretteki büyüme eğilimleri gözlemlendiğinde, son 30 – 40 yıllık geçmişi, iki ana kırılma anıyla dikkat çekmektedir. Bunlardan biri 2009 kırılması diğeri de 2020 kırılmasıdır. Bir hatırlama olması bakımından, 2020 yılı ekonomik raporunda, gelecek yıllardaki gelişmelerin bu salgının yarattığı kırılmanın etkisinde kalacağı yönünde idi. Nitekim 2021 yılı ekonomik gelişmelerinin önemli bölümü, salgının yarattığı etkilerle açıklanmıştır.

Küresel GSYH büyüme hızı ile ticaret hacmi büyüme hızı ilişkisi dünyadaki ekonomik iklim ve performans bakımından önemli göstergelerdendir. Bu temel göstergelerin birbirine oranı da belirli ölçüde ticaret ve ekonomik büyüme duyarlılığına işaret etmektedir.

Şekil-1.1. Dünya GSYH ve Ticaret Hacmi Büyüme Eğilimleri.

Şekil-1.1’de 80’li yıllardan itibaren küresel gsyh, cari usd cinsinden ve yıllık büyümeler de % olarak sağ ekseninde verilmiştir. Buna göre son 40 yılda küresel hasıla 10 trilyon usd düzeyinden 95 trilyon usd miktarına çıkmış bulunmaktadır. Yani yaklaşık 10 katlık bir artış sağlanırken ortalama yıllık yaklaşık %6’ya yakın bir genel büyüme oranı yakalanmıştır.

Küresel ekonomideki uzun dönem büyüme eğiliminin son 10 yıllık dönemdeki dünya ve bazı ekonomiler için değerleri, aynı kaynaktan, Şekil-1.2’de verilmiştir.

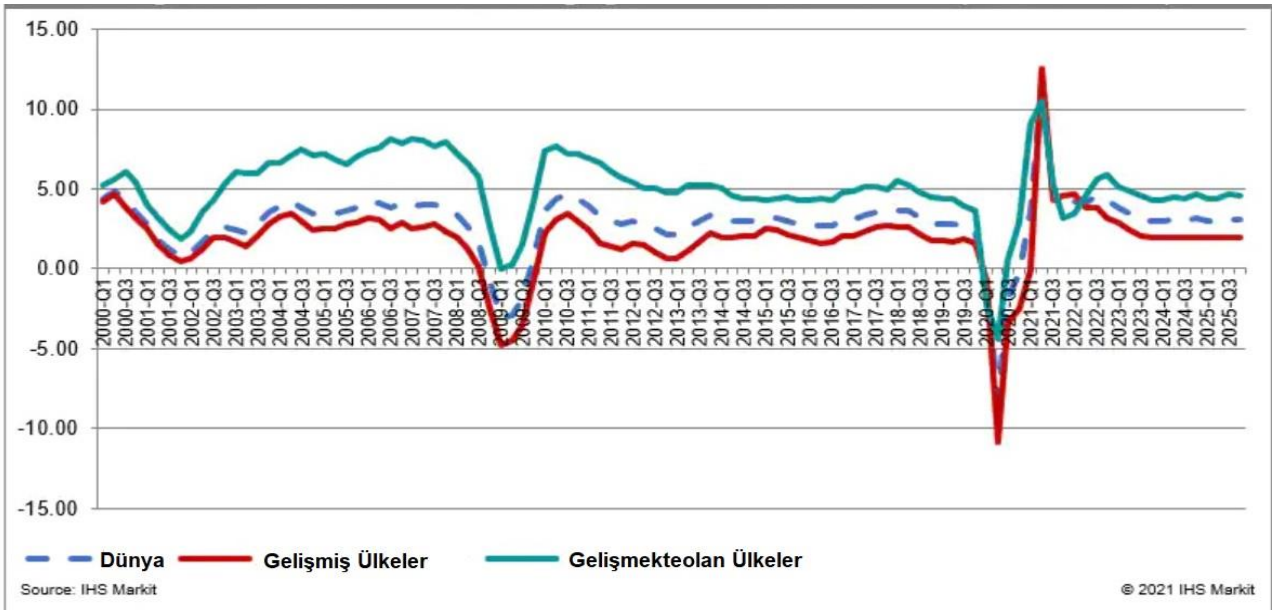
Şekil-1.2. Dünya ve Seçilmiş Ekonomiler İçin Büyüme ve Hasıla Değerleri.

GÖSTERGE	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
BÜYÜME HIZI (%)											
Dünya	4,3	3,5	3,5	3,6	3,5	3,3	3,8	3,5	2,8	-3,1	5,9
Gelişmiş ülkeler	1,7	1,2	1,4	2,1	2,3	1,7	2,4	2,2	1,7	-4,5	5,2
ABD	1,6	2,2	1,8	2,5	2,9	1,6	2,4	3,0	2,3	-3,4	6,0
Japonya	-0,1	1,5	2,0	0,4	1,2	0,6	1,9	0,3	0,6	-4,6	2,4
Euro Bölgesi	1,6	-0,9	-0,2	1,4	2,1	1,9	2,5	1,8	1,5	-6,3	5,0
Almanya	3,9	0,4	0,4	2,2	1,7	2,2	2,5	1,3	1,1	-4,6	3,1
Fransa	2,2	0,3	0,6	1,0	1,1	1,1	2,3	1,8	1,8	-8,0	6,3
İtalya	0,6	-2,8	-1,7	0,1	0,9	1,1	1,7	0,9	0,3	-8,9	5,8
İngiltere	1,6	1,4	2,0	2,9	2,3	1,8	1,8	1,3	1,4	-9,8	6,8
İspanya	-1,0	-2,9	-1,7	1,4	3,6	3,2	3	2,4	2,1	-10,8	5,7
Gelişmekte olan ülkeler	6,4	5,4	5,1	4,7	4,3	4,6	4,8	4,6	3,7	-2,1	6,4
Çin	9,5	7,9	7,8	7,3	6,9	6,7	6,8	6,7	6,1	2,3	8,0
Rusya Federasyonu	5,1	3,7	1,8	0,7	-2,3	0,3	1,6	2,5	1,3	-3,0	4,7
Arjantin	6,0	-1,0	2,4	-2,5	2,7	-2,1	2,7	-2,6	-2,1	-9,9	7,5
Brezilya	4,0	1,9	3,0	0,5	-3,6	-3,3	1,1	1,3	1,4	-4,1	5,2
Hindistan	6,6	5,5	6,4	7,4	8	8,2	7,2	6,5	4,0	-7,3	9,5
Türkiye	11,1	4,8	8,5	5,2	6,1	3,2	7,5	2,8	0,9	1,8	9,0
Küresel Hasıla (Trilyon Dolar)	73,3	74,8	76,9	79,2	74,9	76,2	80,8	85,9	87,4	84,9	94,9

Kaynak: IMF, World Economic Outlook October, 2021 , Ege Bölgesi Sanayi Odası, 2021

Son 10 yıllık büyüme eğilimi, uzun vadeli büyüme eğilimi ile uyumlu seyretmiştir. Ancak Türkiye'nin büyüme eğilimi ise hem ait olduğu gelişmekte olan ülkeler hem de dünya eğiliminden daha yüksek seyretmiştir.

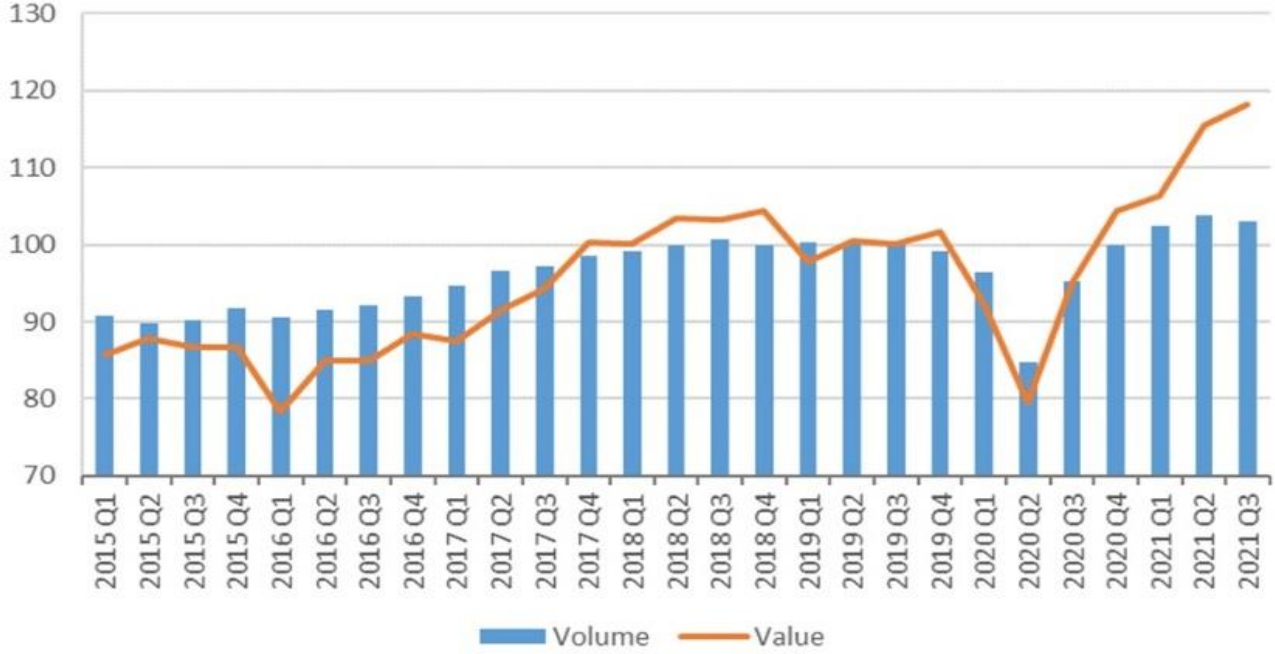
Şekil-1.3. Dünya, Gelişmiş ve Gelişmekte olan Ekonomiler İçin Eğilimler (%).

Burada dikkat çeken iki temel konu var. Bunlardan ilki 2020 yılı, 2009 yılından daha derin bir daralmaya neden olmuştur. İkincisi ise gelişmiş ekonomiler 2020 yılından gelişmekte olanlara göre daha yüksek bir büyüme sağlamışlardır. Halbuki 2009 yılında bunun tersi yaşanmıştı.

Şekil-1.4. Küresel Mal Ticareti Hacim ve Değer Eğilimleri

(Index, 2019 = 100)

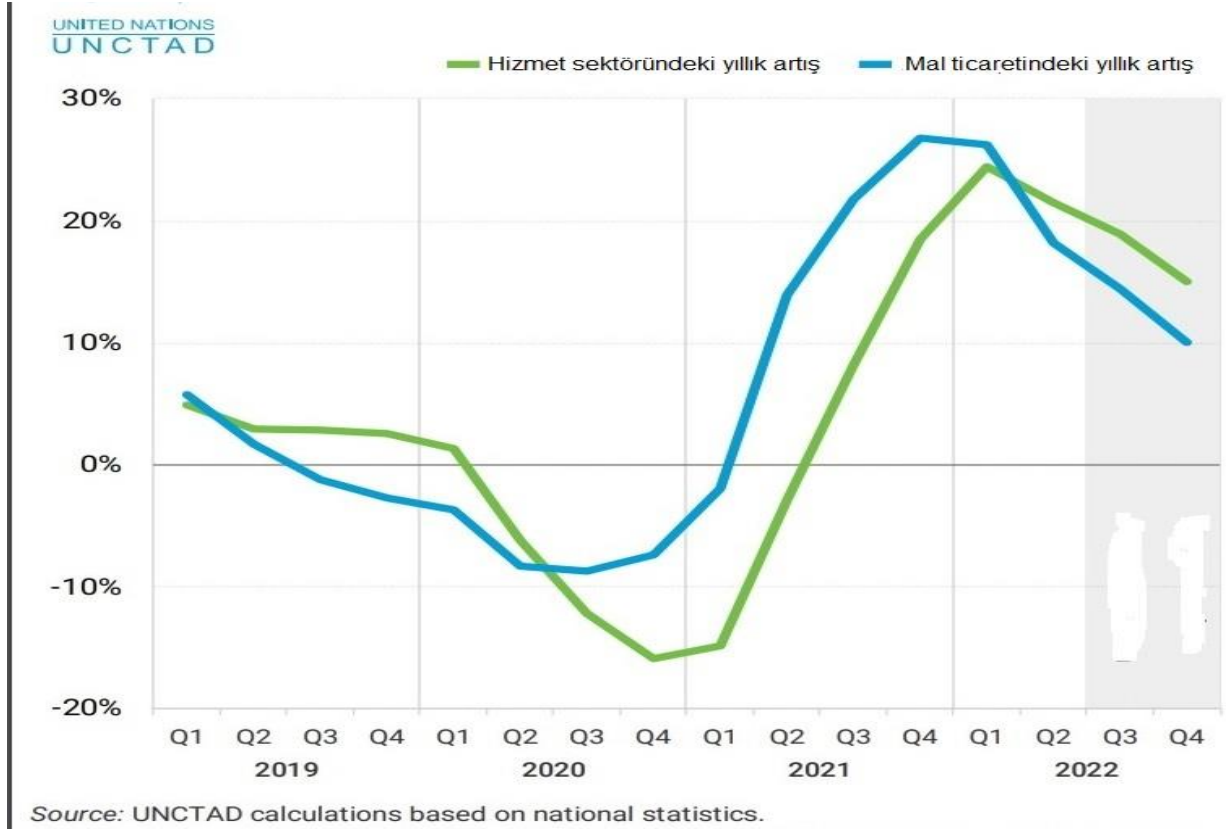
Source: WTO and UNCTAD.

2015-2021 dönemindeki 3 aylık dönemler itibariyle dünya mal ticaret hacmi ve değeri konusundaki eğilimler, Şekil-1.4'te verilmiştir. Burada dikkat çeken ilk konu, 2015-2017 dönemindeki nispi ucuz fiyatlara karşılık 2021 yılındaki nispi fiyat yükselişleri olmuştur. Diğer bir konu da 2021 yılındaki mal ticaret hacminin (miktarının) son 7 yılın üzerinde seyrettiğidir. Ancak bu yükseklik 2018 yılındakini cüzi miktarda geçebilmiştir. Bu marjinal mal miktarı yükselişine karşılık fiyatlardaki yükseliş son 7 yılın rekoru olmuştur. Doğal olarak bu durum dünyadaki enflasyon yükselişinin de temel bir göstergesi olmuştur.

Dünya mal ticareti 2015-2021 döneminde yukarıdaki gibi bir eğilim gösterirken hizmet sektöründeki ticari eğilim ve mal ticareti ile ilişkisi dikkate alındığında her ne kadar belirli bir paralellik gösterebilir de özellikle son dönemde farklılıklar yaşanmıştır. Şekil-1.5'te verilen salgın öncesi ve sonrası eğilimler, mal ve hizmet ticaretindeki gelişmelerin ve düzeylerin bu dönemde sıkça yer değiştirdiğini göstermektedir.

Salgın öncesinde hizmet ticaretindeki yıllık artışlar, 2020 yılı ilk yarısına kadar mal ticaretindeki artışların üzerinde seyrederken bu dönemden sonra hizmet sektörü, ciddi düşüş kaydetmiş ve mal ticaretinin altında seyretmiştir.

Şekil-1.5. Dünya Mal ve Hizmet Ticaretindeki Eğilimler.

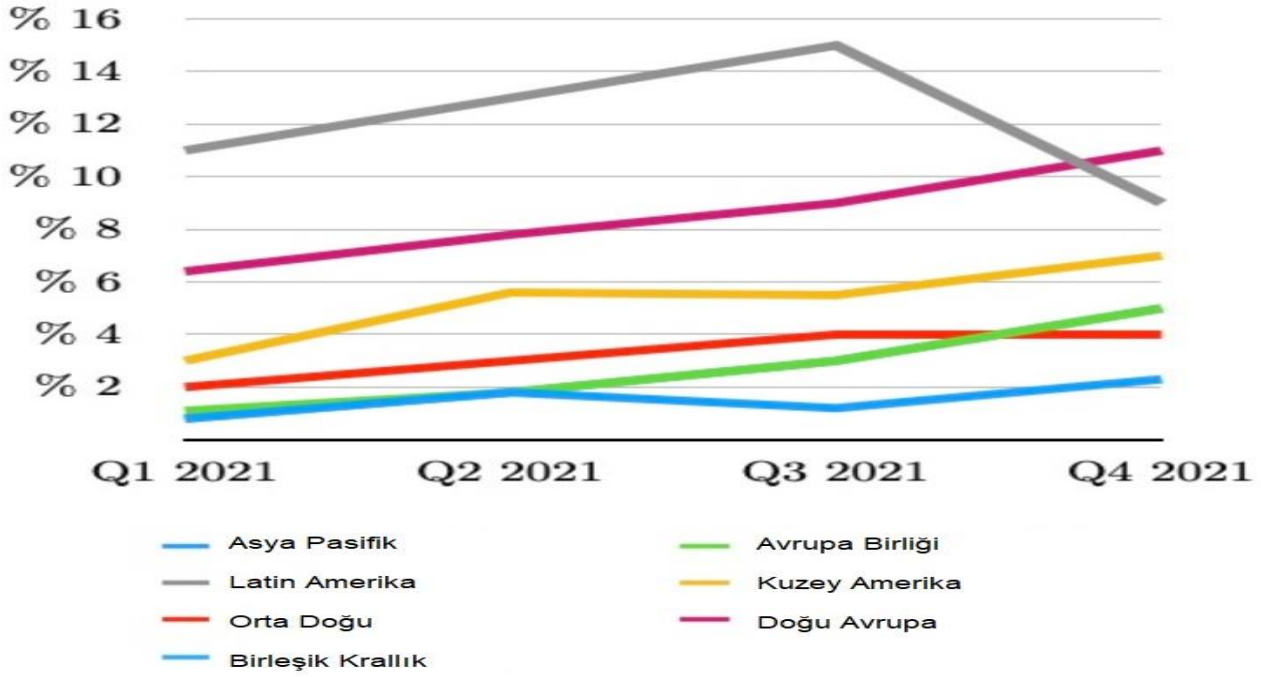

2021 yılı boyunca hizmet sektörü, mal ticaretinin altında kalmıştır. Salgın boyunca hizmet ağırlıklı ekonomilere sahip iller ve ülkeler, nispi olarak mal ağırlıklı ekonomilerden çok daha fazla olumsuz etkilenmiştir. Nitekim hizmetler sektöründeki ürünlerin ticaretinde yaşanan yıllık değişimler, emtiadakilere göre ciddi düzeyde olumsuz seyretmiştir. Bütün hizmet alt sektörlerinde yıllık ticaret hacimleri, 4 çeyrek boyunca ciddi boyutta negatif seyretmiş yani daralmıştır. Öyle ki bu daralma, mesela seyahat sektörünün 2. çeyreğinde % -82 düzeyinde olmuştur. Doğal olarak salgın etkilerinin ortadan kalktığı dönemde hizmet sektöründeki ticaret artış hızı, mal ticaretini geçmiştir.

2021 yılında dünyada mal ve hizmet ticaretiyle ilgili hacim ve değer gelişmeleri doğal olarak küresel bir enflasyon olgusunu gündeme getirmiştir. Gerekçeleri bilinen bu enflasyon olgusu, 2021 yılında adeta gelecek için yüksek bir başlangıç yapmıştır. 2008 yılından bu yana bütün gelişmiş ekonomilerde ve ortalama olarak dünyada %2'nin üzerine çıkamayan enflasyon, bu yıldan itibaren hızla yükselmeye başlamıştır.

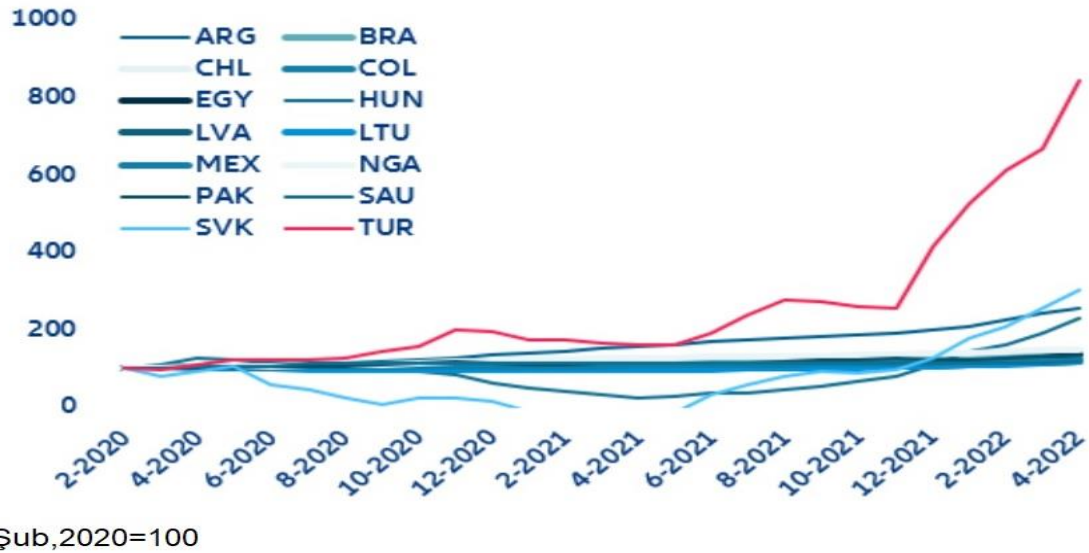
2021 yılı 4 çeyreği boyunca dünyadaki bölgeler ve birlikler bakımından yaşanan ortalama enflasyonlar Şekil-1.6'da verilmiştir.

Şekil-1.6. Dünyada Bölgesel ve Birlikler Enflasyonu

2021 yılında tüketici fiyatları, bölgesel ve birlikler olarak %15'lere varan enflasyon oranlarına sahip olurken gıda fiyat enflasyonu ise daha yüksek seyretmiştir.

Şekil-1.7. Seçilmiş Ülkeler için Gıda Fiyatları Endeksleri (Şub,2020=100)

Sources: Statistical offices, OECD, Refinitiv, Allianz Research

Gıda fiyatları enflasyonu, 2021 yılından itibaren Türkiye bakımından ayrılmış gözükmemektedir. 2022 yılı başından itibaren bu ayrışma hız kazanmış ve ortalamasının 4 kat üzerine çıkmıştır.

Dünyada enflasyonun seyrine paralel olarak borçlanma da ciddi hız kazanmıştır. Her ne kadar GSYH (gayrisafi yurtiçi hasıla) %'si 2021 yılında nispi bir düşüş gösterse de 300 trilyon USD'ye yaklaşan bir borç yükü söz konusu olmuştur.

Şekil-1.8. Küresel Borç Eğilimi.

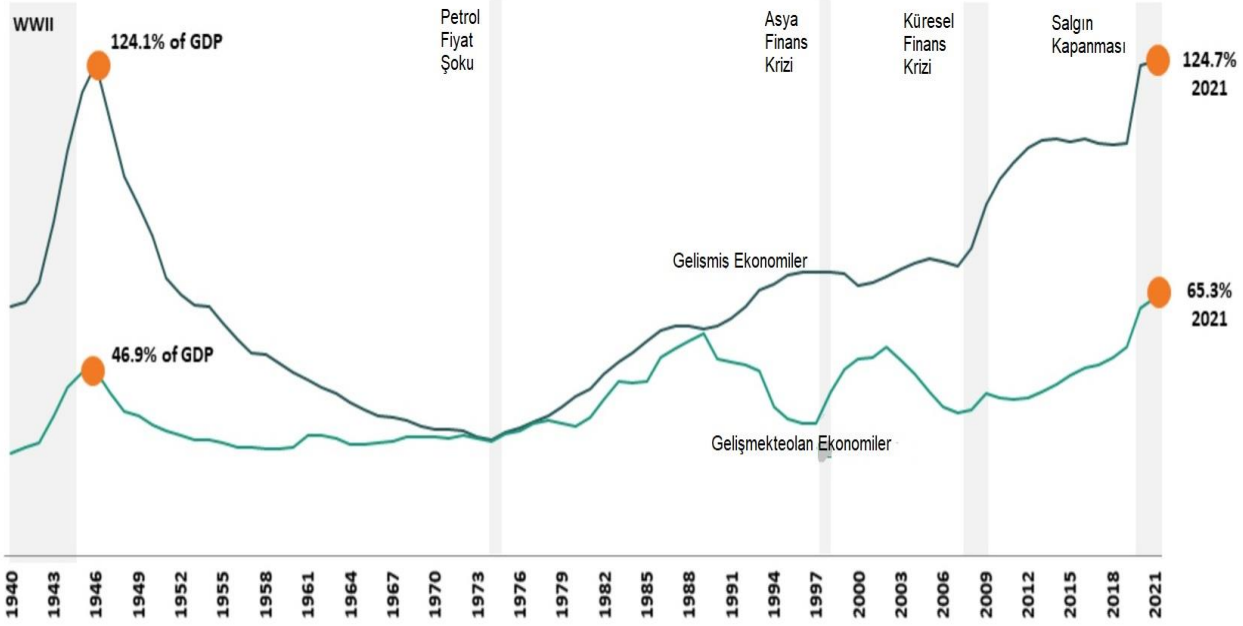
Merkez bankaları salgın boyunca alabildiğine gevşeme politikaları uygulamaya devam ederken uygun koşullu kredi musluklarını da tüm kesimler için alabildiğine açmıştır. Bu eğilime göre gelişmiş ülkeler için rekor düzey olan ikinci dünya savaşı dönemi, bu salgında aşılmaya yaklaşmıştır. GOÜ'ler ise kamu borçlanma eğilimi itibariyle 90'lı yıllardaki rekor düzeylerini aşmış durumdadır.

Küresel borçlanmada ülke gruplarının yanı sıra farklı kesimlerin eğilimleri de önem taşımaktadır. Toplam borç stoku, 1999 yılında 60 trilyon USD civarındayken 2021 yılında bu stok 300 trilyon USD'ye yaklaşmıştır. Dolayısıyla geçen sürede 5 katlık bir artış yaşanmıştır. Artış hızı bakımından hane halkları ve reel sektör borçlanma eğilimleri öne çıkmaktadır.

Küresel borçlanmanın nispi olarak hane halkları ve reel sektör üzerine yoğunlaşması, artan enflasyon dolayısıyla dünyada bu kesimleri rahatlatıcı etki yaratılmıştır. Ülkemizde ise artan hayat pahalılığı yani fakirleşme dolayısıyla sabit gelirlilerin ve küçük işletmecilerin ciddi boyutta mali yükleri artmıştır.

Küresel borçlanma eğilimlerinin kamu açısından değerlendirmesi ise Şekil-1.9'da uzun dönemli olarak yapılmıştır.

Şekil-1.9. Kamunun Küresel Borçlanma eğilimi.

Source: GlobalData Business Fundamentals; IMF Database

GlobalData.

1940-2021 dönemindeki uzun vadeli küresel boyutta kamunun borçlanma eğilimi, Şekil-1.9'da verilmektedir. Gelişmiş ekonomilerin kamu borçlanmasının GSYH %'si, 1945 yılındaki orana ulaşırken 2021 yılında gelişmekte olan ekonomiler %46.9'dan %65.3'e yükselmiştir. Yani gelişmekte olan ekonomilerin kamu borcunun GSYH'ya oranı, 80 yılda %50 artmıştır.

2. Türkiye Ekonomisinde Görünüm ve Eğilimler:

Türkiye ekonomisi, 2021 yılını tüm dünya gibi salgın etkisinden kurtulma yılı olarak geçirmiştir. 2020 yılındaki, %1.8'lik büyümenin ardından 2021 yılında da %11 ile nispi rekor bir büyüme elde etmiştir. Kuşkusuz bu büyümede kredi artış hızının önemli bir etkisi olmuştur. Diğer taraftan Çin'in performans düşüklüğü ile özellikle AB bölgesine ihracat kolaylığının artması da büyümeye olumlu katkı sağlamıştır.

2021 yılını çeyrek dönemler itibariyle 2020 yılı ile karşılaştırmalı olarak değer ve büyüme hızı rakamlarını Tablo-2.1'de görmek mümkündür.

Tablo-2.1. GSYH Değerleri ve Büyümesi

GSYH sonuçları, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık, 2021

Yıl	Çeyrek	GSYH			
		Cari fiyatlarla (Milyon TL)	Cari fiyatlarla (Milyon \$)	Zincirlenmiş hacim endeksi	Değişim oranı (%)
2020	Yıllık	5 046 883	716 902	179,2	1,8
	I	1 071 223	176 200	161,3	4,4
	II	1 037 692	152 585	153,0	-10,4
	III	1 413 883	196 582	198,8	6,3
	IV	1 524 085	191 535	203,8	6,2
2021	Yıllık	7 209 040	802 678	198,9	11,0
	I ^(r)	1 390 704	188 655	173,0	7,3
	II ^(r)	1 585 213	189 072	186,5	21,9
	III ^(r)	1 919 314	225 983	213,8	7,5
	IV	2 313 810	198 968	222,4	9,1

(r) İlgili çeyreklerde revizyon yapılmıştır.

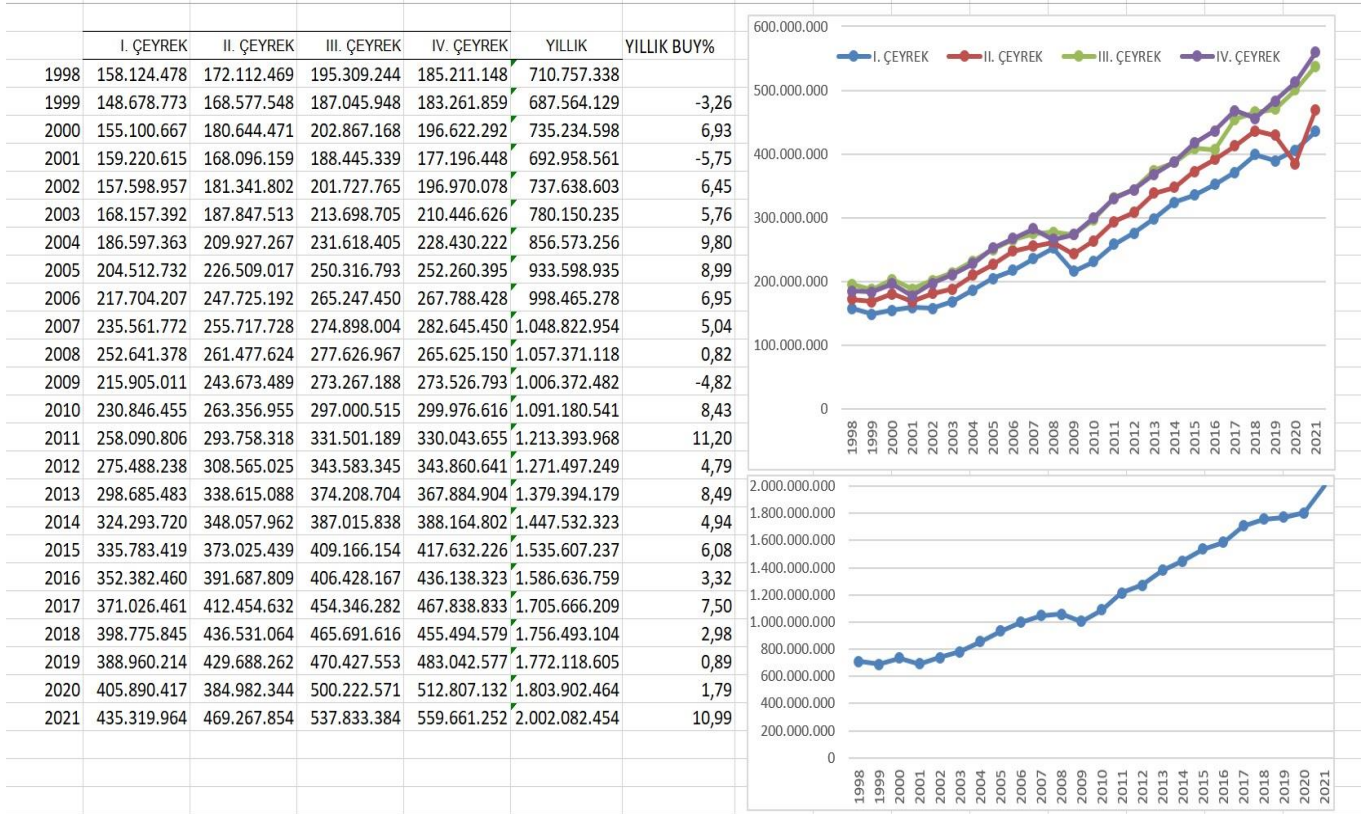
Kaynak:TÜİK

2021 yılının en dikkat çekici verisi 2. çeyrekteki % 21.9'luk rekor büyüme olmuştur. 2020 yılının 2. çeyreğindeki % -10.4'lük rekor küçülmenin yarattığı baz etkisi de kuşkusuz bu büyümede tetikleyici olmuştur. Nitekim takip eden çeyreklerde tek haneli büyüme söz konusu olmuştur.

2021 yılında üçer aylık yani çeyrek dönemler halindeki ekonomik büyüklüklerin cari olarak TL ve ABD doları ile zincirlenmiş hacim endeksi değerleri olarak verildiği Tablo-2.1'de değişim oranları, önceki yılın aynı döneminde göre büyümelerdir. Yani yıllık büyüme oranlarıdır. Eğer çeyrek dönemleri, bir önceki çeyrek döneme göre büyümeleri itibariyle değerlendirirsek göreceğimiz ki büyüme performansı giderek zayıflamaktadır. Bu durumun devam etmesi halinde 2022 yılının büyüme bakımından daha zayıf geçeceğini öngörebiliriz.

Daha uzun vadeli bir büyüme eğilimi olarak Tablo-2.2'deki büyümeler ve yanındaki grafikler, 25 yıllık bir zaman serisindeki durumu göstermektedir. Zincirlenmiş hacim endeksi değerleriyle verilen bu tablonun yanında önce çeyrek dönemler itibariyle büyümeler ve altında da yıllık büyümeler, grafik olarak gösterilmiştir.

Tablo-2.2. Çeyrek Dönemler İtibariyle GSYH Büyümesi Eğilimi.

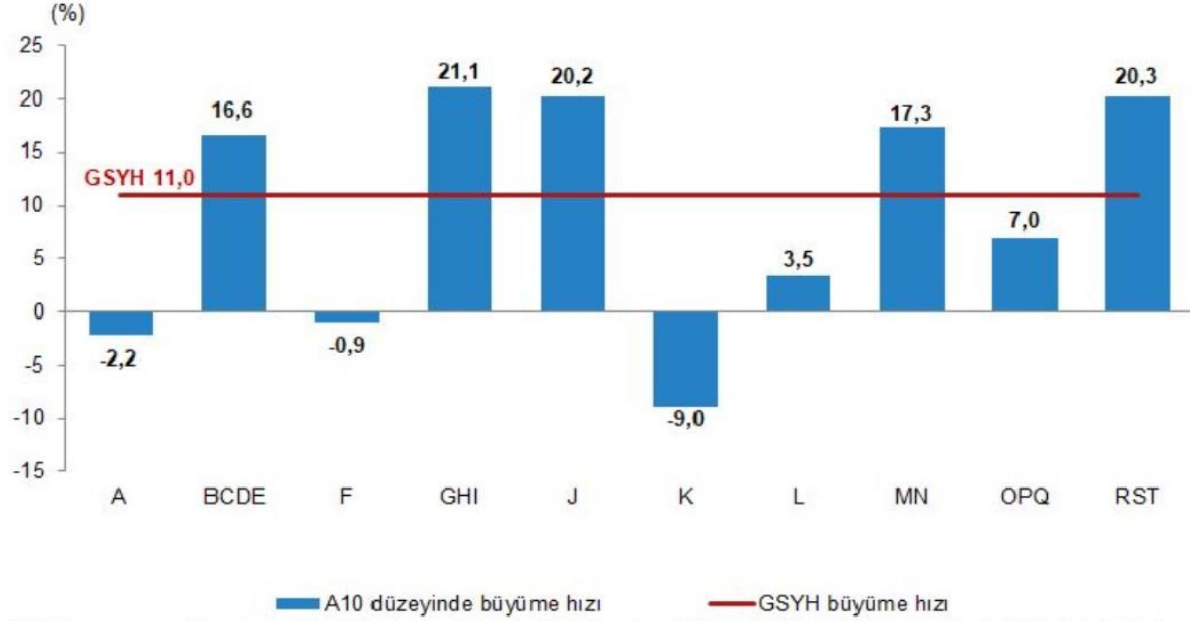

Çeyrek dönemler itibariyle büyümelerde en dalgalı büyüme, 2. çeyreklerde yaşanmıştır. 1. çeyrek ise nispi olarak en durağan çeyrekler olarak dikkat çekmektedir. Yıllık büyümelerde ise 2007-2010 dönemi ve 2017-2020 dönemi, hız kaybının yaşandığı dönemler olarak dikkat çekmektedir.

2021 yılındaki gsyh büyümesinin bileşenleri sektörler itibariyle Şekil-2.1.'de verilmiştir. Yüzde 11 civarındaki gsyh büyümesine en yüksek katkıyı, hizmetler sektörü %21.1 ile vermiştir. Daha sonra %20.3 ile diğer hizmet faaliyetleri sektörü ve %20.2 ile bilgi ve iletişim sektörü vermiştir. Finans ve sigorta sektörü % -9.0 ile ve tarım, ormancılık ve balıkçılık ise % -2.2 ile büyümeye negatif etki etmiştir.

Şekil-2.1. GSYH ve Sektörel Büyümler

GSYH, iktisadi faaliyet kollarına göre A10⁽¹⁾ düzeyinde büyüme hızları, 2021

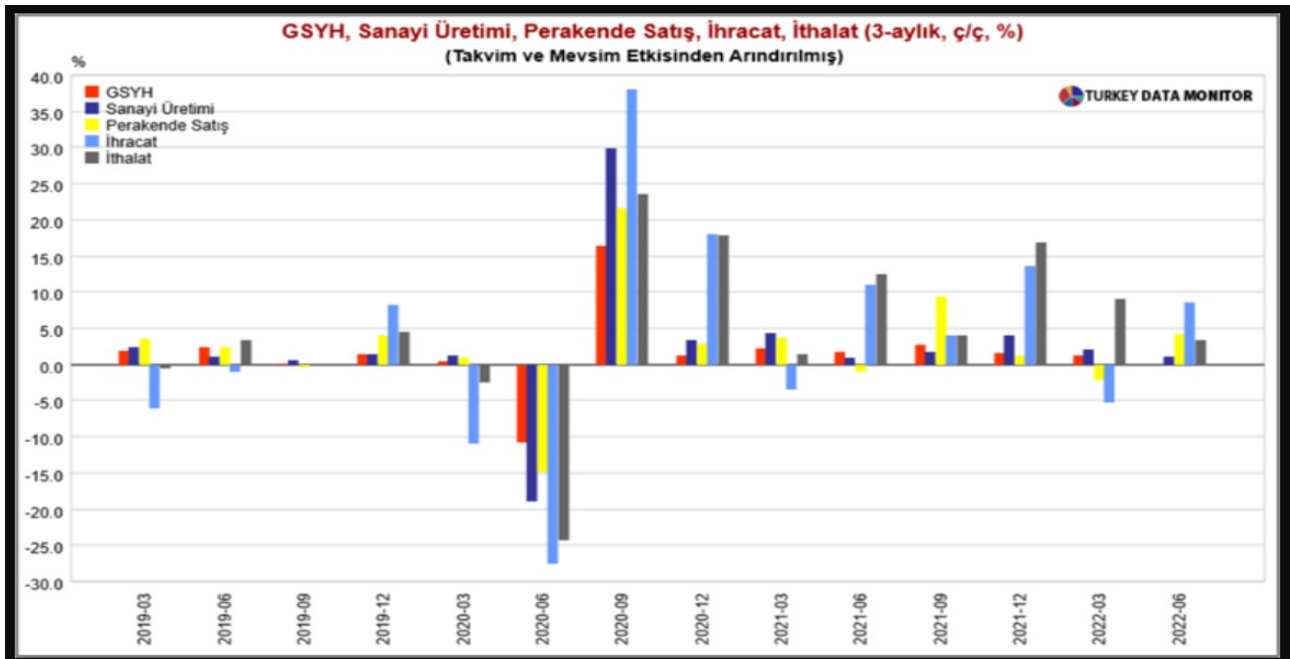

(1) A-Tarım, ormancılık ve balıkçılık, BCDE-Sanayi, F-İnşaat, GHI- Hizmetler, J-Bilgi ve iletişim, K-Finans ve sigorta faaliyetleri, L-Gayrimenkul faaliyetleri, MN- Mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri, OPQ- Kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri, RST- Diğer hizmet faaliyetleri.

Kaynak: TÜİK

Salgın öncesi 2019 ve salgın ertesi 2021 yıllarını içine alan dönem için büyümenin kaynaklarını, dış ticaret ve perakende satış bütünlüğü ile değerlendirmek için Şekil-2.2 verilmiştir.

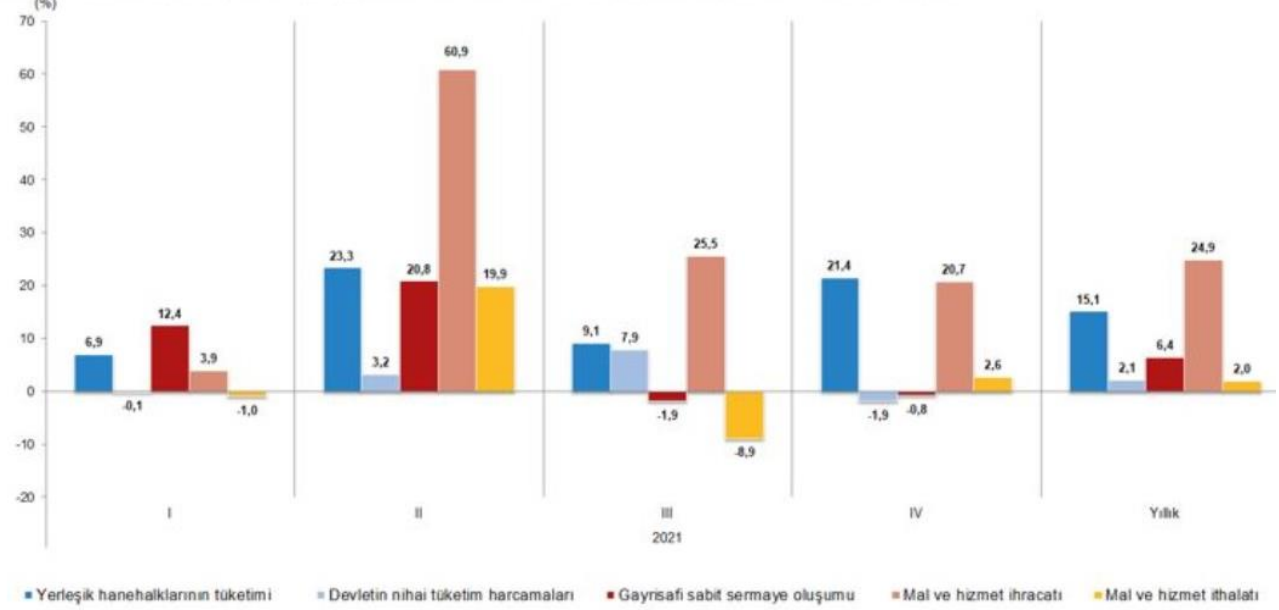
Şekil-2.2. GSYH, Üretim ve Ticaret Büyümleri

GSYH bakımından ekonomik büyümenin bir diğer boyutu da harcamalar yönünden büyümedir. Özellikle özel ve devlet tüketimindeki değişimler, yatırım harcamaları ve net dış ticaret değerleri 2021 yılı çeyrek dönemleri itibariyle Şekil-2.3'te verilmiştir.

Şekil-2.3. GSYH'nın Harcamalar Yönünden Bileşenlerindeki Değişimler.

Harcama yöntemiyle GSYH bileşenlerinin büyüme hızları, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık, 2021

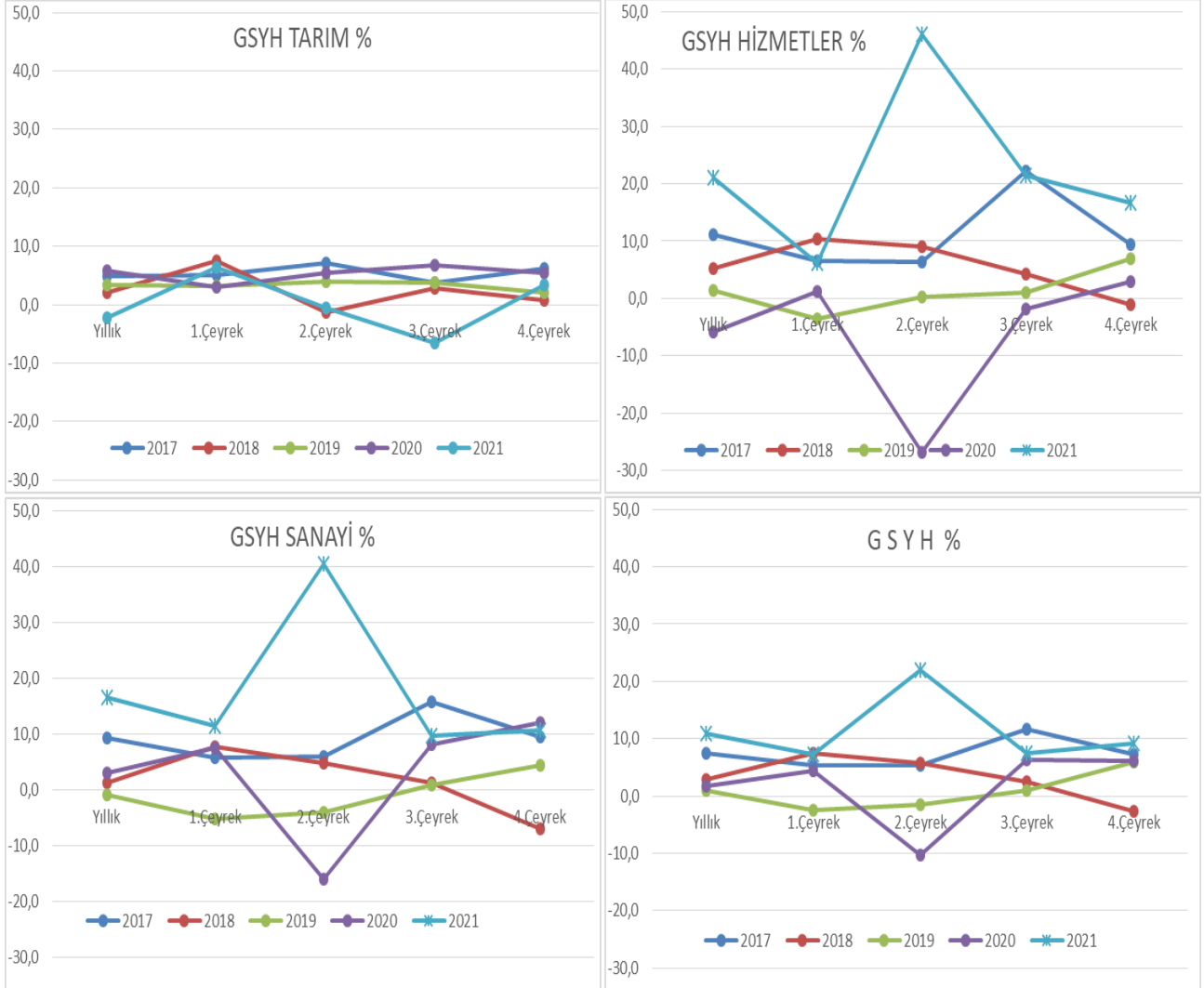
Harcamalar yönünden GSYH'ya yıl toplamında en büyük katkıyı mal ve hizmet ihracatı yaratmıştır. Çeyrek dönemler itibariyle sadece % -8.9 ile mal ve hizmet ithalatı, büyümeye 3. çeyrekte negatif etki etmiş, onun dışında 4 çeyrek boyunca sektörler büyümeye pozitif katkı sağlamıştır. Hanehalklarının tüketimi, ikinci sırada büyümeye katkı sağlamıştır. İhracatın ve hanehalkları tüketiminin bu derece yüksek oranda büyümeye katkı verdiği başka bir yıl örneği bulunamamıştır.

GSYH büyüme hesabı ister harcama, ister gelir ve isterse üretim yöntemiyle yapılmış olsun doğal olarak nihai rakam aynı olur. Yani sonuç değişmez ve değişmemelidir de! Ancak her hesaplama yöntemiyle aynı sonucun farklı boyutlarını, kanallarını ya da yönlerini öğreniriz. Harcama yöntemiyle büyümenin kaynaklarının boyutlarını yukarıda görmüştük. Sektörlere göre büyümenin boyutlarını ise üretim yöntemiyle hesaplamada öğreniriz.

Üretim yöntemiyle büyümenin boyutları, seçilmiş temel sektörler için çeyrek dönem ve yıllık seyirler itibariyle Şekil-2.4'te verilmiştir.

Tarım, sanayi, hizmetler gibi temel sektörlerin ve GSYH'nın 2017 – 2021 dönemi yıllık ve çeyrek dönemler itibariyle büyüme performansları Şekil-2.4'te yer almıştır.

Şekil-2.4. GSYH ve Ana Sektörlerin Yıllık Çeyrek Büyümesi (%)

Son 20 çeyrekteki sektörel büyümeler bakımından en az dalgalı yani varyansı en düşük olan sektör, açık ara tarım olmuştur. Bu dönemde %7 ile % -6 arasında dalgalanan tarım sektörü, her zamanki gibi zor zamanların istikrarlı ve olumlu katkı yapan sektörü olmuştur.

Dalgalanma boyutu en yüksek olan hizmetler sektörü ise bu dönemde % 45 ile % -25 arasında oynaklık göstermiştir. Esasen bu iki sektör, ekonomilerde daralmadan ya da durağanlıktan daha tehlikeli olan durumu ekonomiye yaşatmışlardır. Görsel algılamayı kolaylaştırmak açısından yukarıdaki dörtlü grafikte ortak ölçekleme kullanılmıştır.

Şekil-2.4'te dikkat çeken bir diğer konu da tarım dışında kalan diğer sektörlerin ve GSYH'nın 2020 yılı 2. çeyreğinde rekor küçülmeler yaşaması olmuştur. Tarım ise 2018 yılı 2. çeyreğinde rekor küçülme yaşamıştır. 2020 yılı kendi başına tüm bileşenlerde rekor dalgalanmanın yaşandığı bir yıl olmuştur. 2021 yılında bu dalgalanma dengelenmeye çalışılmıştır.

Türkiye ekonomisinin kendi içindeki büyüme varyansının yüksekliği, içinde bulunduğu bölgesel ve gruplar ayırımında da geçerliliğini korumaktadır. Yani Türkiye ekonomisinin bu yüksek dalgalı büyüme alışkanlığı, benzer ya da rakip durumda bulunan ülke gruplarında gözükmemektedir.

1990'lı yıllardan itibaren Çin, Hindistan, G.Kore, Rusya, İspanya, Brezilya ve Endonezya gibi ülkelerle birlikte karşılaştırmalı duruma baktığımızda eğilim itibariyle son 30 yılı nispi olarak en kötü geçiren ekonomi konumundayız. Çünkü İspanya ve Brezilya her ne kadar sıralamadaki konumlarını kaybetmiş olsalar da ilk 15'teki yerlerini korumuşlarken biz ilk 20'deki konumumuzu kaybetmiş durumdayız. Esasen reel döviz kuru eğilimi ile doğrudan ilişkili olan USD birimli GSYH, belirli dönemlerde olması gerekenden çok yüksek belirli dönemlerde de düşük hesaplanabilmektedir. Mesela 2004-2018 döneminde genellikle olması gerekenin çok üzerinde değerli tutulan TL yüzünden GSYH'mız fiktif olarak yüksek hesaplanırken 2018 yılı ikinci yarısından itibaren değersiz konumdaki TL yüzünden düşük GSYH hesaplanmaktadır. Cari döviz fiyatlarıyla GSYH hesaplamasının en önemli sapması budur. Bu sapmayı da dikkate alarak bir değerlendirme yapsak bile nispi olarak başarılı bir dönem yaşadığımızı söylemek mümkün değildir. Çünkü rakiplerimiz daha iyi performans göstererek bizi geride bırakmışlardır. Bu gerçek son 50 yıldır geçerliliğini sürdürmektedir.

Burada dikkat çeken bir diğer konu da, Türkiye ekonomisi; dünya, OECD ve GOÜ gruplamalarının ortalama büyümelerine son 18 yıldır, 2007 ve 2016 yılları hariç, neredeyse tüm yıllar boyunca aykırı hareket etmiştir. Bu aykırılığın genel karakteristiği de büyüme yıllarında genel olarak daha iyi, daralma ve durağan yıllarda ise daha kötü bir aykırılık göstermiştir. Yani ortalama eğilime göre bir uçtan diğerine sürekli olarak savrulmuş bir karakteristik göstermiştir. Eğer bu karakteristik devam edecekse dünyanın sürekli iyi bir büyüme yakalamasına dua etmekten başka çare gözükmemektedir.

Son 20 yılda bizim açımızdan 2009 ve 2019 yılları tüm gruplardan daha kötü, 2011, 2013, 2017, 2020 ve 2021 yılları ise daha iyi performans göstermiş olmamız bakımından önem kazanmaktadır. Diğer yıllarda da aykırı kaldığımız dönemler çoğunluktadır. Ancak bu aykırılık nispeten daha düşük düzeyde kalmıştır.

Türkiye'nin büyüme eğiliminin temel kaynağı ya da dayanağı uzun bir süredir borçlanma olmuştur. Hem kamu hem şirketler hem de hanehalkları tarafında büyümenin temel motivatörü olan borçlanma debisi düştükçe büyüme zayıflamış, yükseldikçe kuvvetlenmiştir. Özellikle 2008 küresel finans krizinden sonra dünyada yaşanan parasal genişlemeci politikaların yarattığı fırsatlar ciddi boyutta yükselmiştir. Nispeten düşük maliyetli olan bu borçlanma iştahı hem TL hem de yabancı

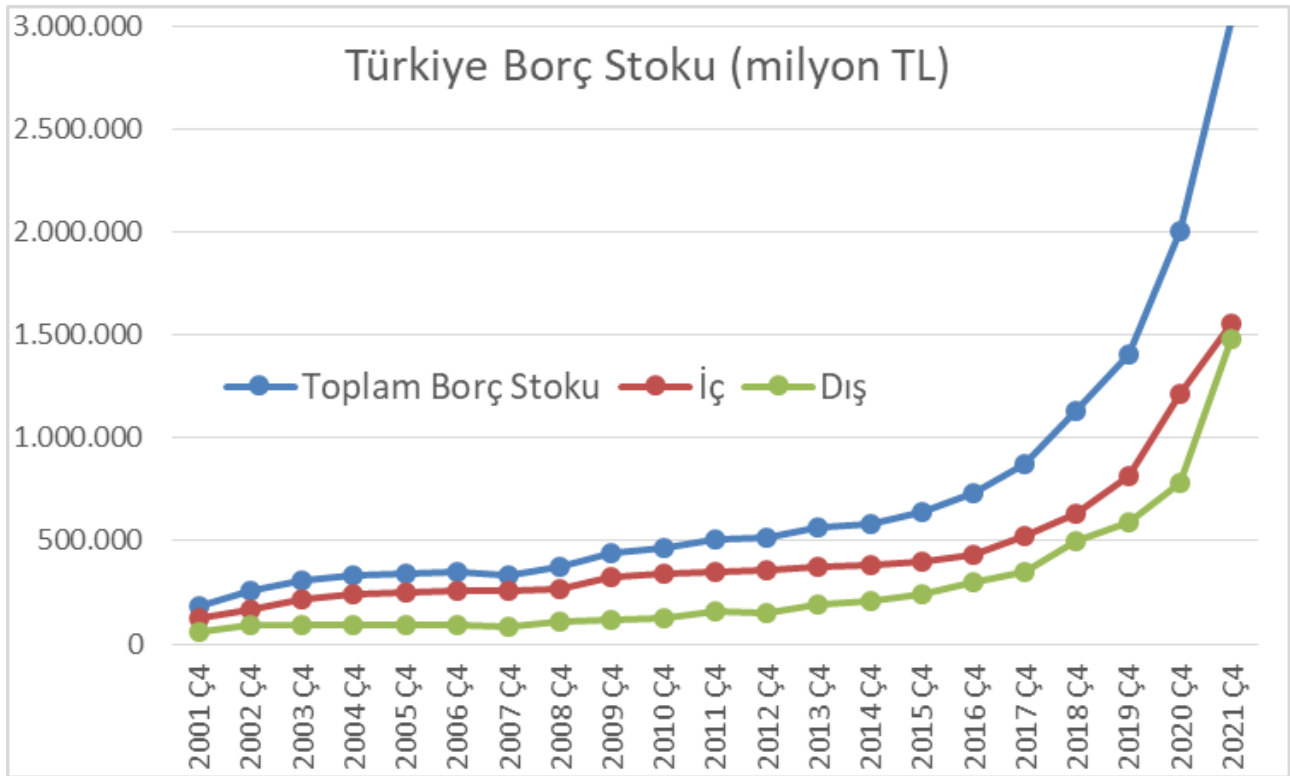

para cinsinden ciddi boyutta artmıştır. Bu referans tarihinden sonra tüketim eğilimimiz de borçlanma iştahına paralel olarak artmış, dış ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı hızla azalmıştır.

Türkiye'nin toplam borç stoku, bazı kırılma yıllarıyla birlikte yükselme ivmesini artırmıştır. Şekil-2.5'te görüldüğü gibi 2009, 2012 ve 2014 yıllarında ivmelenme sıradışı artmıştır. Fakat asıl 2016 yılından itibaren hemen her yıl toplam borç stoku geometrik artışlar göstermiştir. 2000 yılının başında 200 milyar TL civarında olan borç, bu günlerde 15 kat artmış durumdadır. Burada dikkat çekici bir diğer durum da özellikle dış borç eğiliminin 2016 yılından itibaren hızla artmış olmasıdır. Tabii bu artışta USD kurundaki yükselişin de etkisi büyüktür. Zira dış borçlar (yabancı para ile borçlanma) her yılın ortalama USD kuru ile TL'ye çevrilmiştir.

Şekil-2.5. Türkiye Toplam Borç Stoku Eğilimi.

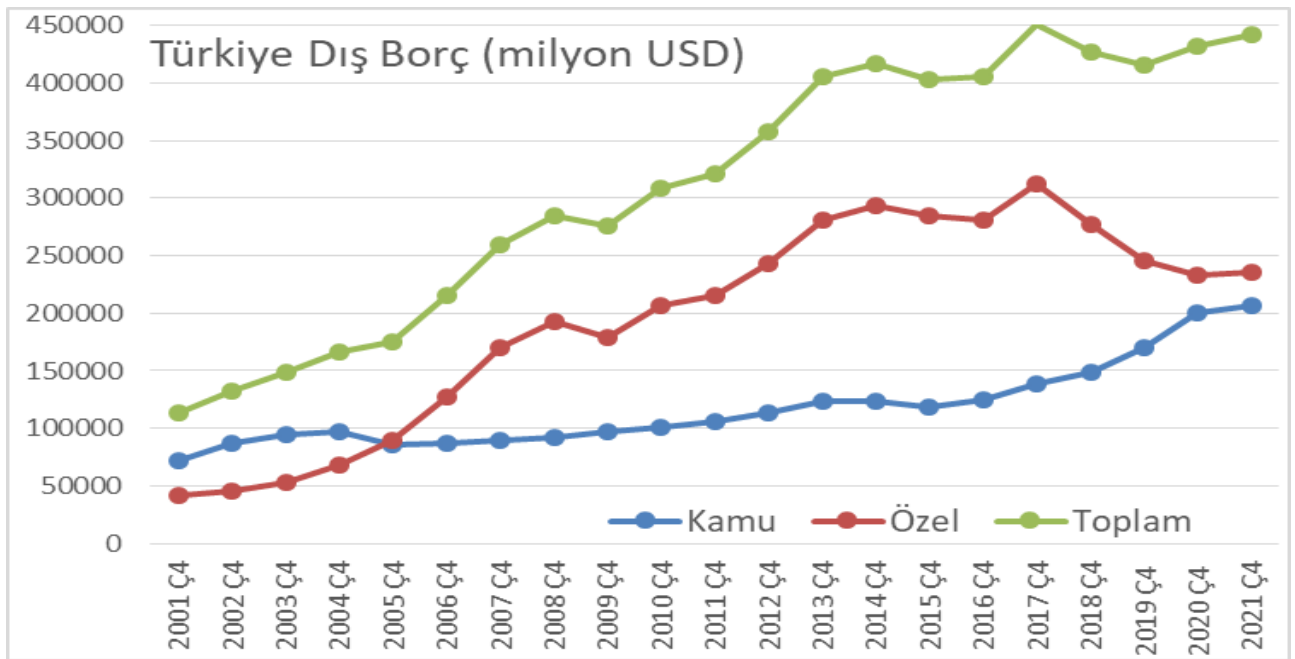
(milyon TL)

Döviz fiyatlarındaki artışın dış borçlar üzerindeki baskısı olsa bile gerçek bir artış olduğu yadsınamayacak kadar açık gerçektir. Toplam borçlar üzerinde en az dış borçlar kadar iç borçların da önemli bir etkisi bulunmaktadır. Nitekim özellikle 2017 yılından itibaren iç borçlanma hızının arttığını gözlemek mümkündür. Böylece toplam borçlanma hızı ciddi biçimde artmıştır.

Toplam borç stokunun özellikle son 6 yılda bu denli hızlı artmasının bir diğer boyutu da borcun kamu-özel ayırımında bulunmaktadır. Borcun kamu-özel ayırımındaki eğilim, Şekil-2.6'da 2001-2021 dönemi için verilmiştir. Buna göre özellikle 2005 yılı bir dönüm noktası konumunda olmuştur. Bu yıldan itibaren kamunun borcundan daha yüksek bir özel sektör borcu söz konusu olmuştur. Bu dönemde özellikle 2014 ve 2017 yıllarında özel sektörün borcunun, kamuya göre maksimum arttığı yıllar olmuştur.

Şekil-2.6. Türkiye'nin Kamu-Özel Borç Eğilimi.

2017 yılından itibaren özel sektör, dış borçlanma konusunda hızlı bir azalmaya yönelmiştir. Bu eğilimin 5 yıl boyunca devam etmesi sonucunda ise kamu-özel borç yükü, 2021 yılında birbirine çok yaklaşmıştır. Bu yaklaşma hem özel sektörün dış borçlanma debisini azaltmaya devam etmesi hem de kamunun dış borçlanma debisini artırması ile mümkün olmuştur.

2001 yılında 113.6 milyar USD olan toplam dış borç, 2021 yılında 442.5 milyar USD'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde özel sektör borcu 42.1 milyardan 236.1 milyar USD'ye ve kamu borcu ise 71.5 milyardan 206.5 milyar USD'ye yükselmiştir.

Toplam borç stokundaki eğilimin son 6 yılda ciddi artış kaydetmesi, bir taraftan faiz maliyetini ciddi artırmış diğer taraftan da vade kısalmıştır. Burada vade yapısını eğilimi önem kazanmaktadır. Özellikle vadesine bir yıl ve daha kısa kalmış borçların eğilimi dikkate değerdir.

Kısa vadeli dış borç olarak ifade edilen yabancı para cinsinden borçlar, Türkiye’de yerleşiklerin yurtdışı yerleşiklere olan ve vadesine bir yıl veya daha kısa süre kalmış miktarları kapsamaktadır. Bu tanımlamaya uygun kısa vadeli dış borçların eğilimi Şekil-2.7’de verilmiştir.

Şekil-2.7. Kısa Vadeli Dış Borç Stoku Eğilimi.

Turuncu çizgi: Kalan vadesi bir yıl ve daha az olan toplam dış borçlar (2021 yılı 171.6 milyar USD)

Yeşil çizgi: Kalan vadesi bir yıl ve daha az olan özel sektör borcu (2021 yılı 112 milyar USD)

Mavi çizgi: Kalan vadesi bir yıl ve daha az olan kamu borcu (2021 yılı 33.6 milyar USD)

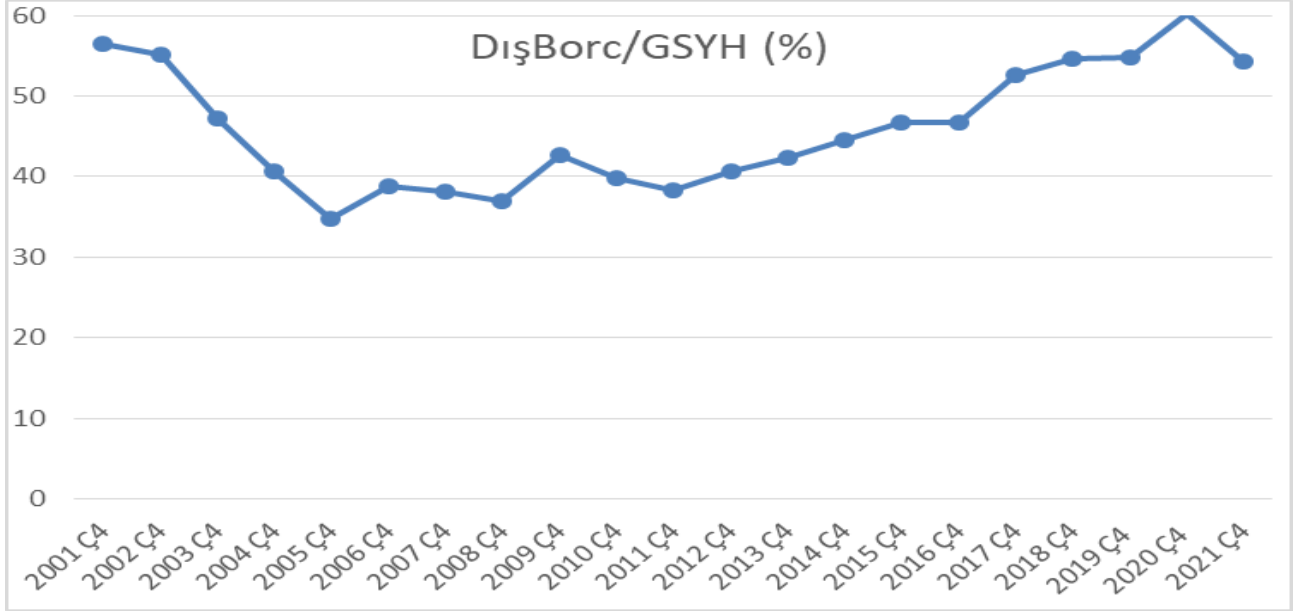
Siyah çizgi: Kalan vadesi bir yıl ve daha kısa olan TCMB dış borcu (2021 yılı 26 milyar USD)

Orijinal vadesi bir yıl ve daha kısa olan toplam dış borçlar 2012 yılı başındaki 80 milyar USD civarından 2014 yılı sonunda 140 milyar USD’ye ulaşmıştır. Bu borçlar 2015 yılı son çeyreği ile 2017 yılı ilk çeyreği arasında azalarak 100 milyar USD’ye kadar gerilemişken 2021 yılında 171.6 milyar USD’ye yükselmiştir.

Burada dikkat çeken ana konular; döviz cinsinden kısa vadeli borçların kamu ve özel kesimler için artmakta olduğu, toplam kısa vadeli dış borcun artmakta olduğu ve toplam dış borç içindeki kısa vadeli borç payının artmakta olduğudur. Tüm bu göstergeler, toplam borç yapısındaki ve kısa vadeli borç kompozisyonundaki bozulmaları göstermektedir.

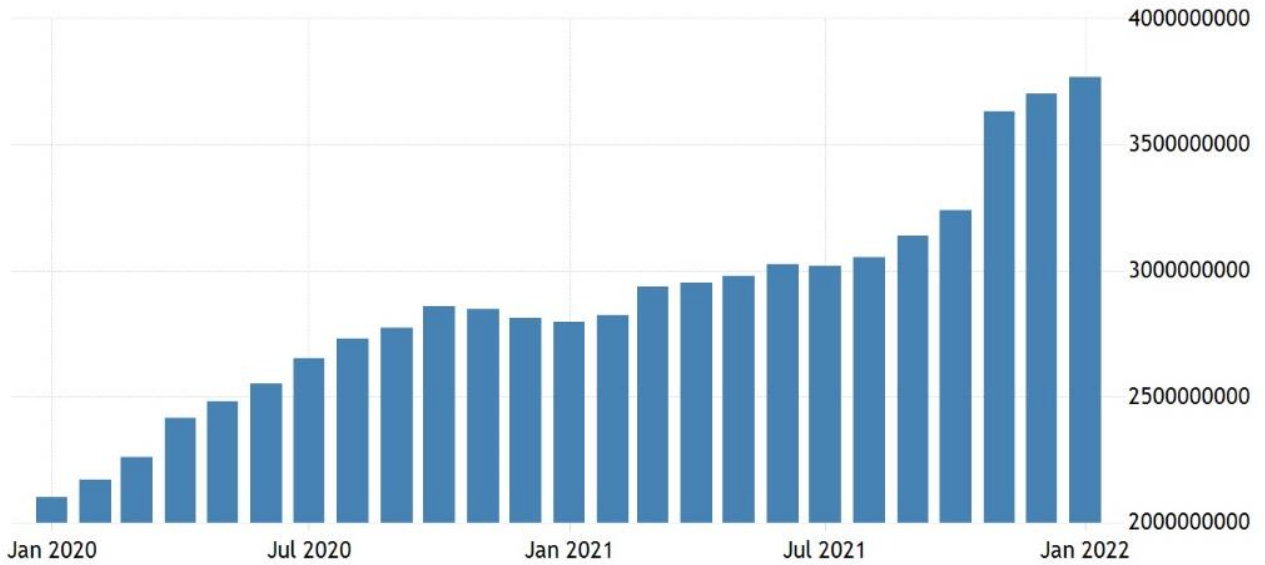
Borçlanma konusunda önemli bir ayırım da dış borç kompozisyonunda bulunmaktadır. Özellikle dış borcun GSYH’ya oranı eğilimi önem kazanmaktadır ve Şekil-2.8’de bu çizim verilmiştir.

Şekil-2.8. Dış Borçların GSYH'ya Oranı (%).

2021 yılı 4. çeyreği itibariyle dış borç stoku, %54.33 olmuştur. 2020 yılındaki %60.4 seviyesinden sonra nispi bir düşüş gösteren dış borç stokunda gelinen nokta 2021 yılı seviyesidir. Dünya ortalamasında seyretmeye devam eden dış borç stokunun kamu ağırlıklı olmaya başlaması risk faktörü oluşturmaktadır. Özel kesimin dış borçlanma eğiliminin azalma yönünde olması, beraberinde kur riskinin artmakta olduğuna yönelik bir tedbir olarak görülebilir.

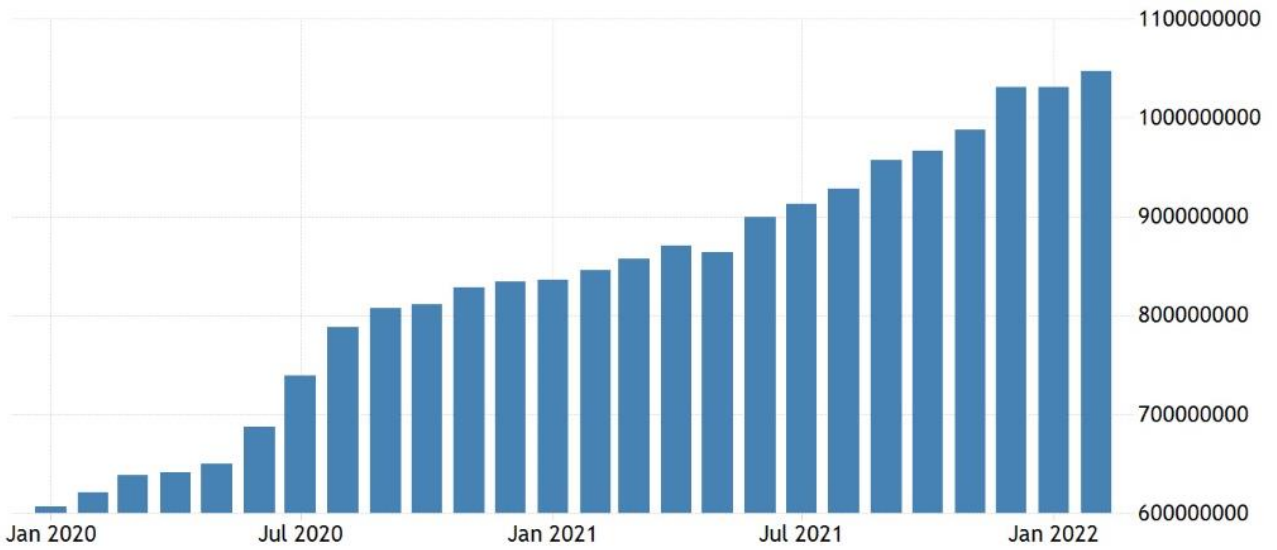
Şekil-2.9. Özel Sektör Kredi Eğilimi (bin TL)

Özel sektör kredi eğilimi TL cinsinde, son 2 yılda ciddi bir artış sürecine girmiş durumdadır. Bunun ortalama nedenlerinin yanı sıra bu döneme ait özel nedenleri de bulunmaktadır. Özellikle kur riskine karşı kredi ihtiyacını TL cinsinden karşılama ve salgın dönemi ile gündeme getirilen yeni büyüme modeli nedenleriyle açılan kredi muslukları, bu durumu ilave olarak tetiklemiştir.

4 trilyon TL'ye yaklaşan TL cinsi özel sektör kredilerinin önümüzdeki dönemde daha da hızlanarak artması beklenmektedir.

Şekil-2.10. Tüketici Kredileri Eğilimi (bin TL).

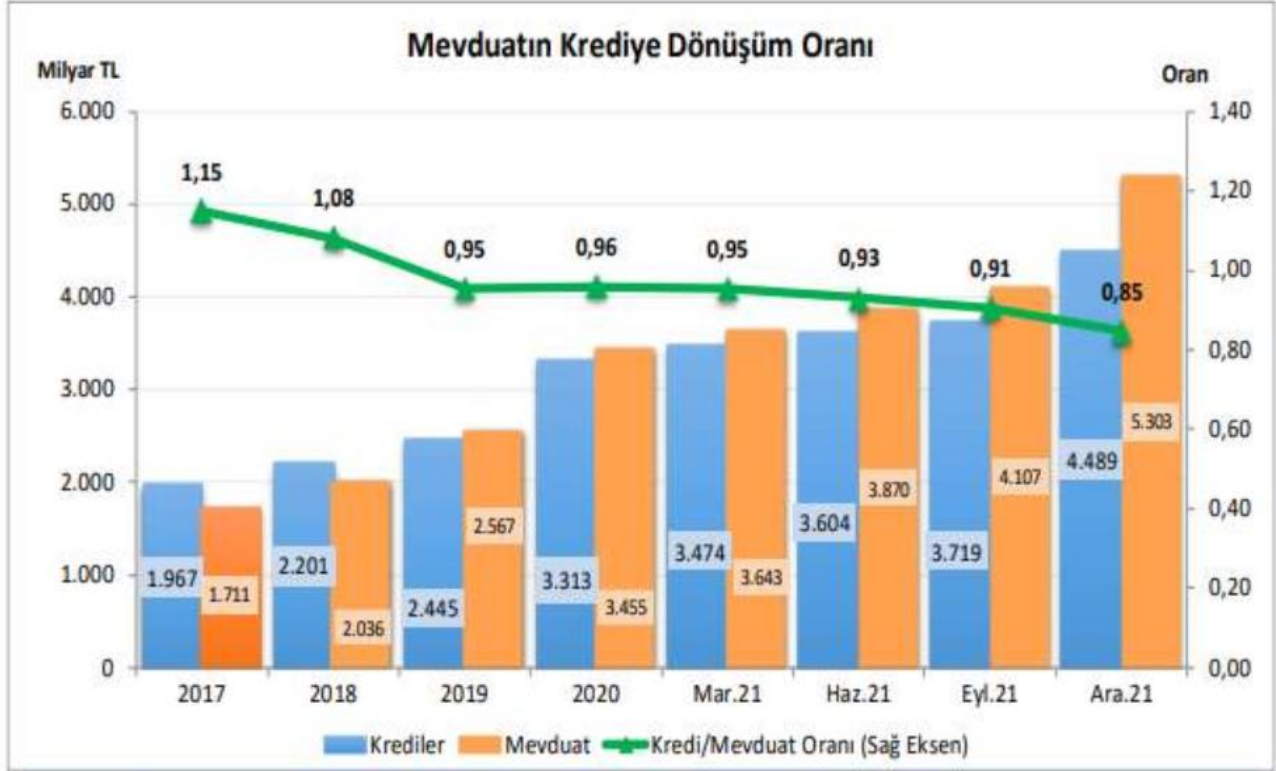
TRADINGECONOMICS.COM | CENTRAL BANK OF THE REPUBLIC OF TURKEY

Son 2 yıldaki tüketici kredileri eğiliminde de özel sektöre benzer bir eğilimi söz konusu olmuştur. Özellikle salgın dolayısıyla açılan kredi muslukları tüketici kredilerinde radikal artışlara neden olmuştur. 2021 yılında ihracata ve tüketime dayalı büyüme tercihine odaklanması dolayısıyla kredi eğiliminde bu sıra dışı artışlar yaşanmaya başlamıştır. Bu eğilimin giderek artması beklenmelidir.

Bankacılık sistemindeki kredilendirmenin sürdürülebilirliği ve sağlıklı dağılımı açısından önemli bir diğer göstergesi de kredi / mevduat oranıdır. Yani bankacılık sisteminin yarattığı kredinin ne kadarını topladığı mevduatla sağlamaktadır? Sorusunu açıklar. Bu oranın önemi, bankacılık sisteminin varlık nedenini oluşturan iki temel faktörün birbiriyle uyumlu kompozisyonundan ileri gelmektedir.

Konu ile ilgili kaynaklarda, mevduatın krediye dönüşüm oranı olarak anlatılan bu kavram, bankacılık sisteminin ve ekonomik büyümeye katkının temel performans göstergelerinden biri konumundadır.

Şekil-2.11. Bankacılık Sistemi Kredi / Mevduat Oranı Eğilimi.

Kaynak: Forex.com

Bankacılık sisteminde kredi / mevduat oranı yükseldikçe sistemin yeni kredi vermesinin kaynağı, alınan krediler olacaktır. Yani bankacılık sistemi, yerli ya da yabancı kaynaklardan borçlanarak müşterilerine yeni kredi açma yoğunluğunu artırmaktadır denir. Bu durum, pozisyon ve işlem risklerini artırma eğilimi taşıyabilir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde 2017 yılı kredi/mevduat oranındaki 1.15’lik değerle en riskli yıl olmuştur. Zaten takip eden yıllarda da bu oran hızla düşürülmüş ve 2021 yılında 0.85 gibi ortalama değerine oldukça altına getirilmiştir.

Nominal değerlerle kredi hacminden ve eğiliminden bahsederken bunların yerli ve yabancı para kompozisyonu ile kredi türlerinin dağılımı konuları da önem taşımaktadır. 2012-2020 döneminde 4.5 kat artan kredi hacminin TL-yabancı para kompozisyonu değişikliğe uğramıştır. 2012 yılında %26 yabancı para, %74 TL kompozisyonunda olan kredi hacmi, 2021 yılında benzer düzeye ulaşmıştır.

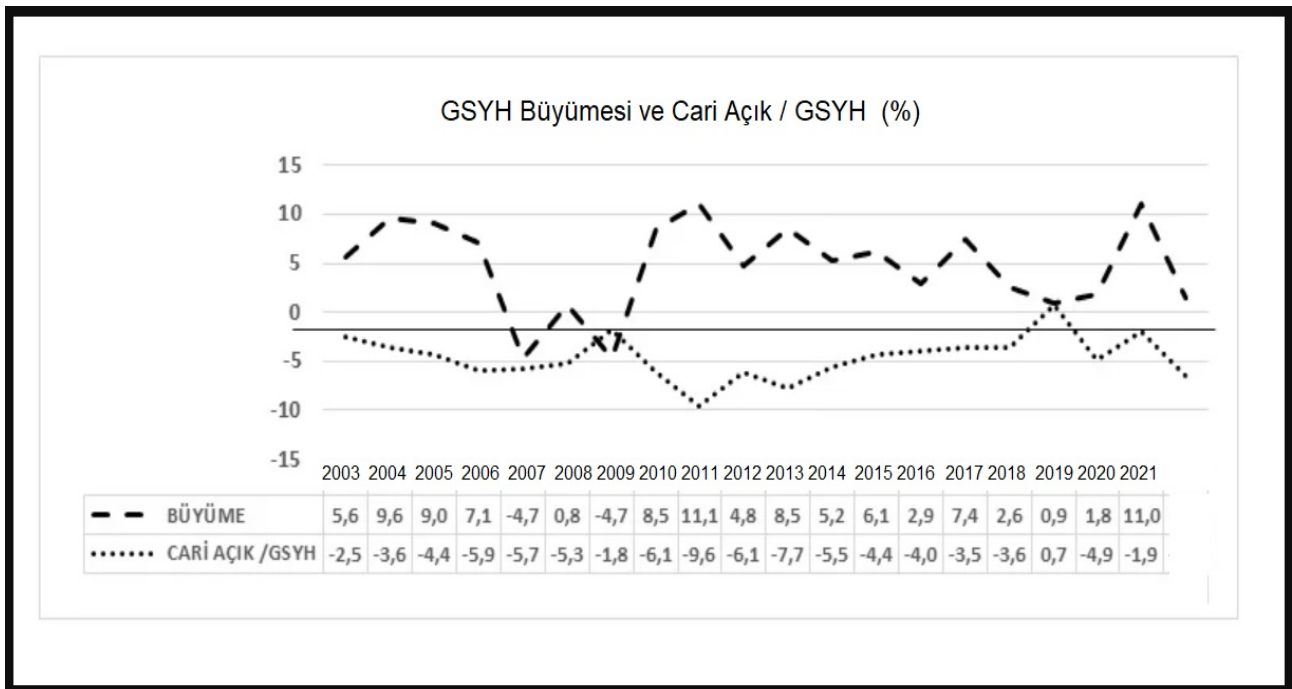
Türk ekonomisi için dış alem gelir-gider dengesi yani cari işlemler dengesi, yapısal olarak açık verme üzerine kurulmuştur. Denge, var olan açığı giderecek ilave borçlanmayla sağlanmaktadır. Kronikleşmiş bu cari işlemler açığı durumu, sanki büyümenin kaçınılmaz gereği gibi bizlere öğretilmeye çalışılmaktadır. Ancak bugün gelişmiş olan ekonomilerin neredeyse tamamı cari işlemler fazlası vererek bugünkü büyüklüklerini sağlamışlardır. Yapısal olarak sürekli biçimde cari işlemler açığı vererek gelişen ve kalkınan bir ekonomi örneği bulunmamaktadır.

Döviz açığı, yani döviz gelirlerinin giderlerinden az olduğu durum; cari işlemler açığı durumunu anlatır ve esasen bir dengesizlik halidir. Bu dengesizliği ancak alınacak destekle (borçlanmayla) belirli bir dönem için gidermek yani dengeyi o dönem için sağlamak mümkündür. Ancak bunun sürdürülebilirliği son derece tartışmalıdır.

Cari açık ve ekonomik büyüme ilişkisi, çok uzun bir süredir ülkemiz ekonomisi için ayrılmaz ikili konumunda olmuştur. Bu durumun kanıksanmış ve normalleştirilmiş olması, büyümedeki sürdürülebilirliği risk altına almış ve yıllar itibariye büyümenin hem dalga boyunu yükseltmiş hem de dalgalanmayı sürekli hale getirmiştir.

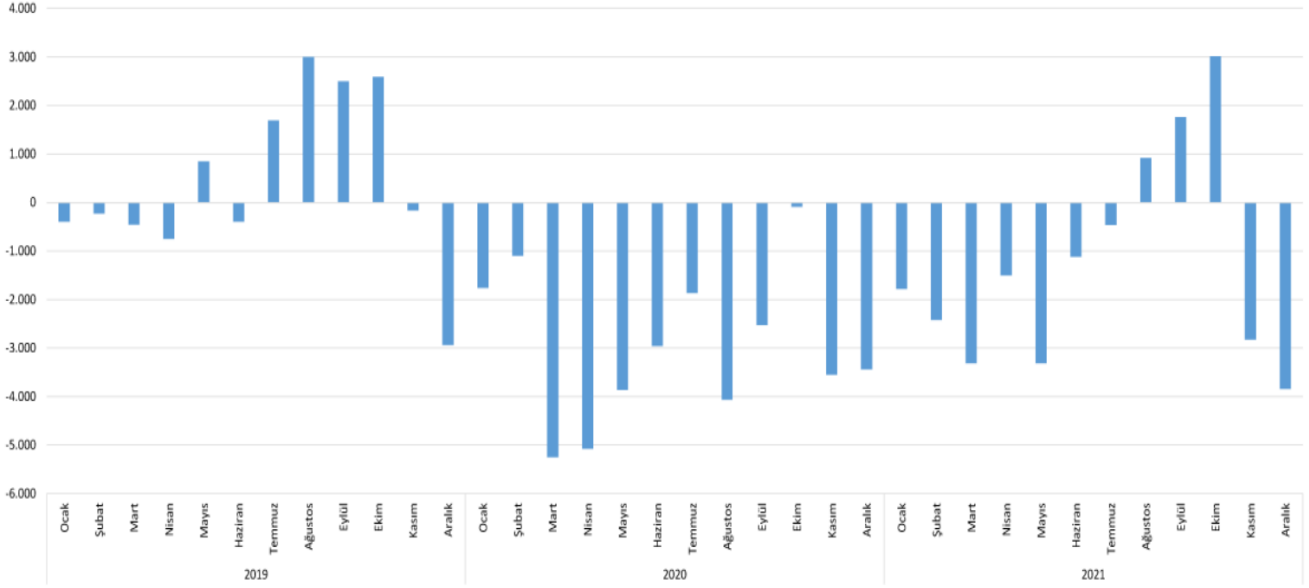
Son 19 yıl örneği Şekil-2.12'de verilmektedir. Cari açığın rekor kırdığı 2011 yılında rekor gsyh büyümesi yaşanmıştır. Bu durumun tek istinası 2021 yılında yaşanmış ve düşen cari açığa rağmen yine rekor bir gsyh büyümesi yaşanmıştır. Fakat 2022 yılı ilk çeyreğinde yine kronik eğilim kendisini göstermiştir.

Şekil-2.12. GSYH Büyümesi ve Cari Açık (%)

Cari açığın daha yakın dönemdeki ayrıntılı seyri Şekil-2.13'te verilmiştir. Son 3 yıldaki aylar itibariyle cari açık değerleri USD cinsinden verilmiştir.

Şekil-2.13. Aylar İtibariyle Cari Açık Değerleri (milyon USD)

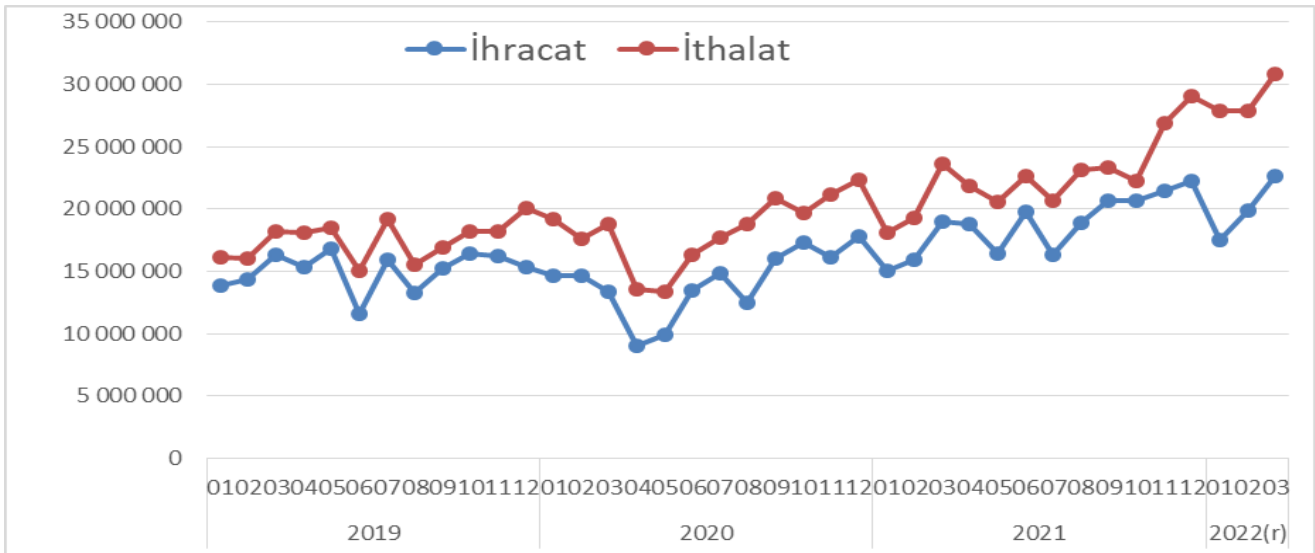

Kaynak: TCMB

2020 yılı her ayında cari açık verilmişken 2021 yılında 3 aylık cari fazla verilmesine rağmen kalan 9 ayda açık verilince yıllık toplamda yine cari açık verilmiştir.

Cari açın belirleyicisi ithalatımız olmuştur. Çünkü yıllar itibariyle ihracatın ithalatı karşılama oranı ortalama olarak %73 düzeyinde seyretmiştir. Hal böyle olunca kronikleşmiş dış ticaret açığı, sürekli olarak cari açık yaratmıştır.

Şekil-2.14. Aylar İtibariyle Dış Ticaret (bin USD)

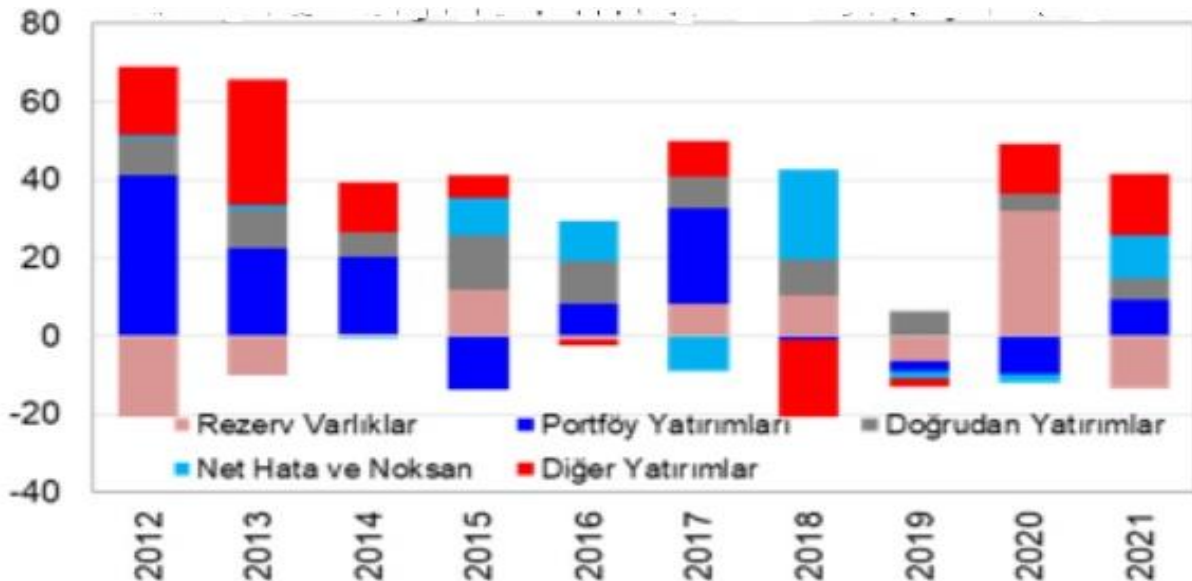
Şekil-2.14'te son 3 yıldaki ihracat ve ithalat rakamları aylar itibariyle verilmiştir. Burada ilk dikkat çeken konu, 2021 yılı son çeyreğinde yaşanmaya başlanan dış ticaret açığı yüksekliği olmuştur. 2019-2021 dönemindeki aylık dış ticaret açığı, belirli aralıklarda seyrederken, 2021 yılı son çeyreğinden itibaren bu aralık hızla açılmaya başlamıştır.

Cari dengenin pozitif gerçekleştiği tek yıl olan 2019 yılı, ekonomik büyümemizin %1'in altında kaldığı yani kısaca durağanlaştığımız yıldır. %10'dan fazla büyüyerek son dönemin rekorunu kırdığımız 2011 yılında cari açığımız ise -70 milyar USD'yi aşarak tüm zamanların rekorunu kırmıştır. Zaten o yıldan sonra da büyüme hızımız, sürekli olarak düşmüş ve dalgalanmıştır.

Cari açığın kronik hal aldığı 2003-2021 döneminde sıkça konuşulan ve irdelenen konu, bu açığın finansman yolları olmuştur. Şekil-2.15'te 2012-2021 dönemindeki cari açığın finansmanı verilmektedir. Bu dönemde en dikkat çekici konu; cari açığın 2015, 2017, 2018 ve 2020 yıllarında rezerv varlıkları eriterek karşılanmasıdır. Özellikle 2020 yılındaki rezerv varlık eritme miktarı 40 milyar USD'yi bulmuştur. Toplam yabancı yatırımların giderek azalması ve 2020 yılında negatife dönmesi de bir diğer dikkat çekici konu olmuştur.

2021 yılındaki cari açığın finansmanında net hata noksan etkisi dikkat çekmektedir. Her ne kadar 2018 yılı kadar yoğun olmasa da ondan sonraki en yoğun net hata noksan miktarı olarak cari açığı finanse etmiştir. 2021 yılı cari açık finansmanında 3 ana kalem belirleyici olmuştur. Bunlar; rezerv varlıklar, diğer yatırımlar ve net hata noksan kalemleri olmuştur.

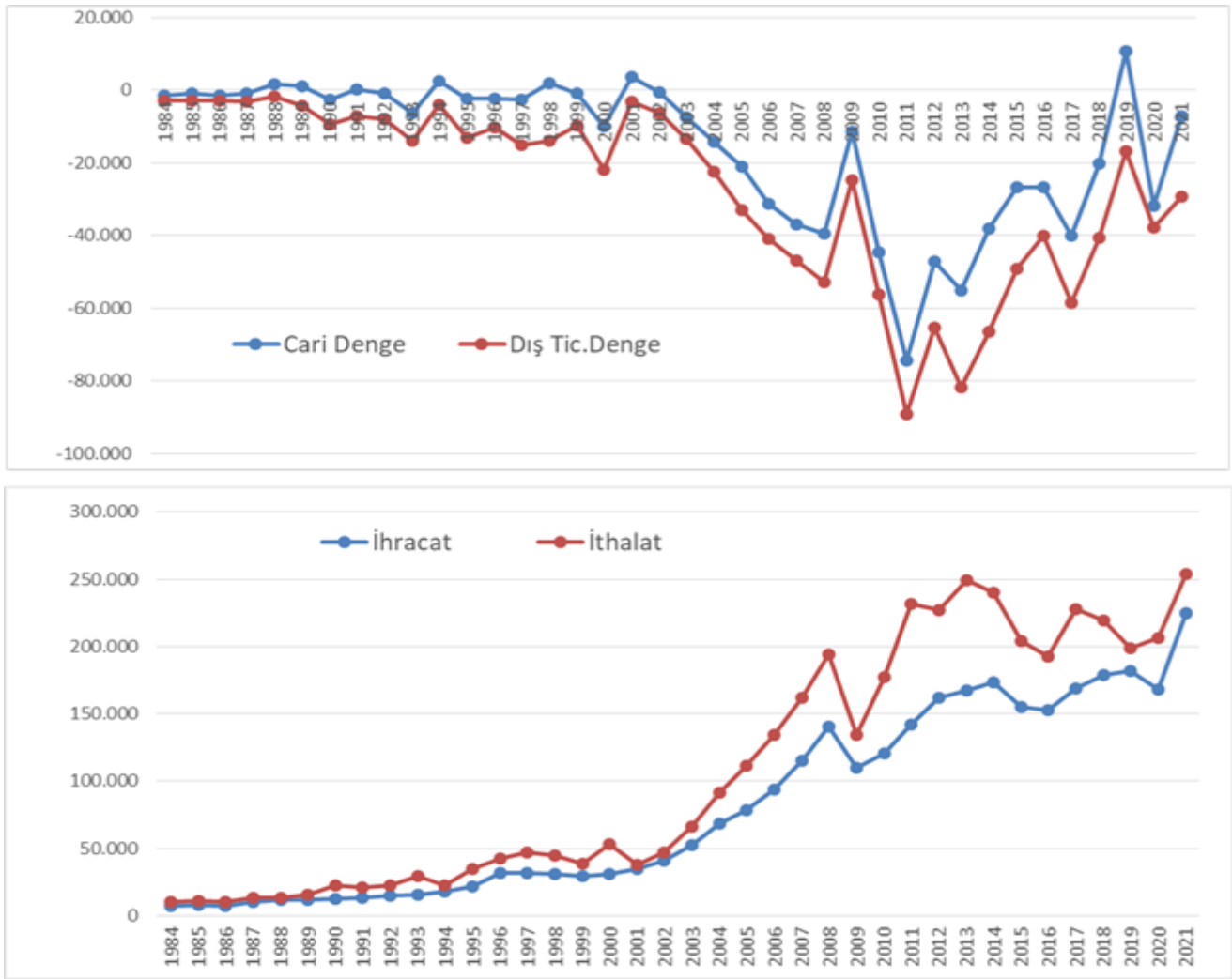
Şekil-2.15. Cari Açığın Finansmanı (milyar USD)

Cari açık ve dış ticaret açığı konusundaki uzun dönemli eğilimler Şekil-2.16'da verilmiştir. Buna göre 1984-2021 döneminde en dikkat çekici eğilim farkı, 2006 yılından sonraki dönemde kendisini açık ara göstermektedir.

Cari ve dış ticaret dengeleri 2006 yılından itibaren giderek artan miktarda açık vermeye başlamıştır. 2011 yılı bu açığın en fazla olduğu yıl olmuştur. İlerleyen yıllarda eğilim azalan açık üzerine olsa da açık verme eğilimi günümüze kadar geçerliliğini korumuştur.

Şekil-2.16. Cari İşlemler ve Dış Ticaret Dengesi (milyon USD)

Şekil-2.16'nın alt çiziminde verilen dış ticaret eğilimi, genel olarak ihracat ve ithalat için yukarı yönlü olmuştur. İthalat hacminin artışı sürekli olarak ihracatın üzerinde olmuştur. Bazı yıllarda aradaki makas daralsa da ithalat yüksekliği konumunu korumuştur. 2009 ve 2019 yıllarında dış ticaret açığı makası nispi olarak daralma göstermiştir. Bu daralmanda en önemli etken, ithalatın daha hızlı düşmesi olmuştur.

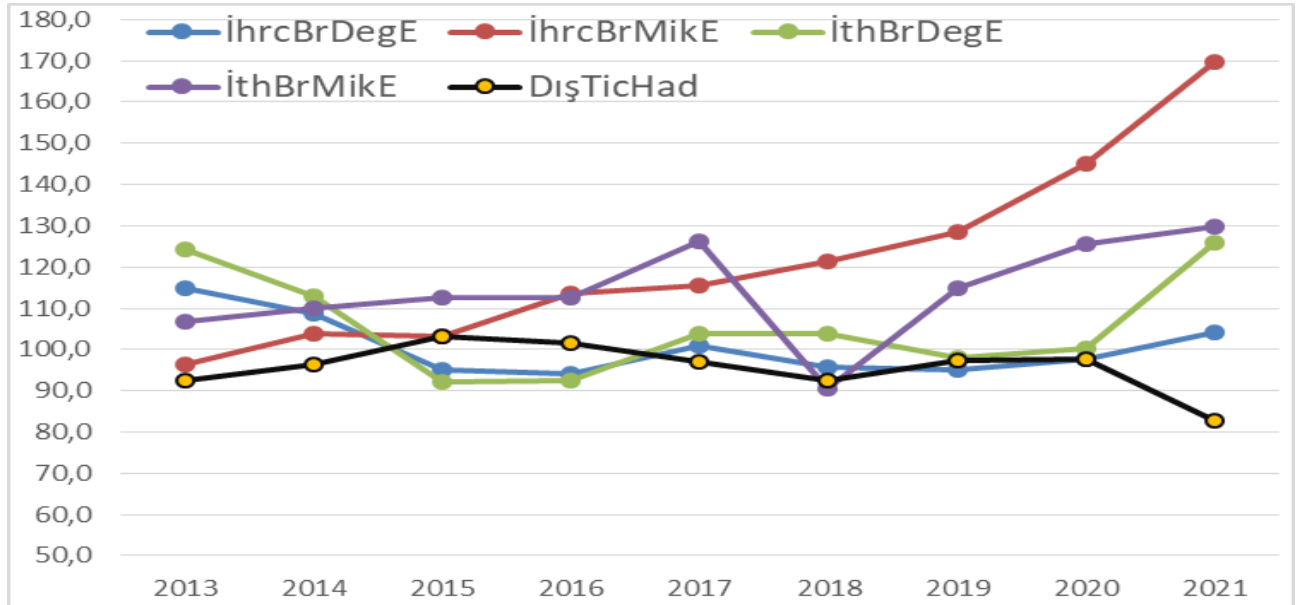
Türk ekonomisinin son 15 yıllık dış ticaret karakteristiğinin genel olarak açık verme üzerine kurulu olmasının yanı sıra bir diğer önemli karakteristik de dış ticareti birim değer ve birim miktar endekslerindeki eğilim ve dış ticaret hadlerindeki eğilim olmuştur.

2021 yılından itibaren dış ticaret endekslerinde baz yıl, 2015 olarak değiştirilmiştir. Bu yıla kadar 2010 yılı baz yıl olarak hesaplamalara dahil edilmişti. Yani 5 yılda endeks baz yılı değiştirilmiştir. Aslında uzun dönemli analizler yapmak için ilave bir zorluk çıkarmaktadır ama aşılabilir bir zorluk değildir. Sadece tek hamlede uzun dönemli analiz yapmak imkansız olmuştur.

Şekil-2.17. Dış Ticaret Değer ve Miktar Endeksleri ve Dış Ticaret Hadleri Eğilimi.

(2015 =100)

(USD cinsinden)

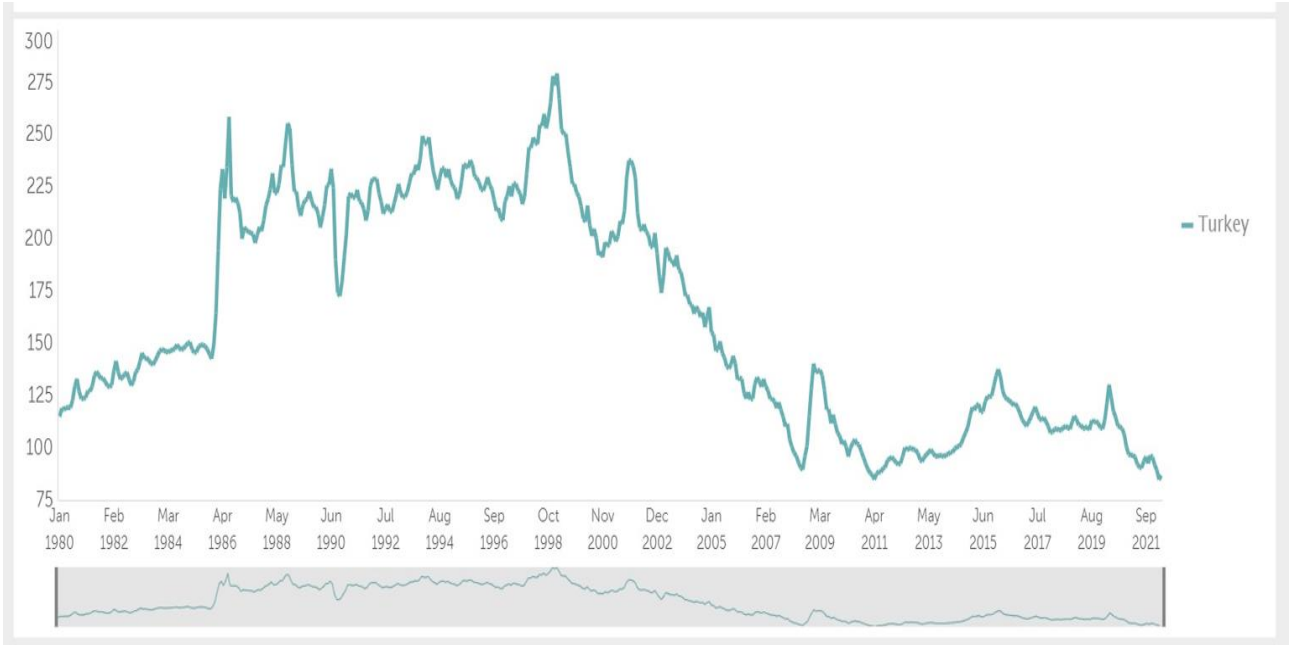
2013-2021 dönemindeki dış ticaretimizin birim değer ve miktar endekslerindeki eğilimler ile dış ticaret hadlerimiz, Şekil-2.17’de verilmiştir. Dış ticaretteki miktar ve değer endeksleri ve onlardaki değişimler; inceleme yapılan dönem içerisinde dış ticaretin birim miktar başına daha pahalıya mı yoksa daha ucuza mı yapıldığına ilişkin toplu işaretler vermekte yararlı göstergelerdir. Keza dış ticaret haddi de benzer şekilde dış ticaretin parasal birimde ülkemiz lehine mi yoksa aleyhine mi geliştiğini gösteren temel göstergelerden biridir.

Şekil-2.17’de ilk dikkat çeken temel konu; kırmızı çizgi ile gösterilen İhrcBrMikeE (ihracat birim miktar endeksi)’nin 2021 yılında, 2013’e göre % 76 artmış olmasına karşılık mavi çizgi ile gösterilen İhrcBrDegE (ihracat birim değer endeksi)’nin % -10 düşmüş olmasıdır. Diğer taraftan siyah çizgi ile gösterilen DışTicHad (dış ticaret haddi)’nin 2021 yılında 2013’e göre % -11 düşmüş olması da dikkat çekicidir. Buna karşılık mor çizgi ile gösterilen İthBrMikeE (ithalat birim miktar endeksi) ise 2021 yılında 2013’e göre %22 artarken yeşil çizgi ile gösterilen İthBrDegE (ithalat

birim değer endeksi) %1.3 artmıştır. Tüm bu göstergeler dış ticaretimizin yapısal olarak olumsuz ve sürdürülemez karakteristiğini göstermektedir. Yani dış ticaretimiz; uzun yıllar boyunca daha pahalıya daha çok ithalat yaparak ve daha ucuza çok daha fazla ihracat yaparak zamanı geçirmiştir.

Esasen dış ticarete en istenmeyen durum; daha fazla malı daha ucuza ihraç ederken daha fazla malı çok daha pahalı ithal etme durumunda kalmaktır. Yani giderek birim başına (mesela Kg başına) daha ucuz ihracat yapma durumunda kalınırken birim başına daha pahalı ithalat yapmak zorunda kalınmaktadır.

Şekil-2.18. Net İhracat Fiyat Endeksi Temmuz, 2012=100

Kaynak: IMF

Şekil-2.18’de son 42 yıllık ihracat performansımızdaki net fiyat endeksi eğilimi verilmiştir. Buna göre 2012=100 hesaplamasıyla 2021 yılında, 1980 yılından yaklaşık %30 daha ucuza mal satmaktayız.

Dünya ortalamasının üzerinde bir dolarizasyonla yaşamakta olduğumuz ve döviz fiyatlarındaki oynaklığın da dünya ortalamasının çok üzerinde olduğu bir sır değildir. Böyle bir yapının milli ekonomi üzerindeki ilk ve en büyük etkisi hiç kuşkusuz ülkenin genel fiyatlar seviyesi üzerindedir. Yani ucuz döviz pahalı TL, enflasyonda ciddi ve hızlı düşüşe, aksi durumda ise yükselişe sebep olmaktadır. Bunun örneklerini geçmişte ve günümüzde yaşayarak öğrenmiş bulunmaktayız. Döviz fiyatlarındaki bu yüksek oynaklık her şeyden önce ekonomimiz üzerinde toplam bir istikrarsızlık kaynağı oluşturmaktadır.

TL'nin reel olarak ucuz ya da pahalı mı olduğunun yani değerli veya değersiz mi olduğunun temel göstergesi reel kur endeksidir. Bu endeks 100 katsayısının altında olduğunda değersiz ve üstünde olduğunda ise değerli TL ile yaşamakta olduğumuzu anlarız. Değersiz TL'de ihracat, değerli TL'de ise ithalat avantajlı konuma ulaşmış demektir. Şekil-2.20'de uzun yıl geçmişe dayalı TÜFE bazlı reel kur endeksi verilmektedir.

Şekil-2.19. Reel Efektif Döviz Kuru Endeksi

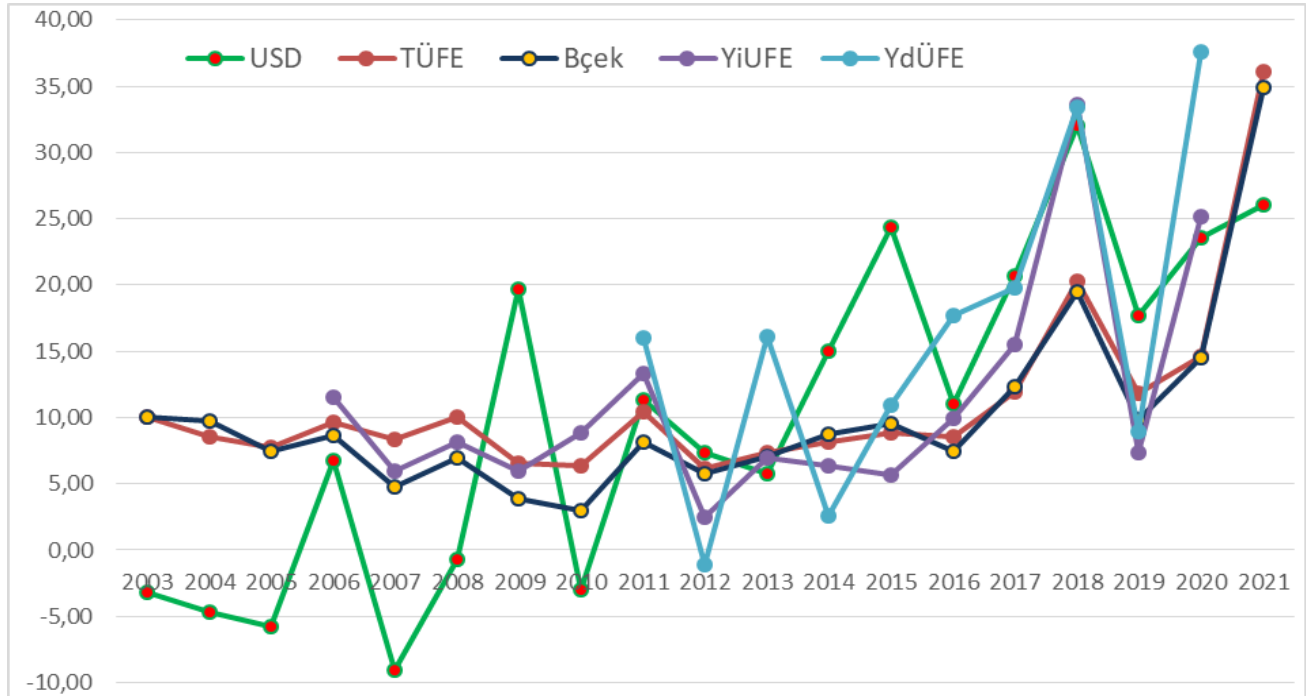
42 yıllık bir süreyi kapsayan 1981-2021 döneminde reel kur endeksinin değerlenme ve değersizleşme rekorları 2008 ve 2021 yıllarında yaşanmıştır. Yani bu 42 yılda sadece 2008-2021 döneminde dolar oynaklığı her iki yönde rekorlar kırmıştır. Dolarizasyonun arttığı dönemde oynaklık rekorlarının kırılmış olması, ekonomik istikrarsızlığın kronikleşmiş ve yapılaşmış haline delalet etmiştir.

TL'nin dövize karşı ucuz mu? pahalı mı? olduğunun göstergesi reel efektif döviz kuru endeksidir. 2021 yılı endeksi 47.8'e gerilemiştir. Bu düzey; 2001 yılı krizinde en düşük düzey olan 70.1'in bile altına düşüşü yani değersizleşmeyi göstermektedir. Sattığımız ürünlerin neredeyse tamamının rekabete dayalı sıradan mallar olduğu hatırlanırsa ihracatımızın bu avantajla daha hızlı artması beklenebilirdi ama gerçekleşme böyle olmamıştır. Tam tersine 2020 yılı ihracatı bir çok nedenin de etkisi ile nominal olarak azalmıştır. Buna karşılık son derece pahalı hale gelen dolara rağmen ithalat 2020 yılında da artmaya devam etmiştir. Bu durum ithalat yapımızın ne kadar katı

bir halde olduğunu göstermektedir. 2021 yılında baz etkisi başta olmak üzere diğer etkilerle birlikte ihracatımız artış kaydetmiş ama ithalatımız çok daha fazla artmıştır.

2003-2021 döneminde Amerikan doları (USD) ve enflasyonlarımız arasındaki ilişkiyi görmek bakımından Şekil-2.20 verilmiştir. Burada USD etiketi ile Amerikan doları, TÜFE etiketi ile tüketici enflasyonu, Bçek etiketi ile B sınıflı çekirdek enflasyon, YiÜFE etiketi ile yurtiçi üretici enflasyonu ve YdÜFE etiketi ile yurtdışı üretici enflasyonu gösterilmektedir. Bu göstergelerin yıllık % değişimleri şekilde verilmiştir.

Şekil-2.20. USD ve Enflasyon Değişimleri (%)

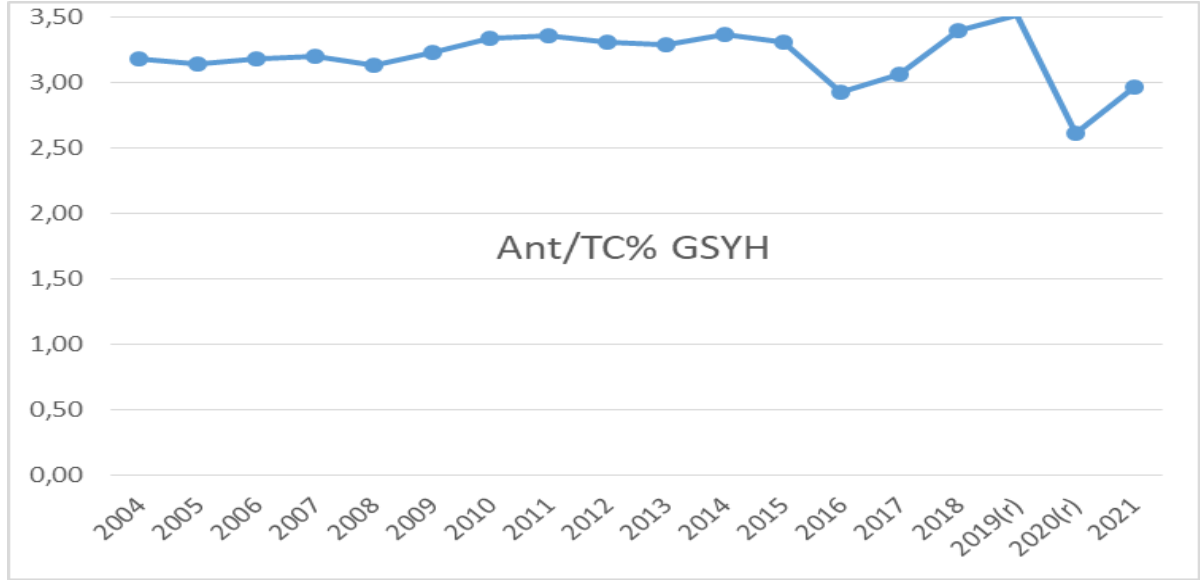
Şekil-2.20 deki genel eğilim iki ayrı dönemde incelenebilir. İlki 2003-2015 dönemidir. Burada dolar ve enflasyon ilişkisi nispi olarak daha az duyarlılığa sahiptir. İkincisi ise 2016-2021 dönemidir. Burada ise dolar ve enflasyon ilişkisi gözle görülür ölçüde duyarlı hale gelmiştir. Yani dolardaki her değişim hızla ve yüksek oranda tüketici ve çekirdek enflasyonlarına yansımaktadır. Nitekim 2020 ve 2021 yıllarında da benzer bir eğilim söz konusu olunca yani TL, değersizleşmeye başlayınca bunun ilk etkisi enflasyon üzerinde olmuştur.

USD'deki değişimlere en fazla duyarlı olan enflasyon, doğal olarak YdÜFE olmuştur. Bu durum anlaşılabilir bir ilişkidir ama özellikle Bçek etiketli çekirdek enflasyonun 2016 yılından itibaren dolara karşı ciddi bir duyarlılığı söz konusu olmuştur. Bu durum enflasyonun katılığını artırmaktadır.

3. Antalya Ekonomisi, Tarımsal Üretimi ve Ticareti.

Antalya ekonomisi, gayrisafi yurtiçi hasıla ve katma değer büyüklüğü itibariyle, uzun yıllar ortalaması dikkate alındığında, Türkiye ekonomisinin %3'ü civarında bulunmaktadır. Bu oran 90'lı yıllardan bu yana geçerliliğini korumuş ve bazı yıllarda ise %3.5 düzeyine kadar yükselmiş, bazı yıllarda ise %2.85'e kadar gerilemiştir. Özellikle son 6 yılın yarısında, Antalya için genel ortalama olan %3'ün altına inilmiştir. Bunun en şiddetli olanı 2020 yılında yaşanmıştır. Diğer taraftan 2019 ve 2020 yıllarında GSYH rakamlarında ciddi düzeltmeler yapılmış ama Antalya ona rağmen %3 ortalamasını yakalayamamıştır.

Şekil-3.1. GSYH Büyüklüğünde Antalya'nın Yeri Eğilimi (%)

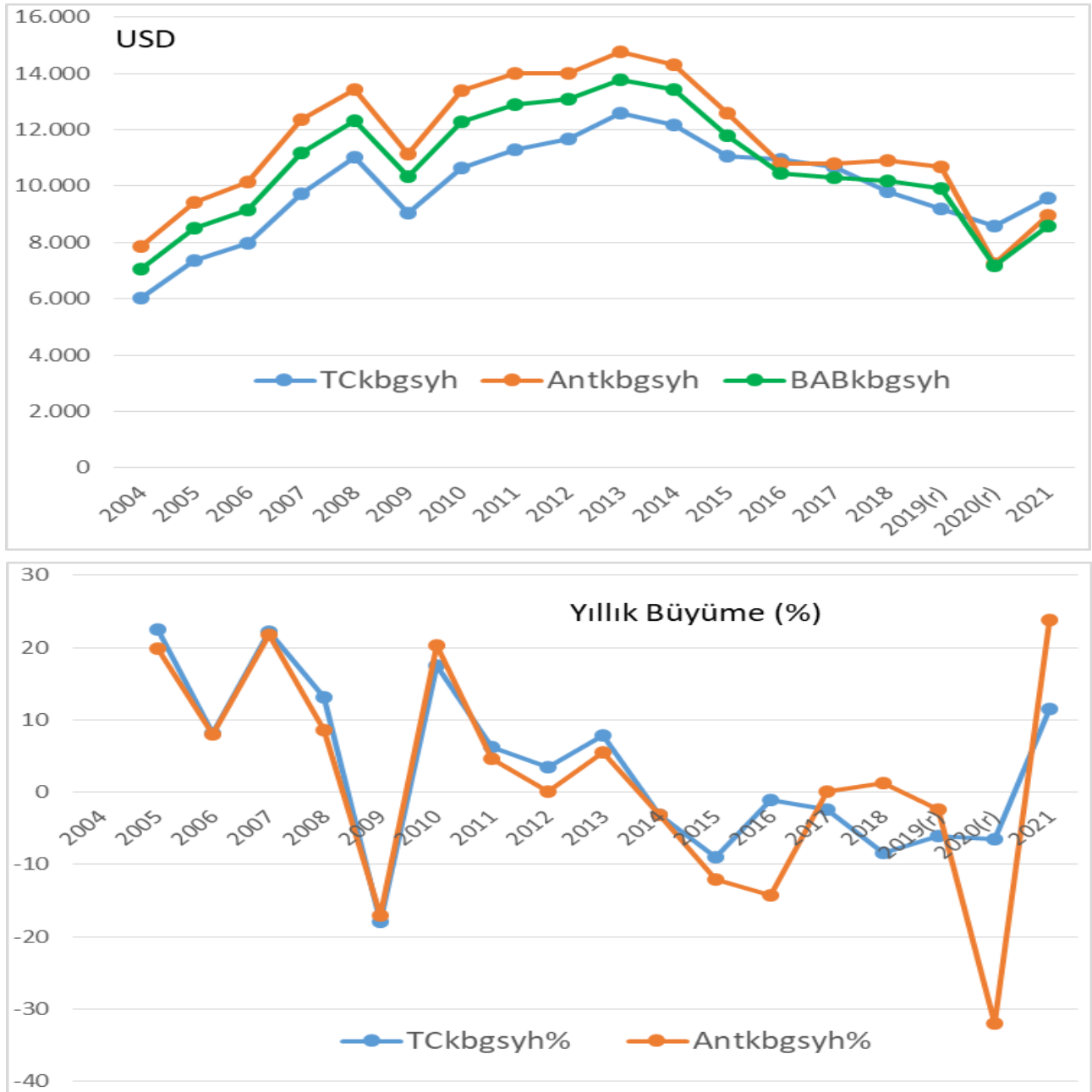

Şekil 3.1'de Antalya ekonomisinin Türk ekonomisi içindeki yerinin eğilimi verilmektedir. 2004-2020 dönemini kapsayan eğilimde yön, genel olarak yatay ve aşağıya doğru olmuştur. Yani Antalya'nın ekonomik pastadaki payı genel yapısı itibariyle giderek küçülmüştür. Özellikle 2016, 2017 ve 2020 yıllarındaki pay daralmaları rekor düzeye ulaşmıştır. 2019 yılında ise nispi olarak uzun dönem ortalama değerine ulaşarak % 3'ü aşabilmiştir.

18 yıllık dönem Antalya ekonomisi için kayıp yıllar olarak ifade edilebilir. 80'li yıllardaki turizm ve 90'lı yıllardaki örtüaltı üretim başarı hikayelerine, 2000 yıllarda yeni bir başarı hikayesi yazamamanın ya da sahip olduğu baskın alanları yeterince geliştirememenin kaçınılmaz sonucu olarak Antalya ekonomisinin Türk ekonomisi içindeki payı, bu dönemde potansiyeline ulaşamamış ve giderek düşmüştür.

Antalya ekonomisinin 2004 – 2021 dönemindeki daha dramatik değişim kişi başına gelir ve katma değer eğiliminde olmuştur. 2003 yılında illerin Türkiye sıralamasında 4. sırada yer alan Antalya, 2018 yılında ancak 13. sırada kendine yer bulabilmiştir. 2020 yılında ise Türkiye ekonomisinin %1.9 büyümüş olmasına rağmen Antalya, ana sektörlerinin salgından ağır hasar alması dolayısıyla tarihinde görülmedik bir küçülme yaşamış ve % -24.11 ile açık ara bir şekilde 81 il içerisinde sonuncu olmuştur.

Şekil-3.2. Kişibaşına GSYH Değeri (USD) ve Yıllık Büyüme (%) Eğilimleri

Şekil-3.2'nin üst çiziminde kişi başına GSYH değerleri Amerikan doları cinsinden yıllar itibarıyla verilirken alt çiziminde ise yıllık büyümeler verilmiştir.

Üst çizimde USD biriminde TCkbgsh çizgisi ile Türkiye kişi başına GSYH, Antkbgsh çizgisiyle Antalya kişi başına GSYH ve BABkbgsh çizgisiyle de Batı Akdeniz Bölgesi kişi başına GSYH değerlerinin eğilimleri verilmiştir. Burada ilk dikkat çeken konular; 2004-2014 döneminde kent ve bölge geliri, ülke ortalamasının belirli ve istikrarlı bir paralellikle üstünde seyrederken bu tarihten sonra aleyhte bir eğilim başlamıştır. İkinci olarak 2016 yılında ilk defa kişi başına gelirden ülke ortalamasının altında kalınmıştır. Üçüncü olarak 2020 yılında tarihi bir çöküşle ülke ortalamasının açık ara altına düşülmüş ve 2021 yılında da bu düşüklükten kurtulunamamıştır.

Şekil-3.2'nin alt çiziminde ise aynı serinin bu kez yıllık büyüme rakamlarıyla ilgili % eğilimleri verilmiştir. Burada TCkbgsh% çizgisi ile ülke kişi başına GSYH değerindeki yıllık büyüme ve Antkbgsh% çizgisi ile ise Antalya kişi başına GSYH değerindeki yıllık büyüme verilmiştir. Son açıklanan verilerde 2019 ve 2020 yıllarına ilişkin GSYH verileri düzeltilmiştir. Bu sayede Antalya büyümesi, 2019 yılında ülke büyümesinin üzerinde ve 2020 yılında ise önceki açıklamaya göre daha az küçülme ilan edilmiştir. 2021 yılında ise bu kez tarihi küçülmenin yarattığı baz etkisinin de yardımıyla Antalya ekonomisi ülke ortalamasının oldukça üzerinde büyümüştür.

Yaklaşık 20 milyar USD'lik ortalama Antalya ekonomisi gayrisafi yurtiçi hasılasının (GSYH) 2020 yılı itibarıyla 18 milyar USD'nin altına indiği tahmin edilmiştir. Ortalama % 65'i hizmet, %8'i tarım ve %17'si sanayiden oluşan Antalya ekonomisinin 2020 yılında hizmet sektörü payı %60 civarına, tarım %10'a ve sanayi de %20'ye yaklaşmıştır. Bu oranları 100'e tamamlayan ise vergi, sübvansiyonlar ve diğer kalemler olmuştur.

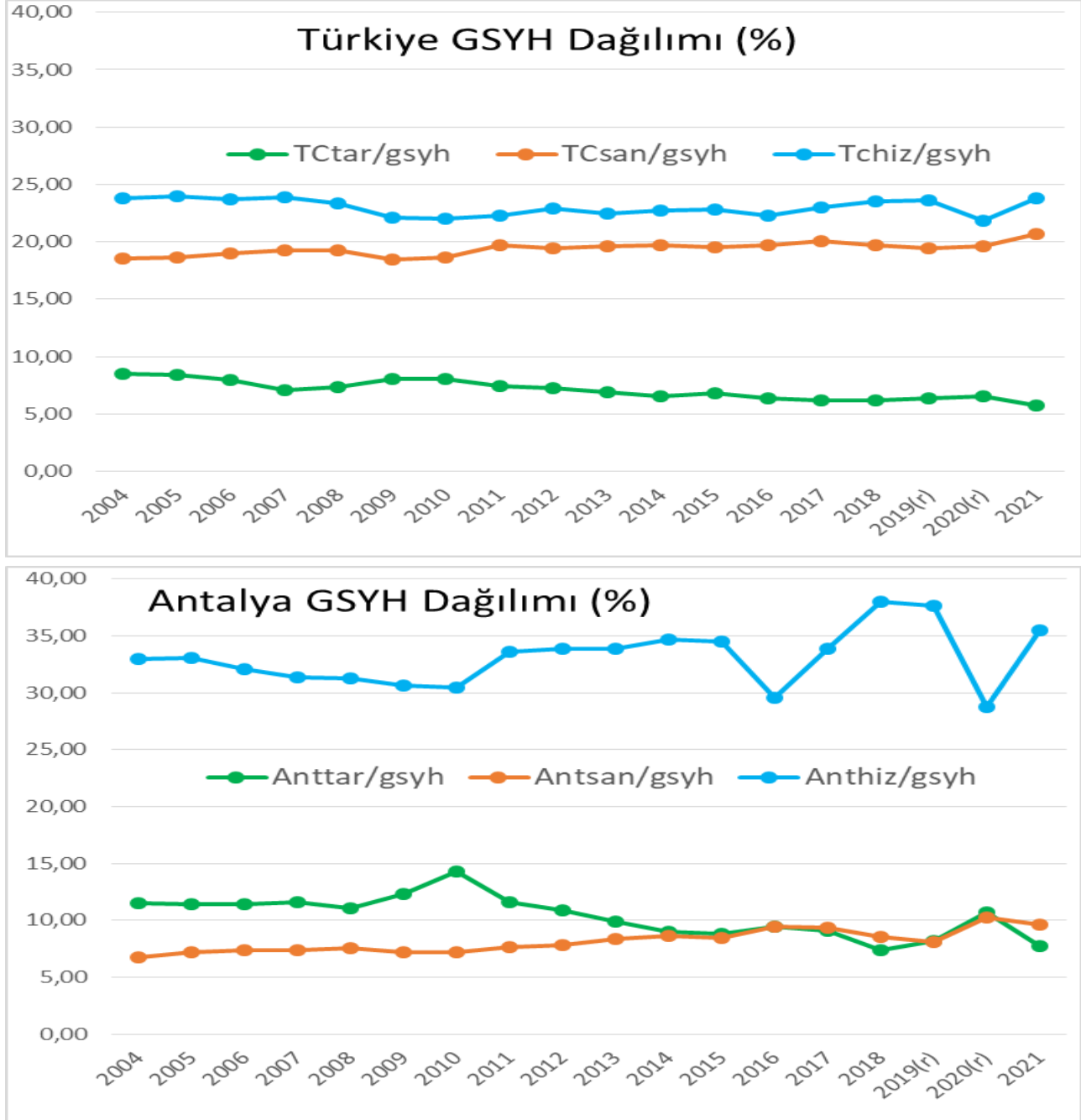
Antalya ve Türkiye ekonomisi için ortak bir özellik ise, son yıllarda, büyüme oynaklığının son derece artmış olmasıdır. Özellikle 2009 yılı krizi ve sonrasında hem oynaklık artmış hem de genel eğilim aşağı yönlü olmuştur.

Türkiye ve Antalya ekonomilerinin sektörel payları, tarım-sanayi-hizmetlerin GSYH içindeki payları olarak Şekil-3.3'te verilmektedir. Buradaki hizmetler, TÜİK tanımlamasındaki (GHI) hizmetleri kapsamaktadır. Dolayısıyla toplamı 1 yapmaz. İnşaat, bilgi işlem, finans-sigorta, idari-mesleki hizmetler, vb olan kalemler, 1'e tamamlayan sektörlerdir.

Türkiye ekonomisinin sektörel paylarıyla karşılaştırıldığında yapısal olarak Antalya'nın ciddi farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Mesela hizmetler sektörü, Türkiye ortalamasının yaklaşık 2 katı üzerindeyken sanayinin payı Türkiye ortalamasının yarısından azdır. Tarımda ise bu ilişki yaklaşık yarı yarıyadır. 2004-2020 dönemini kapsayan bu eğilimde dikkat çeken bir diğer konu da Antalya

hizmetler sektörünün yıllar içindeki yüksek oynaklığıdır. Keza Antalya’da tarım ve sanayinin payları birbirine yaklaşırken Türkiye’de Sanayi ve hizmetler birbirine yaklaşmaktadır.

Şekil-3.3. Türkiye-Antalya Sektörel Paylar Eğilimi.

Şekil-3.3'ün üst çiziminde TCTar/gsyh ile ülke tarımının GSYH içindeki payı, TCsan/gsyh ile ülke sanayinin GSYH içindeki payı ve Tchiz/gsyh ile ülke hizmet sektörünün GSYH içindeki payı ifade edilmiştir. Alt çizimde ise aynı sektörlerin Antalya payları verilmiştir.

2004-2021 döneminde hem Türkiye geneli hem de Antalya için dikkat çekici bir diğer konu da tarımın payının sürekli olarak düşme eğilimi içerisinde olmasıdır. Ancak tarımın GSYH içindeki payı, Antalya’da daha hızlı düşmüştür.

Antalya ekonomisinin ticaret hacmi, nominal olarak artırmış fakat artan ticaretin katma değer yaratma gücü nispi olarak azalmıştır. Yani genel olarak sattığından çok alan bir kent olma özelliğini ciddi boyutta artırmıştır. Ekonominin toplam düzeyindeki bu eğilime karşılık ekonomiyi oluşturan ana sektörlerdeki dağılım Şekil 3.3’te verilmişti. Buna göre Antalya ekonomisindeki ana sektörlerin Türkiye içindeki payları, 2004-2021 döneminde tarım hariç düşük eğimli bir azalış göstermiştir. Tarım sektörü ise 2004-2010 arasındaki dönemde ülke içindeki payını artırmış, ancak takip eden dönemde ise ciddi bir hızda düşüş ile karşı karşıya kalmıştır.

Antalya için sektörler arasında radikal değişim, aslında 2014 yılından itibaren başlamış gözükmektedir. Bu yıldan itibaren ilk defa Antalya tarımının milli gelir içindeki payı, sanayisinin altına düşmeye başlamıştır. Nitekim 2018 ve 2021 yıllarında bu değişim daha açık ara kendisini göstermiştir.

GSYH ile tarım sektörünün yüksek büyümeyi birlikte gerçekleştirdiği tek yıl 2010 yılı olmuştur. Bu durumun tarım sektörüne olumlu etkisi, başta Antalya gibi kentlerde olmak üzere tüm ülkede kendisini göstermiştir. 2010 yılını daha sonraki yıllarda tekrar edememiş olmamız büyük bir yetkinsizlik örneği olmuştur.

2015, 2019 ve 2020 yılları ise Türkiye ekonomisinden daha yüksek büyüyen tarım sektörüne nadir örnekler oluşturmuştur. Bir diğer dikkat çeken konu da tarım sektörünün genellikle GSYH’nın daraldığı veya düşük büyüme sağladığı yıllarda genel büyümeyi olumlu yönde etkilediği gerçeğidir. Dolayısıyla tarım sektörü, ekonomik açıdan zor zamanların iyileştirici ve geliştirici sektörü olmuştur.

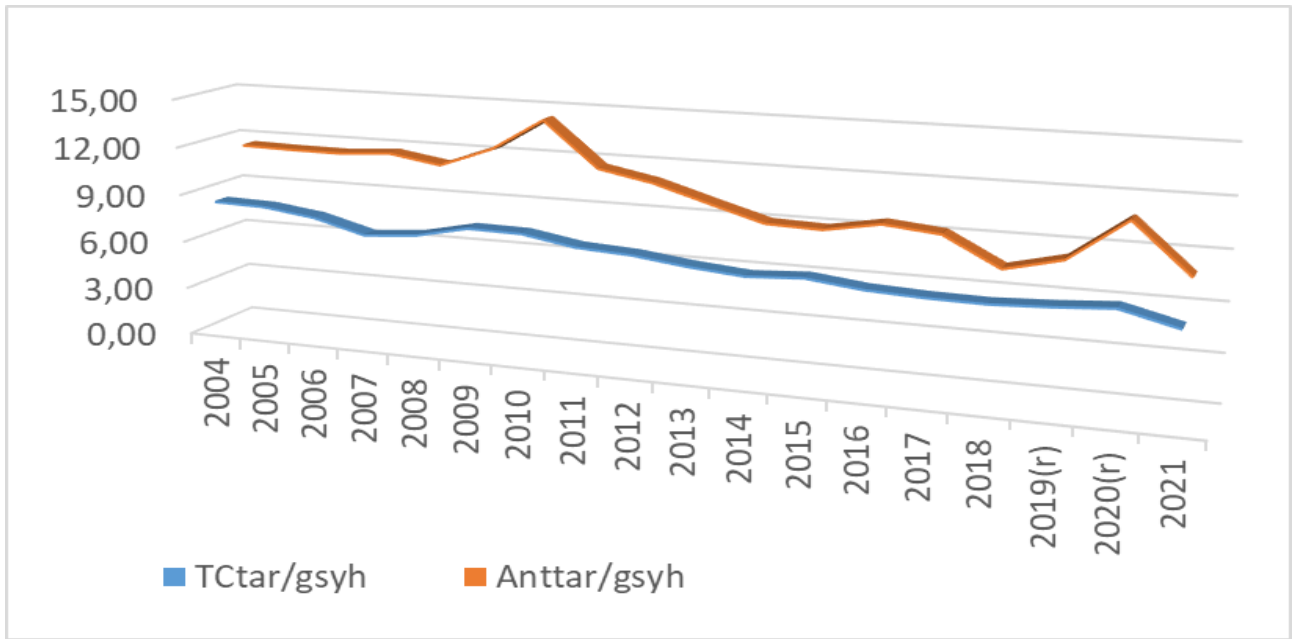
2021 yılı ise tarım sektörü için hem ülke genelinde hem de Antalya özelinde nispi daralma yılı olarak gerçekleşmiştir.

Tarım sektörünün GSYH içindeki pay eğilimi, Türkiye ve Antalya ölçeğinde Şekil-3.4’te verilmiştir. Bu eğilimler, 2004-2021 döneminde genel olarak düşüş yönünde olurken Antalya’da %50’yi aşan düşüşle nispi olarak daha büyük kayıp içinde olmuştur.

2010 yılındaki tarımsal performans rekoru, Şekil-3.4’te de teyit edilmektedir. 2018 yılı ise bu dönemdeki en düşük payın yaşandığı yıl olmuştur. Antalya tarımsal üretimi, 2020 yılında ise Türkiye ortalamasının üzerinde bir pay artışı ile %9’u aşmıştır. 2020 yılında ise %1.8 olarak ilan edilen ekonomik büyümeye karşın tarım büyümesi %4’ü aşan düzeyde ilan edilmiştir.

2021 yılında genel ekonomide Türkiye için %11.35 ve Antalya için %26.47 gibi ciddi büyümeler ilan edilmişken tarım sektöründe ülke geneli için % -2.94 ve Antalya için ise % -8.51 gibi ciddi küçülmeler ilan edilmiştir. Dolayısıyla Antalya tarımı, ülke genelinin yaklaşık iki katı daha fazla küçülmüştür.

Şekil-3.4. Türkiye ve Antalya Tarımının GSYH Payları Eğilimi (%)

Tarımın GSYH içindeki pay eğilimi, ülke genelinde 2004-2021 döneminde tedrici bir azalma gösterirken Antalya tarımının payı çok daha hızlı bir ivme kaybı eğilimi içerisinde olmuştur. 2011 ve 2018 yıllarından sonra 2021 yılında da nispi pay kaybı ülke ortalamasından çok daha yüksek seyretmiştir.

Antalya'nın 2004-2021 dönemindeki ekonomik performansını, diğer illerin performanslarıyla karşılaştığımızda genel olarak sıralamada yer kaybeden bir performans göstermiştir, tespiti doğru olacaktır. Bu kaybedişin kaynaklarından ekonomik temelli olanı için Antalya'ya özgü koşulları (iç ve dış tatil kenti olması, tarım ağırlıklı olması, yaşlılığın nispeten yüksek olması, ...vb faktörler) dikkate aldığımızda, oldukça düşük bir iç ticaret hacminin söz konusu olduğunu belirtmek gerekir.

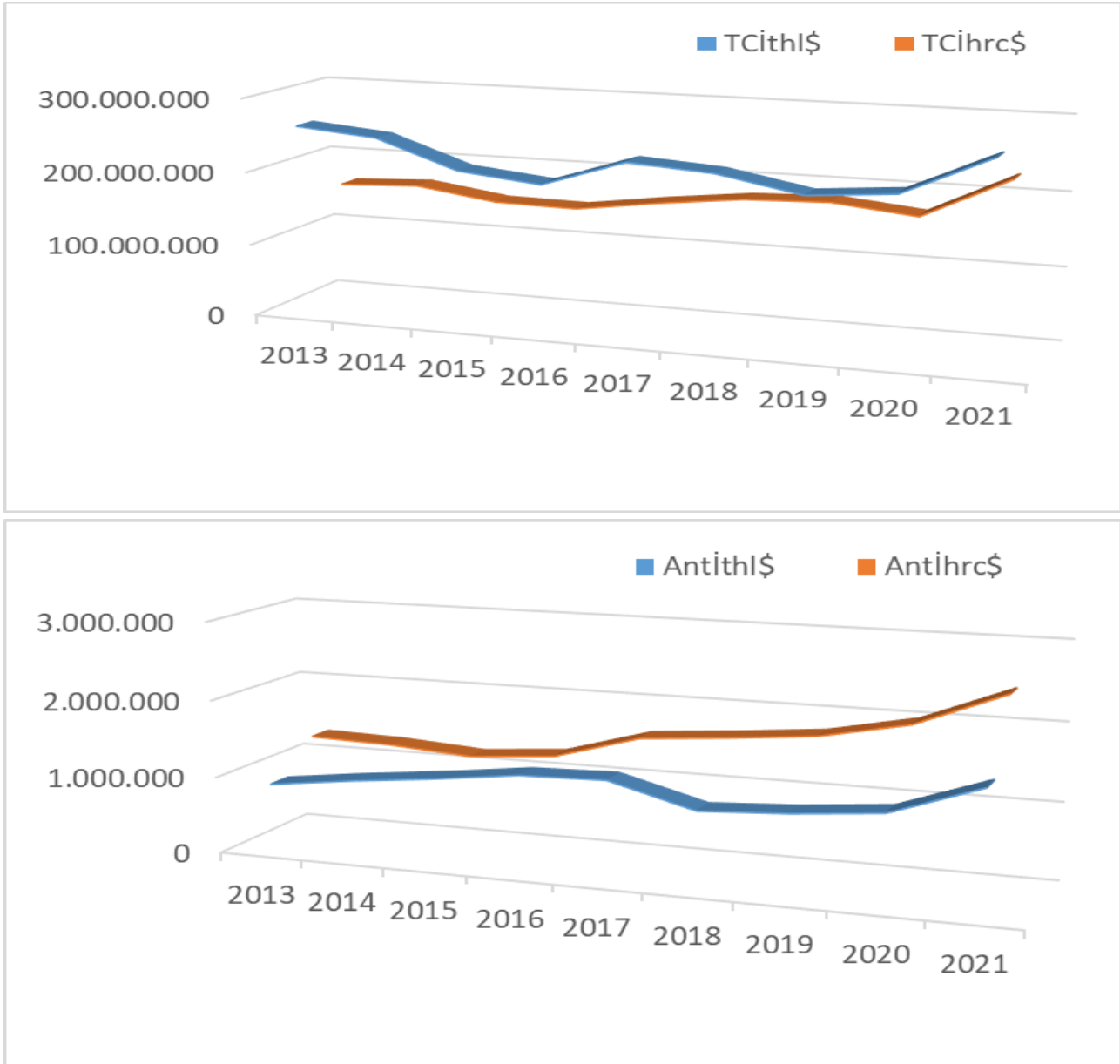
Antalya'nın stratejik planlamalarında mutlaka, bu dönemde yaratılmış olan zayıflıkları dikkate alan ve onları giderici politikaları öncelikleyen unsurlara esastan yer verilmelidir.

Antalya, yapısal özelliği itibariyle uzun dönem geçmişinde ihracatı, ithalatından ciddi fazla olan bir konuma sahip olmuştur. Ancak son yıllarda bu dış ticaret fazlası giderek azalmaya

başlamıştır. Nitekim 2016 yılında bu olumlu fark, negatife dönmüş ve Antalya, dış ticaret açığı verme durumuna düşmüştür.

Döviz kurunun hareketlendiği 2018 yılı ikinci yarısı ve 2019 yılında ise rekabetçi kurun yarattığı avantajla yeniden dış ticaret fazlası veren yapısal özelliğine geri dönmüştür. 2005-2021 dönemindeki Türkiye ve Antalya dış ticareti eğilimlerini gösteren Şekil-3.5, karşılaştırmalı değerlendirmeler yapmayı mümkündür kılmaktadır. Türkiye dış ticaretinde de Antalya'nıninde de benzer olumlu gelişme 2009 ve 2019 yıllarında gerçekleşmiştir.

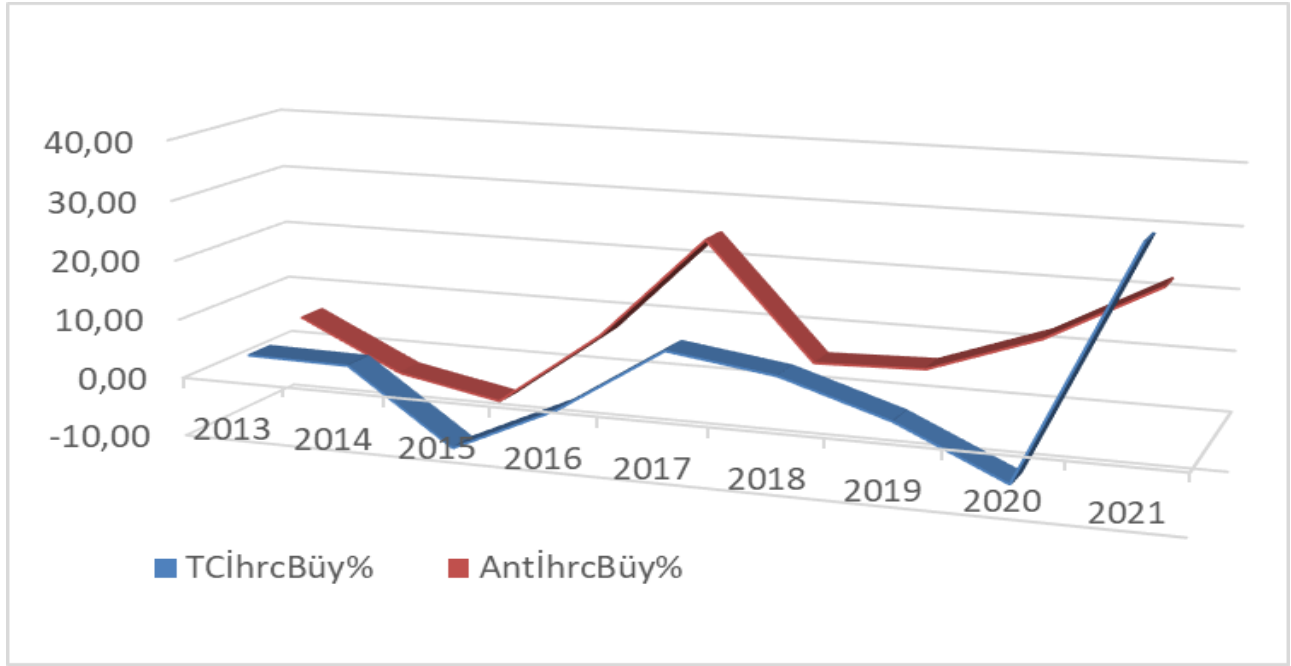
Şekil-3.5. Türkiye-Antalya Dış Ticaret Eğilimleri (Bin USD)

2013-2021 yıllarını kapsayan 9 yıllık dönemde hem Türkiye hem de Antalya ihracat büyüme hızları, birbirine paralel ve yukarı yönlü seyretmiştir. 2021 yılındaki dış ticaret performansı ise 2018 ve 2019'daki rekabetçi kur tespitlerini geçersiz kılmıştır. Yani döviz kuru fiyatları yukarı çıkmaya devam ederken ihracat %7'ye yakın azalmış ve ithalat son derece pahalı dövize rağmen ciddi düzeyde artmıştır.

Toplam ihracatın yıllık büyüme hızı performansını Türkiye ve Antalya için karşılaştıran Şekil-3.6'da dikkat çeken konulardan biri, Antalya ihracat büyümesinin Türkiye'ye göre çok daha dalgalı ve kararsız olduğudur. Antalya dış ticareti ile Türkiye dış ticareti, birbiriyle yapısal farklılık göstermektedir. Türkiye dış ticareti net açık veren bir yapıya sahipken Antalya dış ticareti ise net fazla veren bir yapıya sahip durumdadır.

Şekil-3.6. Türkiye-Antalya İhracat Büyümesi Eğilimleri (%).

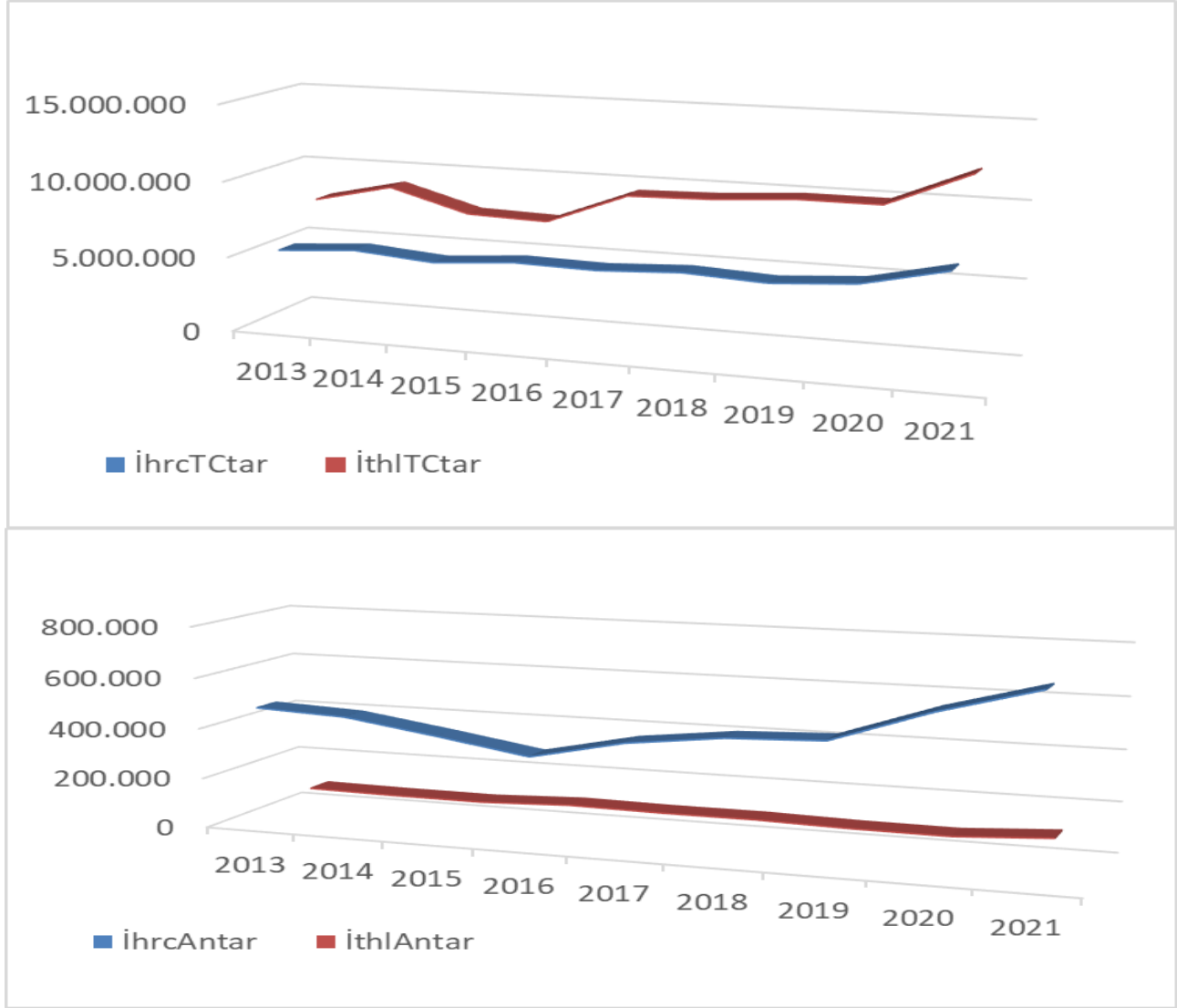

2013, 2015 ve 2020 yıllarında ise Antalya ihracat büyümesi, Türkiye büyümesinin düşük bir miktarda da olsa üzerinde gerçekleşmiştir. Yani bu 9 yıllık dönemin 4 yılında Türkiye ihracat büyümesinin üzerinde bir büyüme sağlayan Antalya, diğer 5 yılda ortalama büyümenin altında bir büyüme sağlayabilmiştir. Özellikle son 9 yılda Antalya ihracatı başta olmak üzere ekonomik büyüme performansı, genel olarak Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Bu yüzden de iller sıralamasındaki yerimiz sürekli gerilemiştir.

Şekil-3.6'daki karşılaştırmalı ihracat büyüme eğilimleri, genel olarak Antalya ekonomisinin seyri bakımından da bir gösterge olmuştur. Ağırlıklı olarak tarımsal ürünlerden oluşan ve yaş

meyve/sebze (YMS) ürünleri baskınlığında olan ihracatımızın diğer büyük tutarlı kalemi ise taşta toprağa dayalı ürünler ve mobilya ürünleri olmuştur.

Şekil-3.7. Türkiye-Antalya Tarımsal İhracat Büyümesi Eğilimleri (bin USD).

Şekil-3.7'nin üst çiziminde Türkiye tarımsal dış ticaret eğilimi ve alt çiziminde ise Antalya tarımsal dış ticareti eğilimi verilmiştir. Burada İhrcTctar ile Türkiye tarımsal ihracatı, İthITctar ile Türkiye tarımsal ithalatı verilirken alt çizimdeki İhrcAntar ile Antalya tarımsal ihracatı ve İthlAntar ile de Antalya tarımsal ithalatı verilmiştir.

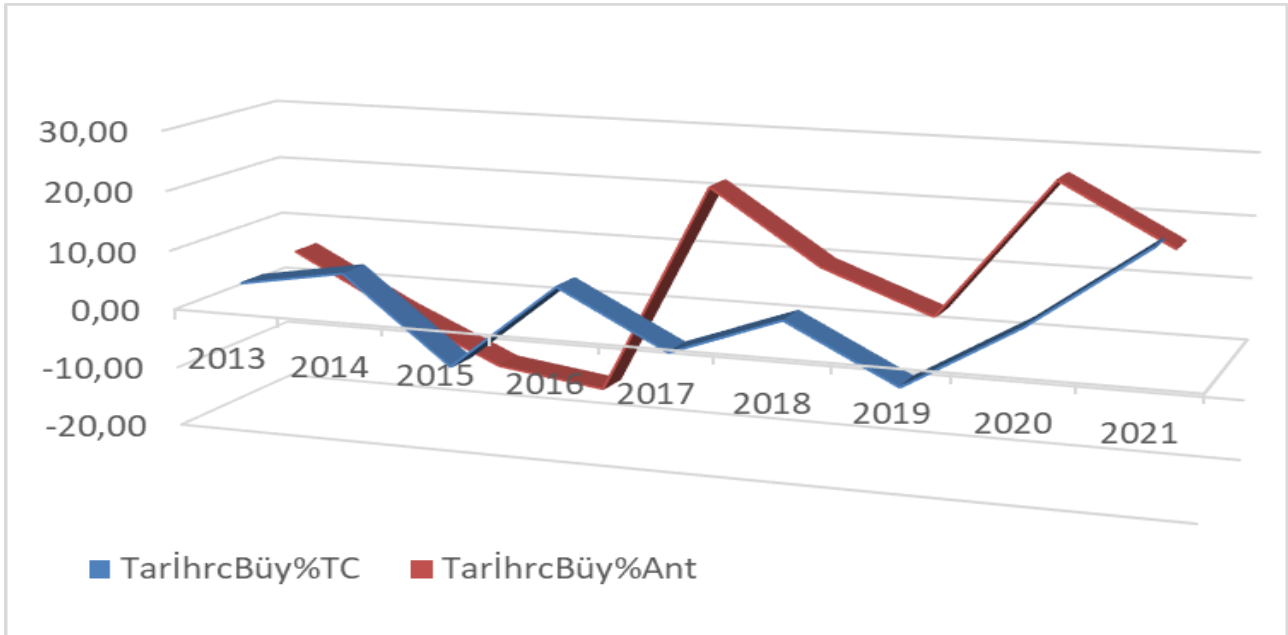
İki çizim arasındaki en dikkat çekici ayırım; Antalya, tarımsal dış ticarete açık ara ve sistematik olarak fazla verirken Türkiye tarımsal dış ticareti açık ara ve sistematik olarak açık vermektedir. Tarımsal potansiyeli bakımından dünyada ayırıcı bir yere sahip olmasına rağmen bu denli açık ara ve sürekli dış ticaret açığı vermemiz dikkat çekici bir diğer konu olmuştur.

Tarımsal ihracat büyüme hızlarının Türkiye ve Antalya karşılaştırması da toplam ihracatta olduğu gibi dalgalı ve kararsız bir eğilimle seyretmiştir. Bu dalga boyu Türkiye ortalamasının ciddi üzerinde seyretmiştir. Tarımsal performans olarak aradığımız bu değildir. Bu dalgalı yapıya rağmen tarımsal ihracattaki büyüme hızımız, Türkiye'nin tarımsal ihracat büyümesinden daha iyi seyretmiştir. Bu durum da tarımsal üretim ve ticaret kapasitesini artırıcı bir etki yaratmıştır.

Tarımsal net dış ticaretimiz de ciddi boyutta ve Türkiye genelinden tamamen farklı bir debide seyretmektedir. 2021 yılı itibariyle bakarsak, Antalya net dış ticareti, ithalatının 6 katından fazla pozitif durumdayken Türkiye tarımsal net ihracatı, %50'den fazla negatif durumdadır.

Türkiye-Antalya ihracat büyüme eğilimleri konusunda benzer bir karşılaştırma da tarımsal ihracat ile ilgilidir. Şekil-3.8'de verilen bu eğilim, genel ihracat karşılaştırmasındaki eğilime benzerdir. Ancak dalgalanma boyutu daha düşüktür. Mesela genel ihracat % -30 ile %30 arasında dalgalanmışken tarımsal ihracat % -15 ile %25 arasında dalgalanmıştır.

Şekil-3.8. Türkiye-Antalya Tarımsal İhracat Büyüme Eğilimi (%).

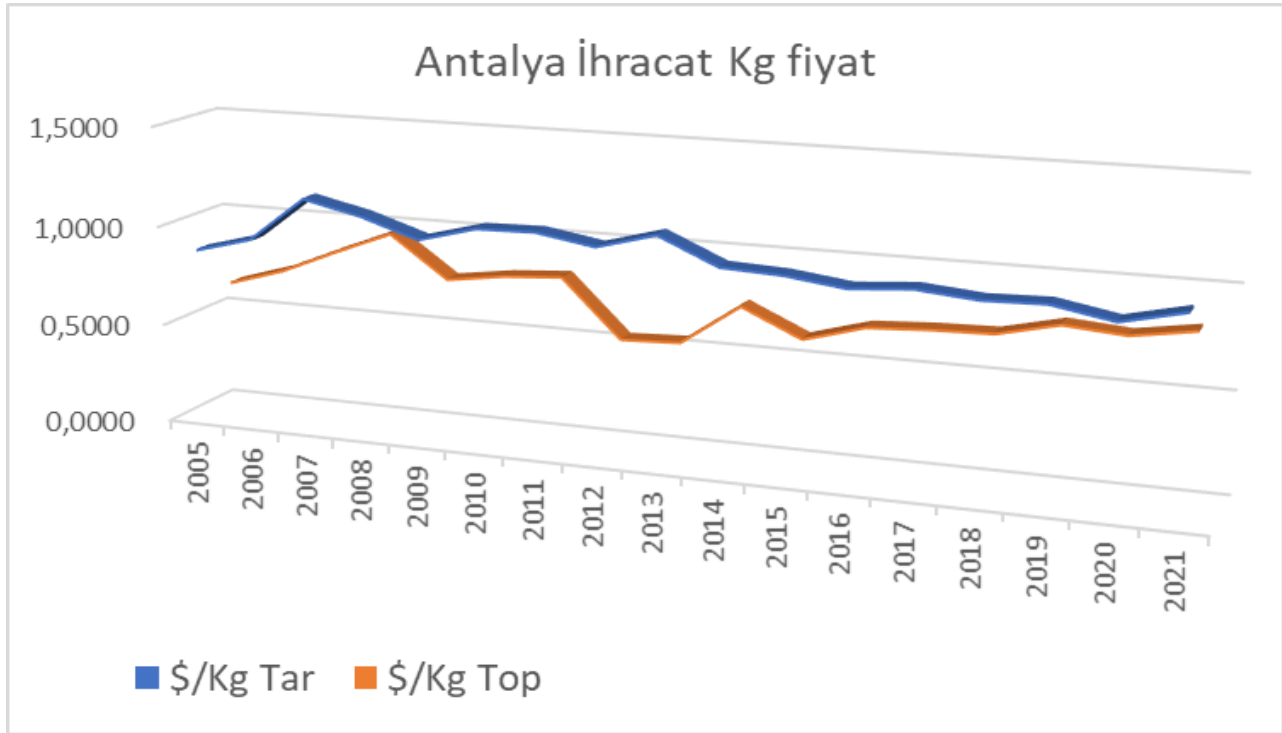

İhracat büyüme performansları bakımından benzerlik için bir örnek 2014-2016 dönemindeki paralelliktir. Hem genel hem de tarımsal ihracat performansı, bu dönemde Türkiye büyümesinin altında seyretmiştir. Üç yıl sürekli bu aşağıda kalış, son 10 yılda başka bir dönemde yaşanmamıştır. Diğer taraftan bu dönemin toplam bir değerlendirmesine bakıldığında Antalya tarımsal ihracat büyümesi, Türkiye'ninkinin iki katında fazla olmuştur. Antalya ihracatında köklü bir geçmişe ve ciddi bir hacme sahip olan tarımsal ürünler ihracatı, bu dönemde Türkiye tarımsal ihracat büyümesindeki dalgalanma boyutundan daha yüksek bir aralığa sahip olmuştur.

Antalya'nın ihracatı açısından önemli bir diğer konu da kg fiyat eğilimidir. 2005-2021 dönemindeki ihracatın kg fiyatı, hem tarımsal ürünler hem de toplam ürünler olarak Şekil-3.9'da verilmiştir. Burada mavi çizgiyle \$/Kg Tar ifadesi, tarımsal ürünlerin Amerikan doları cinsinden kg fiyatını ve \$/Kg Top ifadesi ise toplam ihracat ürünlerinin Amerikan doları cinsinden kg fiyatını göstermektedir.

Şekil-3.9. Antalya İhracatını Kg Fiyat Eğilimi (USD)

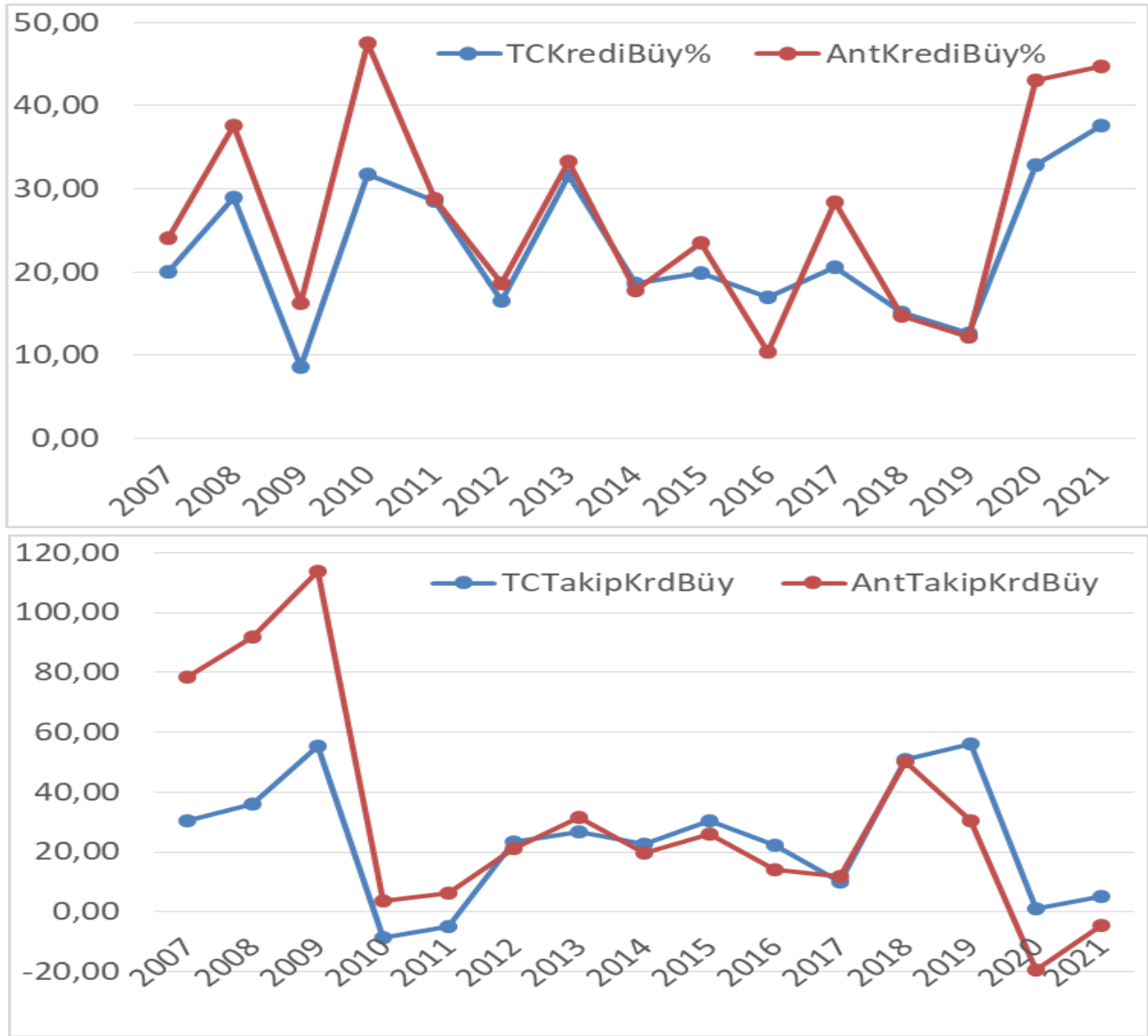

Genellikle 1 \$'ın altında seyreden ihracat kg fiyatı, 2007 ve 2013 yıllarında 1 \$'ın üzerine çıkabilmiştir. Bunu sağlayan da tarım ürünleri olmuştur. Tarım dışı ürünlerin 1 \$'ın oldukça altında seyrettiği gerçeği dikkate alınırse stratejik planlar ve politik tercihler açısından kentin performansı, mutlaka köklü değerlendirmeye alınması gereken bir konu olarak durmaktadır.

Antalya'nın ekonomik alandaki en önemli ayırıcı özelliklerinden biri de turizm sektöründeki kapasitesidir. Gerek Türkiye yatak kapasitesi içerisindeki %40'lık payı, gerek sezon uzunluğu itibariyle ortalamanın ciddi dışına düşen bir yapısı vardır. Bu kapasite ve hareketlilik süresinin uzunluğu tarımsal üretim ve ticarete de sürükleyici etki yaratmaktadır. Sektörel açıdan ortalamanın dışına düşen bir diğer alan da örtüaltı üretimidir. Türkiye'nin %40'na sahip sera kapasitesi ile hem yurtiçi talebi karşılamada hem de ihracat kapasitesinde öncü durumdadır.

Antalya, reel ekonomik büyüklüklerini gerçekleştirebilmek için bu dönemde, önkilerden çok daha fazla borçlanma ve kredi kullanma ihtiyacı duymuştur. Öyle ki, kendi yapısal karakteristiğinin bile tersine bir borçlanma ve tasarruf eğilimine sahip olmuştur. Ortalama ekonomik göstergelerle uzun yıllar ortalaması olarak Türkiye 8.si olan Antalya iş dünyası, kullandığı nakdi kredilerde Türkiye 4. sı durumundadır. Kişi başına milli gelir hesaplamalarında ise Türkiye 20. si durumundadır. 2020 yılında 28. sırada bulunuyordu.

Şekil-3.10. Türkiye-Antalya Kredi ve Takipteki Kredi Büyümeleri (%)

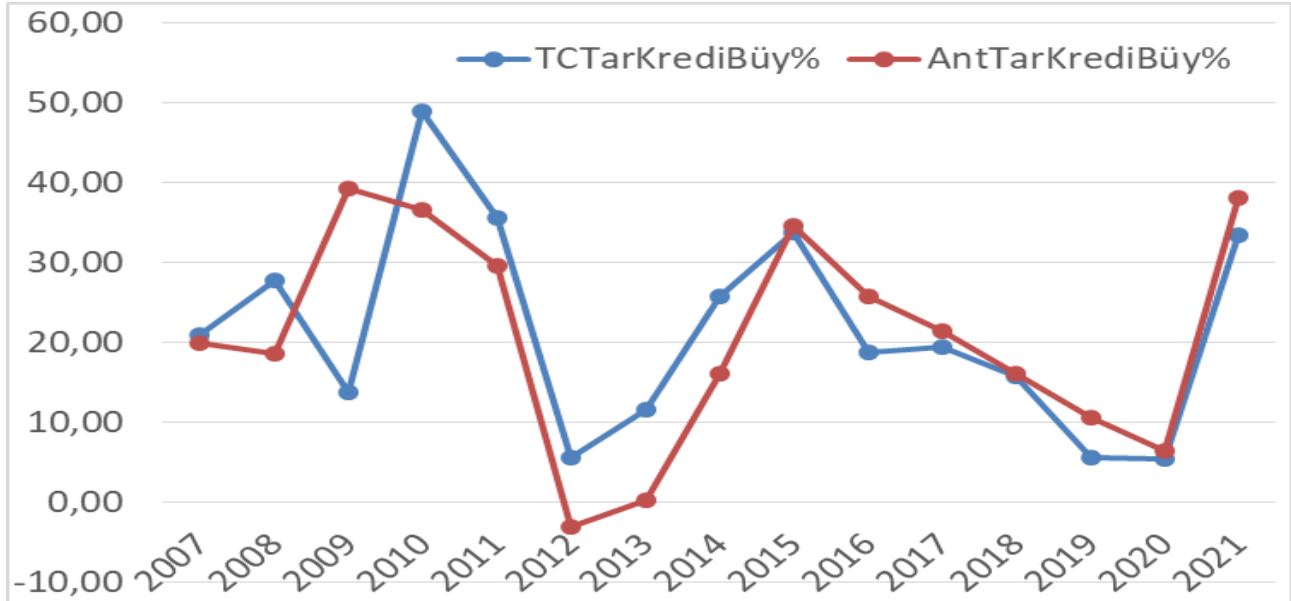
Şekil-3.10'nun üst çiziminde Türkiye ve Antalya yıllık kredi büyümesi verilmektedir. Buna göre son 15 yılın 9'unda Antalya kredi büyümesi, Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Alt çizimde ise bu kez aynı dönemde Türkiye ve Antalya'nın takibe düşmüş kredilerindeki yıllık

büyüme seyirleri verilmiştir. Aynı dönemin 5'inde Antalya'daki takibe düşme hızı, Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir.

Bu kredi kullanımıyla Antalya, toplam nakdi krediler içerisinde %5 civarında bir payı almış gözükmektedir. Bu pay, Antalya'nın Türkiye ekonomisi içerisindeki % 3'ün altında olan payından oldukça yüksektir. Yani sahip olduğu ekonomik kapasitenin üzerinde bir kredi kullanımına sahip bulunmaktadır.

Antalya ekonomisinde hayati bir öneme sahip olan tarım sektörünün kredi eğilimi Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Şekil-3.11'de verilmektedir. 15 yıllık dönemin özellikle son 6 yılında Antalya'nın tarımsal kredi büyümesi, sürekli olarak Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Bu durumun Antalya tarımını büyütmesi beklenirken tam aksine son 6 yılda pay kaybına uğramış ve reel kazançlar sürekli düşmüştür. Dolayısıyla alınan krediler, sektörü büyütme amaçlı yatırım kredileri olmaktan çok cari harcamaları karşılamaya odaklı olmuştur.

Şekil-3.11. Türkiye Antalya Tarımsal Kredi Büyüme Eğilimi (%)

2009 yılında Antalya tarımsal kredi büyümesi, Türkiye genelinden ciddi farklılaşmıştır. 2009 yılında Türkiye büyümesinin 2 katından daha fazla büyüyen bir kredi artışı olmuştur.

2021 yılında ise 2016 ve 2019 yıllarında olduğu gibi Türkiye tarımsal kredi büyümesinden oldukça yüksek bir büyüme yaşanmıştır. Tarımsal performans bakımından 2010 yılındaki performansın karşılaştırılması ve analizi, önemli değerlendirmeler yapılmasına dayanak oluşturacaktır.

Antalya; aradan geçen uzun süre boyunca tarımsal performansını artırmaktan çok, geriye düşürmüştür. Bu düşüşün doğal sonuçlarından biri de varlığını sürdürebilmek için tarım kesimi ciddi bir kredi yükü altına girmek zorunda kalmıştır. Verilen tarımsal desteklere ve yapılan ödemelere erişimin olamaması veya yetersiz ödemeler de söz konusu kredi yükünün artmasında ciddi rol oynamıştır.

Tarımsal kredi büyümesinin 2010 – 2012 döneminde hem Türkiye genelinde hem de Antalya ölçeğinde, %50 büyüme düzeyinden sıfıra hatta Antalya ölçeğinde % -5 düzeyinde küçülmeye uğramasının sonucunda bu dönem ve sonrasında genel performans düşüklüğü yaşanmıştır. Yani bir ölçüde tarım da banka kredisi ile hayatını sürdürebilir hale getirilmiştir. Özellikle tarımsal destekleme ödemelerindeki zamanlama ve miktar yetersizlikleri bu kesimi kredisiz yaşayamaz duruma getirmiştir.

2012 – 2015 dönemindeki nispi olarak sürekli yükselen kredi büyümesine karşılık 2016 yılından itibaren sürekli küçülen kredi büyümesi, tarımsal performansı düşürmüş ve dayanıklılığını zayıflatmıştır.

2019 ve 2020 yıllarında ise bu kez geometrik hızla artan ve Türkiye ortalama büyümesinin 2 katından fazlaya ulaşan Antalya tarımsal kredi büyümesi, bu kez artan finansman maliyetleri ve azalan reel tarımsal kazançlar dolayısıyla bir taraftan nakit ihtiyacını karşılarken diğer taraftan da direnci daha da zayıflatmıştır. Özellikle küçük ölçekli üretici ve ticaret erbabları bu dönemde ilave zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır.

Antalya tarım sektörü, 2010 yılındaki rekor performansını Türkiye ortalamasından daha düşük hızda borçlanarak sağlamıştı. 2020 ve 2021 yıllarında ise bunun tam tersi yaşanmış, Türkiye ortalamasının 2 katı hızda borçlanmasına rağmen üretim değeri büyümesi Türkiye ortalamasının ciddi oranda altında kalmıştır.

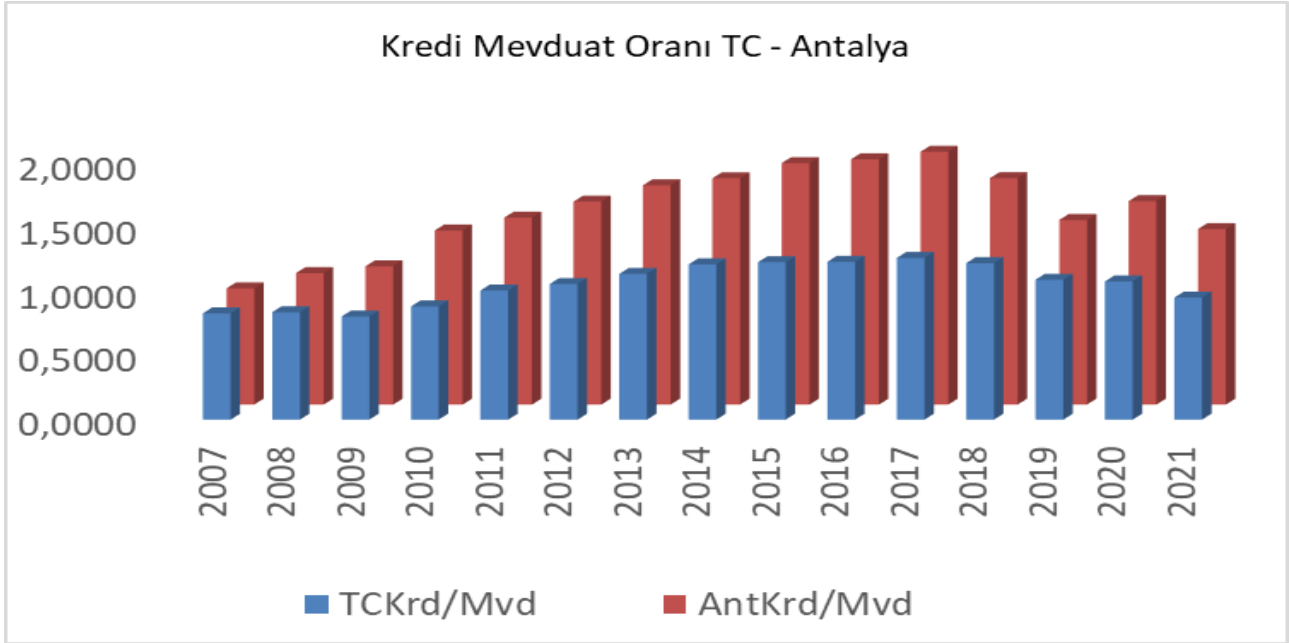
Antalya genel karakteristiği itibariyle tasarrufçu bir kimliğe sahip olmuştur. Bu yapısal özelliği 2000’li yılların başlarında itibaren kaybetmeye başlayan Antalya, özellikle son 10 yılda kredi/mevduat oranında ciddi yükselmeler yaşarken büyümesini ise Türkiye ortalamasının bile altında gerçekleştirebilmiştir.

Şekil-3.12’deki eğilimler de Antalya nispi tasarrufçu kimliğinin bu dönemde kaybolduğuna işaret etmektedir. Kredi/Mevduat oranının 1’den büyük olması, kullanılan kredinin sahip olunan mevduattan yüksek olduğunu göstermektedir. Bu oran ne kadar büyürse o derece kredi kullanımının mevduattan yüksek olduğu anlamına gelir. 1’den küçük oranlar ise tasarrufçu kimliğin varlığını gösterir.

Antalya, tasarrufçu kimliğini söz konusu dönemde tamamen yitirmiş ve hatta Türkiye ortalamasının da oldukça üzerinde kredi kullanmaya başlamıştır. Özellikle son 10 yılda Türkiye Antalya makası çok daha açılmış ve Antalya ortalamasının çok üzerinde kredi kullanır duruma gelmiştir. Bu eğilimin tek istisnai yılı ise 2021 yılı olmuştur.

Antalya'nın kredi kullanımının nispi olarak uzun vade geçmiş döneme göre mevduatından bu derece yüksek olması, yatırımlarına yeterince yansımamış krediler daha çok cari harcamalarda kullanılmıştır. Özellikle son 10 yıldır Antalya ekonomisinin Türkiye payının yaklaşık %3.5'ten %2.85'e gerilemesi ve bitkisel üretim değerinde de aynı dönemde yaklaşık %10'dan %6.5'e varan düşüşü söz konusu olmuştur.

Şekil-3.12. Türkiye Antalya Kredi /Mevduat Oranları eğilimi

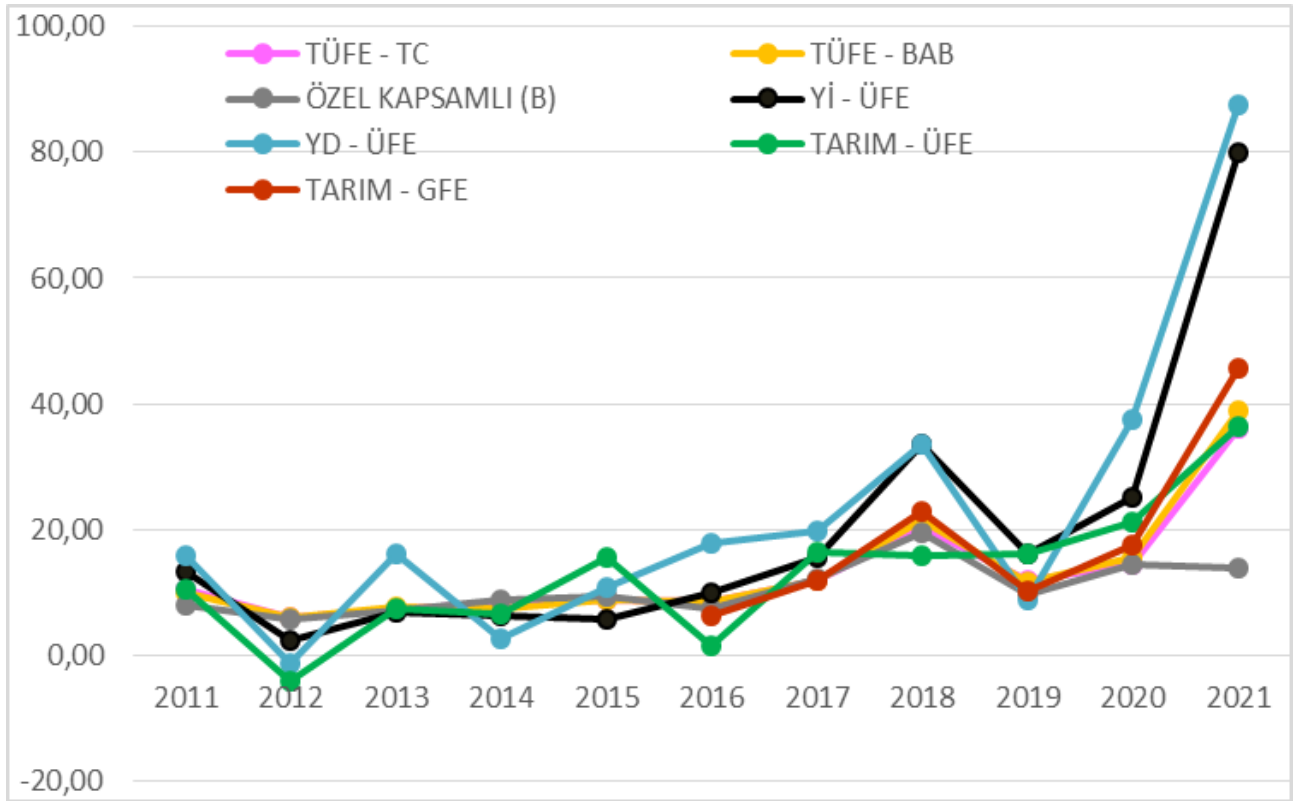

Antalya ekonomisi; özellikle turizmin ve tarımın iyi performans gösterdiği zamanlarda bir taraftan büyümesini hızlandırırken diğer taraftan da enflasyonunu ortalama civarında tutmayı başarmıştır. Bu tespiti; Türkiye ortalama tüketici enflasyonu (TÜFE) ile Batı-Akdeniz bölgesi tüketici enflasyonu (TÜFE-BAB) eğilim uyumundan izleyebiliyoruz. Şekil-3.13'te 7 temel enflasyonun eğilimleri verilmektedir.

Batı-Akdeniz bölgesinin tüketici enflasyonu bu dönemde genel olarak ülke ortalamasıyla uyumlu seyretmiştir. Ancak yurtiçi ve özellikle yurtdışı üretici enflasyonları ile ciddi uyumsuzluk göstermiştir. Bu durum da üretici kesimin maliyet yükünü ürünlerine yansıtamama sonucunda ortaya çıkmıştır.

Şekil-3.13'te Batı-Akdeniz Bölgesi (BAB) tüketici enflasyonu (TÜFE-BAB), Türkiye tüketici enflasyonunu (TÜFE-TC)'sini merkez alarak seyretmiştir. TÜFE-BAB, TÜFE-TC ile böylesine bir uyumluluk ve yakınlık içerisinde iken enflasyonun diğer bileşenleri için benzer bir yakınlık göstermemektedir. Burada en dikkat çekici eğilim, üretici enflasyonlarındaki (Yİ-ÜFE ve YD-ÜFE)'deki aşırı oynaklıktır. Aslında normal koşullar altında en azından TÜFE'ye göre ÜFE daha az oynak olmalıdır.

Şekil-3.13. Türkiye ve Batı Akdeniz Bölgesi Enflasyon Eğilimleri (%)

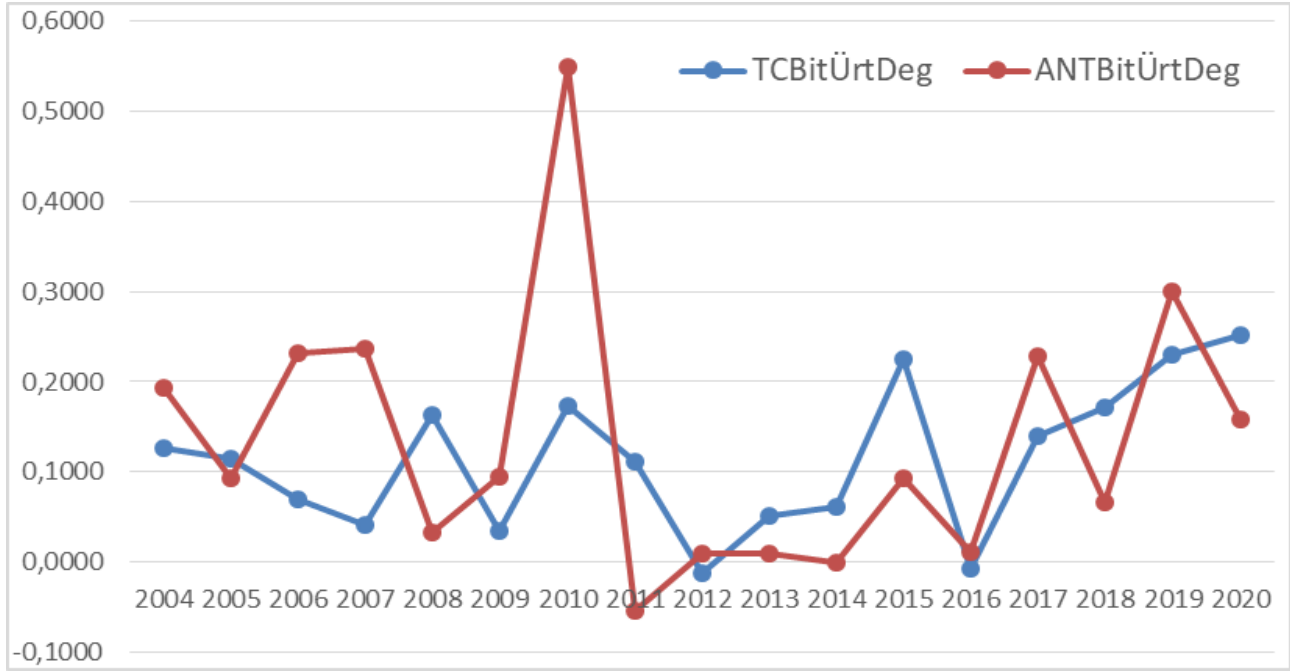

Kaynak: TÜİK

2011 – 2021 döneminde üretici ve tüketici enflasyonları bakımından dikkat çekici konulardan biri de üç üretici enflasyonun kendi arasında ve tüketici enflasyonlarının da kendi arasında bir paralellik içinde bulunmasıdır. Yani üretici enflasyonlarının tüketici enflasyonlarını tetikleme etkisi oldukça zayıflamış gözükmektedir. Bu zayıf ilişki, üretici kesimde sürdürülebilirlik sorunlarını ön plana çıkarmaktadır.

Antalya bitkisel üretim değeri büyümesinde Türkiye geneliyle paralel bir yapı göstermiştir. Ancak özellikle 2010 yılında bu paralellik açık ara Antalya lehine gelişmiş ve Türkiye’de %2’nin altındaki büyümeye karşılık Antalya, %6’ya yakın büyümeyi başarmıştır.

Şekil-3.14. Antalya ve Türkiye Bitkisel Üretim Değeri Cari Büyüme Eğilimi.

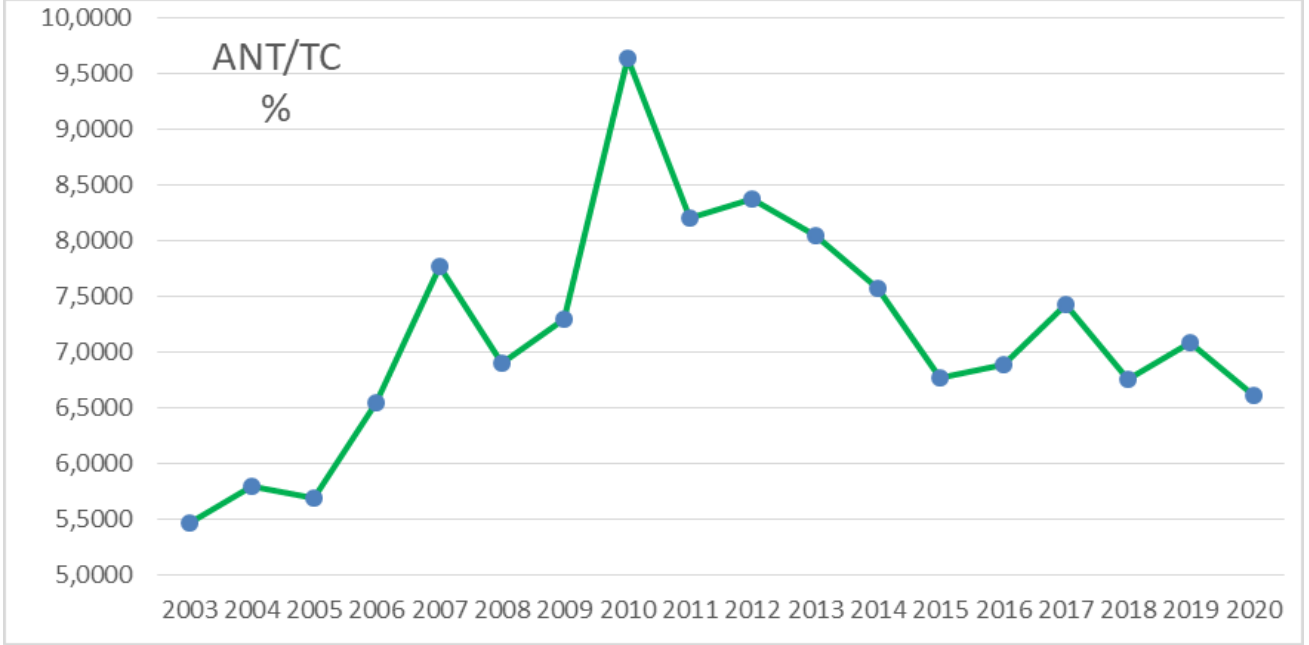

Şekil 3.14’te, 17 yıllık süreyi kapsayan 2004–2020 döneminde bitkisel üretim değeri büyümesinin Türkiye-Antalya karşılaştırması değerlendirildiğinde 7 yıl Antalya’nın, 7 yıl da Türkiye genelinin daha yüksek bir büyüme seyri izlediği, diğer yıllarda da birbirine yakın büyümeleri olduğu görülmektedir. 2011 yılında ise Antalya bitkisel üretim değerinde negatif büyüme göstermiştir.

2018 yılında Antalya bitkisel üretim büyümesi, 2017 yılının aksine Türkiye büyümesine göre ciddi bir düşüş göstermiştir. Böylesi bir düşüşün özellikle 2019 sezonundan sonra da tekrar etme riski bulunmaktadır. Nitekim, 2019 yılındaki nispi yüksek büyümenin sürdürülememesi sonucunda ciddi üretim-fiyat bozulmaları yaşanmıştır.

Şekil 3.14’teki eğilim, yıllık büyümeleri gösterirken Şekil 3.15’teki çizim ise Antalya bitkisel üretim değerinin Türkiye içerisindeki payına yönelik eğilimi göstermektedir.

Şekil-3.15. Antalya Bitkisel Üretim Değerinin Türkiye'deki Yeri Eğilimi (%)

Bitkisel üretim değeri konusunda Antalya; 2010 yılından bu yana sürekli olarak Türkiye payını azaltmıştır. 2020 yılında ise Türkiye payı itibariyle 2006 yılına geri dönmüştür. Bu kaybediş, 2017 yılı hariç her yıl Türkiye ortalama büyümesinin altında kaldığı için gerçekleşmiştir.

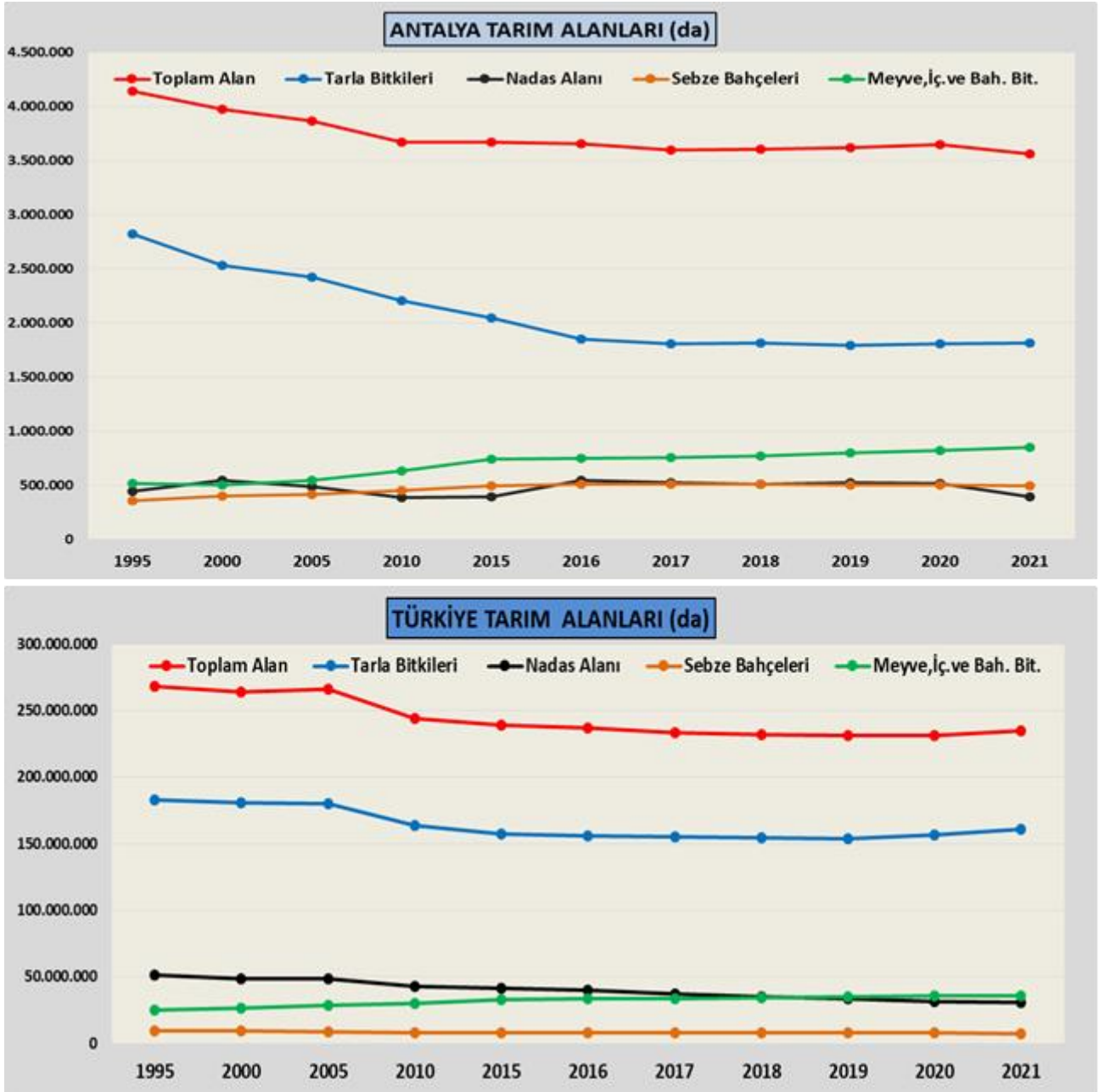
2010 yılından sonra yaşanan bu ciddi ivme kaybı ile 2020 yılında Antalya bitkisel üretim değeri, Türkiye payı itibariyle %7'nin altına düşmüştür. 2010 yılında %10'a yaklaşan bu payın sürekli düşmesi Antalya tarımı için çok boyutlu tehditlerin ve risklerin yaşanmakta olduğunu göstermektedir.

Antalya'da bitkisel üretim denince ilk akla gelen kuşkusuz örtüaltı tarımsal üretim faaliyetleridir. Bu üretim biçiminin en önemli özelliği, üretime konu olan ürünlerin zaman faydasını artırmaktır. Böylece hem ulusal hem de uluslararası piyasalarda daha yüksek katma değerli ürünler üretip ticaretini yapmak mümkün olmaktadır. Ancak son 10 yıldaki üretim deseni ve biçimi, rekabet avantajlı ve yüksek katma değerli olma özelliğini kaybetmeye başlamış demektir. Yani bu eğilim planlı bir değişimle güncellenmezse gelecekte, Antalya'da bugünkü üretimi yapma şansı kalmayabilecektir. Dolayısıyla Antalya'nın stratejik planlamalarında mutlaka örtüaltı tarımın Türkiye ve Antalya öngörülerinde, mevcut veri kümesinin yanı sıra rekabetçi üretim deseni yenilikçiliğini de dikkate alarak kurgulamak gerekmektedir.

Uzun yıllar geçmiş verileri ile Antalya'nın ve Türkiye'nin tarım alanları eğilimleri Şekil-3.16'da verilmiştir. Bu çizimlere göre toplam, tarla, nadas, sebze ve meyve, iç ve bahçe bitkileri alanlarının büyüklük eğilimleri dikkat çekici değişimler göstermiştir. 1995-2021 döneminde hem Antalya hem de Türkiye tarım alanları %15'ten fazla kayıp yaşamıştır. Ancak en büyük kayıp tarla alanlarında yaşanmıştır. Antalya'nın tarla alanı varlığı neredeyse %50'ye yakın bir kayıp yaşamıştır. Antalya'da alan varlığını artıran en önemli tarımsal faaliyet; meyve, iç ve bahçe bitkileri konusunda olmuştur.

Şekil-3.16. Antalya ve Türkiye Tarım Alanı Eğilimleri (da)

Tarımsal üretim performansı bakımından Antalya'nın Türkiye'deki yeri konusunda Tablo-3.1'deki veriler öne çıkmaktadır. Tarımsal alanlar ve faaliyetler bakımından özellikle öne çıkan konu, örtüaltı tarımdaki performanstır. Mantar üretimi ise dikkate çeken diğer bir tarımsal faaliyet olmuştur.

Antalya tarımının Türkiye'deki konumu açısından dikkat çeken konulardan biri de ihracat performansıdır. Ülkenin tarımsal ihracatının %3.5 kadarını oluşturan Antalya tarımsal ihracatı, güncel durum itibarıyla kg fiyatı gittikçe düşen bir eğilim içerisinde olurken Antalya ihracatçı firmaları başına tarım ve gıda ihracatı 1.5 milyon USD civarında bulunmaktadır. Ülkedeki tarım ve gıda ihracatçı firmaları başına ise 2.5 milyon USD civarında bir ihracat performansı söz konusudur.

Tablo-3.1. Antalya Tarımsal Büyüklüğünün Türkiye İçindeki Yeri.

Tarımsal Alanlar	%1,5	Büyükbaş Hayvan Sayısı	%1
Örtüaltı Tarım Alanları	%38	Küçükbaş Hayvan Sayısı	%2,4
Tarımsal İhracat Değeri	%3,5	Keçi Sayısı	%6,3
Bitkisel Üretim Değeri	%6,3	Kırmızı Et Üretimi	%0,6
Örtüaltı Sebze Üretimi	%51	Süt Üretimi	%0,9
Örtüaltı Domates Üretimi	%61	Su Ürünleri Yetiştiriciliği	%2
Örtüaltı Biber Üretimi	%60	Arı Kovanı Varlığı	%3,8
Örtüaltı Hıyar Üretimi	%40	ÇKS'ye Kayıtlı Çiftçi Sayısı	%2,1
Örtüaltı Meyve Üretimi	%29	TZOB'a Kayıtlı Çiftçi Sayısı	%4,2
Toplam Meyve Üretimi	%8	Tarımsal Amaçlı Kooperatif Sayısı	%1,7
Turunçgil Üretimi	%12	Üretici Birliği Sayısı	%2,4
Örtüaltı Süs Bitkisi Üretimi	%38	Tarımsal İşl. SGK'ya Kayıtlı Çalışan Sayısı	%8,4
Örtüaltı Kesme Çiçek Üretimi	%45	Tarımsal İhracatçı Şirket Sayısı	%5,7
Mantar Üretimi	%46	Şirket Başına Tarım-Gıda İhracatı (\$) Türkiye	2.400.000
Hayvansal Üretim Değeri	%1,2	Şirket Başına Tarım Gıda İhracatı (\$) Antalya	1.527.000

KAYNAK: ATB ve ATAŞ

Antalya tarımsal üretiminin ve ürünlerinin Türkiye'deki sıralama konumu ise Tablo-3.2'de verilmiştir. Ülke sıralamasındaki ilk 3 konuma sahip tarımsal ürünler ve üretim faaliyetleri bakımından birinci sırada yer alanlar genellikle ikinci ve üçüncü konuma sahip olanlardan fazladır. Doğal olarak örtüalan üretimi ve ürünleri konusunda genellikle birinci sırada bulunuyorken özellikle sebze tohumu ve fidesi ile bambus arı üretimi konusundaki birincilikleri de dikkat çekicidir. Diğer taraftan mantar, kesme çiçek ve bazı tıbbi ve aromatik bitkiler konusundaki birincilikleri de bulunmaktadır.

Küçükbaş hayvancılıkta özellikle keçi sayısı ile öne çıkan Antalya'nın kendine özgü ırkı da bulunmaktadır. Yetiştirme balıkçılıkta da özellikle aynalı sazan ile ön planda bulunmaktadır.

Tablo-3.2. Antalya Tarımsal Ürünlerinin Türkiye İçindeki Sıralaması.

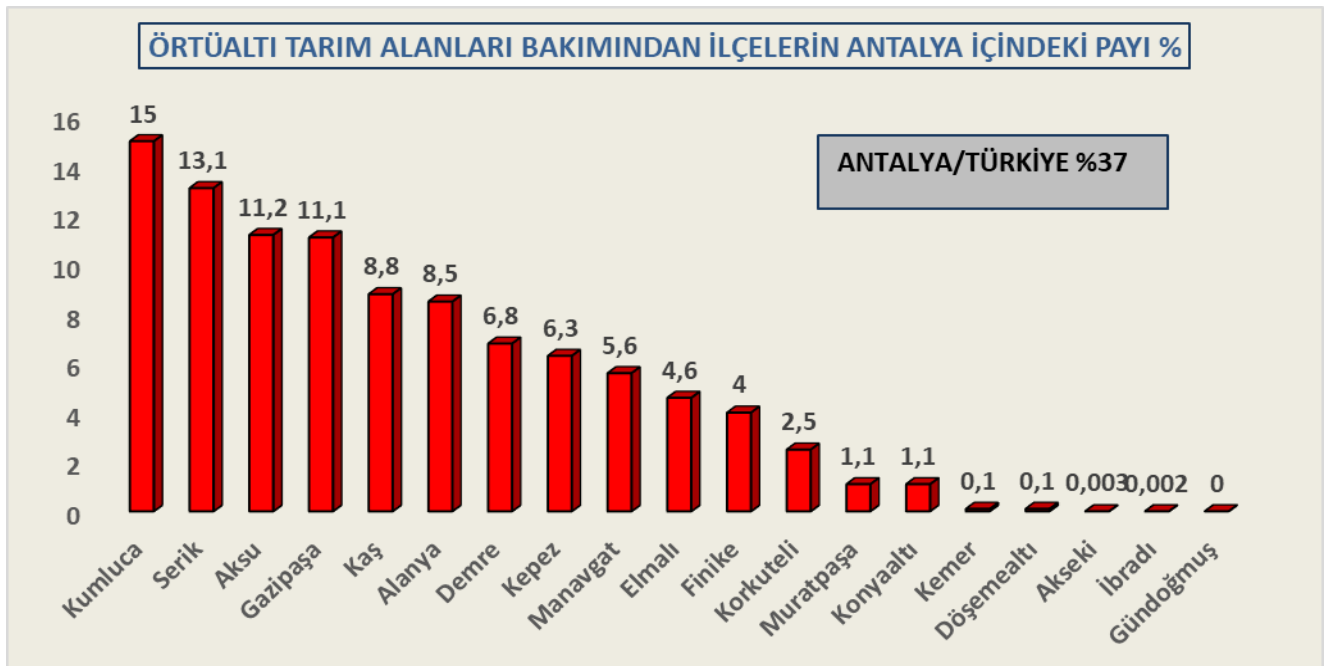
Türkiye Birincileri	Türkiye İkincileri	Türkiye Üçüncüleri	Diğer Önemli Türler
Domates (ö.a.) %61,5	Keçi %6,3	Badem %6	Elma %10
Biber (ö.a.) %60	Muz %43	Çilek (ö.a.) %24	Limon %3
Hıyar (ö.a.) %40	Armut %11	Taze fasulye (ö.a.) %63	Zeytin %2,6
Patlıcan (ö.a.) %56	Yenidünya %19	Marul (ö.a.) %28	Mandarin %1,4
Mantar %46	Keçiboynuzu %49	Anason %14	Altıntop %2,4
Karanfil %48	Rezene %12	Lavanta %8	
Nar %25	Karpuz (ö.a. +bahçe) %13	Brokoli (bahçe) %10	
Avokado %78	Kavun (ö.a.) %27	Lavanta %8	
Portakal %31	Sakız Kabağı (ö.a.) %37	Aynalı Sazan %15	
Maviyemiş %35	Rezene %12		
Kuşkonmaz %52			
Susam %27			
Adaçayı %27			
Pepino %61 (ö.a. %87)			
Bakla (bahçe) %17			
Sebze Tohum Üretimi %70			
Sebze Fide Üretimi %40			
Bombus Arısı %100			

KAYNAK: ATB ve ATAK

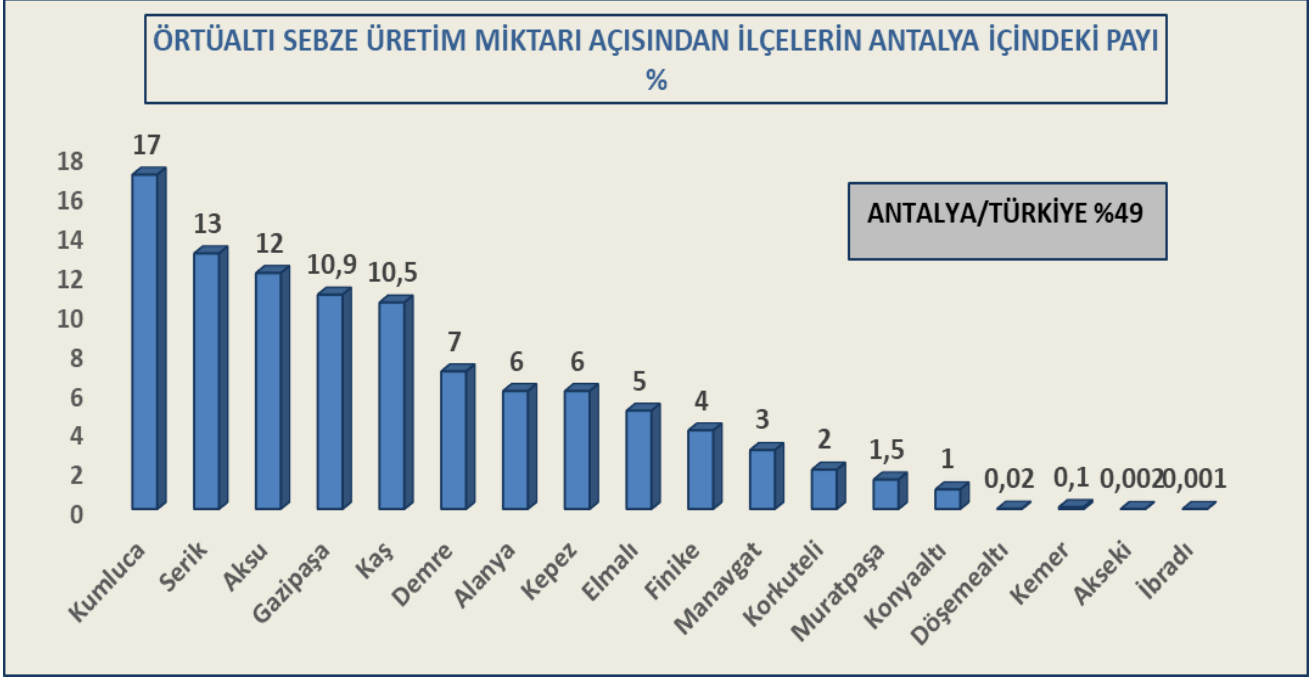
Antalya'nın örtüaltı üretimdeki arazi varlığı ve üretim kapasitesi, ilçeler itibariyle Şekil-3.17'de verilmiştir. Buna göre Kumluca ilçesi, hem arazi varlığında hem de sebze üretim kapasitesinde tüm ilçeler içinde en büyük paya sahip bulunmaktadır.

Örtüaltı sebze üretiminde Serik, Aksu ve Gazipaşa ilçeleri hem arazi varlığında hem de üretim kapasitesinde Kumluca ilçesinin ardından sırasıyla yer almaktadır.

Şekil-3.17. Örtüaltı Arazi ve Üretim Dağılımı

Şekil-3.18. Örtüaltı Sebze Üretiminin İlçelere Göre Dağılımı.

KAYNAK: ATB ve ATAK

2021 yılı itibariyle Antalya örtüaltı varlığı Türkiye örtüaltı varlığının %37'si civarındadır. Aslında bu oran %50'lilerden bu paya düşmüştür. Ancak buna rağmen örtüaltı üretim kapasitesi itibariyle Antalya, Türkiye'nin %49'unu oluşturmaktadır.

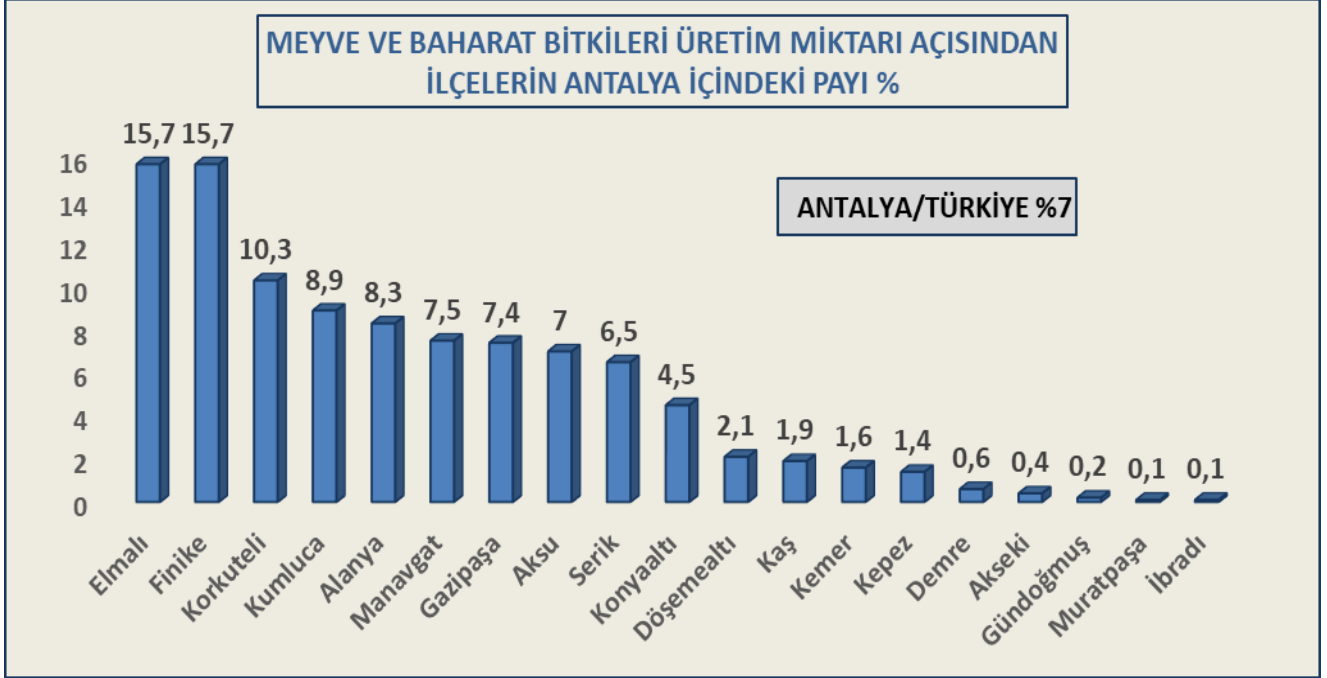
Antalya ilçelerinin örtüaltı üretim kapasitesi doğal olarak kıyı şeridinde toplanmıştır. Ancak son yıllarda özellikle üretim dönemini ve piyasada bulunma süresini uzatmak gibi amaçlarla yayla ilçelerinde ve Burdur ve Isparta illerinde de örtüaltı üretim yatırımları yapılmaktadır.

Antalya'nın bitkisel üretimde ikinci yoğunlaştığı alan meyvecilik üzerinedir. Özellikle klasikleşmiş narenciye ve muz üretiminin dışında son dönemlerde tropik ve sub-tropik ürünlerin üretimi de öne çıkmaktadır. Avokado üretimi bu yeni akımın başını çekmekte ve Türkiye üretiminde ilk sırada yer almaktadır.

Meyvecilik üretimi konusunda doğal olarak yayla ilçeleri başı çekmektedir. Özellikle Elmalı ve Korkuteli ilçeleri toplam meyve üretiminin yaklaşık üçte birini karşılamaktadır. Finike, Alanya ve Gazipaşa ilçeleri ise narenciye ve muz üretiminde ihtisaslaşmıştır.

Antalya meyve üretiminin %15,7'sini Elmalı ve Finike ilçeleri ayrı ayrı sağlarken Korkuteli ilçesi ise %10,3'nü sağlamaktadır. Böylece üç ilçe toplam meyve üretiminin %41,7'sini sağlamaktadırlar. Diğer ilçelerin toplam üretim içindeki payları %10'un altında Şekil-3.19'daki gibi seyretmektedir.

Şekil-3.19. Meyve Üretim ve Arazi Dağılımı

KAYNAK: ATB ve ATAK

Türk tarımının dünyaya açılan penceresi konumundaki Antalya, sahip olduğu üretim kapasitesinin yanı sıra üretim çeşitliliği ve rekabet avantajları dolayısıyla da ülkemizin ayrıcalıklı illerinden biridir. Bu özelliğini derinleştirme politikalarına öncelik verme zorunluluğu bulunmaktadır. Aksi halde Antalya tarımının geleceğinde sadece iklim değişikliği krizi değil diğer insani ve idari yetersizliklerden kaynaklanan krizlerle mücadele etmek de gündeminde olacaktır. Bu tür bir riskten bahsetmenin kaynaklarından biri de tarım alanları varlığındaki eğilimlerdir.

Antalya, tarım alanları varlığını son 30 yılda ciddi boyutta kaybetmiştir. 4.3 milyon da olan tarım alanı varlığı, 2021 yılında 3 milyon da düzeyine düşmüştür. Bu düşüşte tarla bitkileri üretimiyle ilgili alanlardaki düşüşün ciddi payı bulunmaktadır.

Meyvecilik ve süs bitkileriyle ilgili tarım alanı varlığı, 2005 yılından itibaren tedrici bir artış yaşamıştır. Bunun en büyük kaynağı süs bitkileri ve tıbbi-aromatik bitkiler alanlarındaki yatırımlar olmuştur. Fakat özellikle 2016 yılından sonra bu yatırımlar da ciddi bir durgunluğa girmiştir. Halbuki dış ticarete en açık tarım ürünlerinin başında bu ürünler gelmektedir.

4. Antalya Ticaret Borsası

4.1. Kuruluş ve Tarihçe

Borsamız 30.Nisan.1302 tarihli Borsalar Nizamnamesine göre; geçici encümen azaları olan Ak Hüseyin Bey, Ahmet Muhtar Bey, Hacı Kadir Bey, Tacettin Bey, Hacı İstavri Bey ve Komiser Salih Zeki Bey idaresinde 23.06.1920 tarihinde kurulmuş, ilk toplantısını 02.07.1920 tarihinde yaparak çalışmalarına **ANTALYA TİCARET VE ZAHİRE BORSASI** olarak başlamıştır.

Hükümet caddesinde küçük bir binada çalışmalarına başlayan Borsaya ürününü getiren müstahsiller daha çok borsa çevresinde bulunan Ekşili Bahçe, Bir Kapılı Han ve Kışlahan'da ürününü bekletirler ve borsada müzayedeye çıkarırlardı. Müzayedeye çıkarılan ürünler simsarlar tarafından müstahsil ve tacirin hazır olduğu salonda açık ihale ile satılırdı.

Kuruluş tarihi itibariyle ülkemizin en eski üçüncü borsası olan Antalya Ticaret Borsası; 1924 yılında 655 sayılı Kanuna, 25.Nisan.1944 tarihinde 4355 sayılı Kanuna, 08.Mart.1950 tarihinde 5590 sayılı Kanuna intibak olmuş ve **ANTALYA TİCARET BORSASI** unvanını almıştır. 24.Aralık.1981 tarihinde ise 2567 sayılı Kanuna intibak olmuştur.

Antalya Ticaret Borsası'nın kuruluş yılı olan **1920** yılında **6.260 TL** umumi gelire karşılık, **2.960 TL** umumi masraf tespit edilmiştir.

4.2. Mali Yapı ve Üye Sayısı

Borsa muhasebe kayıtları 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Kanunu ile Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği'ne uygun olarak tutulmaktadır. Borsa'nın her türlü alacak ve haklarını izlemek ve bunların tahsil işlerini yürütmek, finansal birikimlerini en verimli şekilde değerlendirmek üzere çalışmalar titizlikle sürdürülmektedir.

Tablo-4.1. ATB Son 11 Yıllık Bütçe Eğilimi

ANTALYA TİCARET BORSASI SON 10 YIL MALİ YAPISI			
YIL	BÜTÇE (TL)	YIL	BÜTÇE (TL)
2011	2.250.000-TL	2017	2.800.000-TL
2012	2.250.000-TL	2018	2.940.000-TL
2013	2.475.000-TL	2019	4.000.000-TL
2014	2.475.000-TL	2020	5.500.000-TL
2015	2.722.500-TL	2021	6.000.000 -TL
2016	2.800.000-TL		

Gelir ve gider bütçesi borsanın yapısal kompozisyonunu ve gelir gider dengesi gözeterek denk bütçe esasına göre hazırlanmaktadır. Antalya Ticaret Borsası, **2021** yılı bütçesi **6 milyon TL** olarak gerçekleşmiş ve böylece bütçesini bir önceki yıla oranla yaklaşık % 10'a yakın artırmıştır.

Kuruluşunda 45 üyesi bulunan borsanın üye sayısı 2021 yılı itibariyle 1209 aktif üyeye ulaşmıştır.

Tablo-4.2. ATB Son 11 Yıl Aktif Üye Sayısı Eğilimi

ANTALYA TİCARET BORSASI' SON 10 YIL AKTİF ÜYE SAYISI			
YIL	AKTİF ÜYE SAYISI	YIL	AKTİF ÜYE SAYISI
2011	914	2017	1085
2012	900	2018	1075
2013	999	2019	1078
2014	1051	2020	1200
2015	1024	2021	1209
2016	1040		

4.3. Temsil, İmza Yetkisi ve Ehliyet

Borsaları protokolde Meclis Başkanı veya başkanın görevlendireceği bir meclis üyesi temsil eder. Borsanın hukuki temsilcisi Yönetim Kurulu Başkanıdır.

Borsa adına düzenlenen taahhüname, sözleşme ve vekaletname gibi borsayı hukuken bağlayan belgeleri Yönetim Kurulu Başkanı veya başkan vekiliyle diğer birkaç üyenin birlikte imzalaması gerekir. Borsaların taşınmaz mal alması, satması, rehin, ifraz ve tevhid ettirmesi ve yapı yapması, ödünç para alması ve bağışta bulunabilmesi için meclislerinin kararı gereklidir.

4.4. Yayın Faaliyetleri

Borsada işlem gören maddeler günlük, haftalık, aylık, yıllık bültenler vasıtasıyla diğer borsalar ve ilgili kuruluşlara gönderilmekte ve internet sayfasında yayımlanmaktadır. Ayrıca diğer kişi ve kuruluşlarca yayımlanan Kanun-Tüzük, Yönetmelikler üyelerimize bildirilmekte ve üyelerimizin istekleri doğrultusunda kendilerine müşavirlik hizmetleri verilmektedir. İki aylık sürelerle yayınladığımız Borsanomi Dergisi çevrimiçi olarak internet sayfamızdan kamuoyuna dağıtılmaktadır. Borsamız faaliyetleri, yazılı-görsel-işitsel medya ile internet medyası ve sosyal medyada aracılığıyla üyeler, kamuoyu ve ilgilileriyle paylaşılmaktadır.

	ANTALYA TİCARET BORSASI 2021 YILI EKONOMİK RAPORU	30/12/2022	
		Ver:1.0	64 / 72

4.5. Borsa Tescilleri

T.C. Ticaret Bakanlığı'nın onayı ile borsalarda işlem gören maddeler "Ticaret Borsalarına kote edilen maddeler" olarak 241 ürün borsalarda işlem görmektedir. Borsalara dahil maddelerin en az miktarları üzerinde yapılan alım-satım işlemlerinin borsalarda tescili zorunludur.

Antalya Ticaret Borsası yasadan kaynaklanan bu görevlerini yerine getirirken tarım ve hayvancılık sektörlerinde üretici, tacir ve tüketicilerin hak ve menfaatlerini korumakta, haksız rekabetin önlenmesini sağlamakta ve vergi ziyanın önüne geçilmesine yardımcı olmaktadır.

Bir maddenin borsaya dahil edilebilmesi için aranan özellikleri genel olarak şöyle sıralanabilir:

- O yörede ürünün önemli miktarda üretilmesi veya ithalat-ihracatının yapılması,
- Standartlarının veya tiplerinin tespit edilmiş olması veya numune ile temsil edilebilmesi,
- Stoklamaya elverişli olması ve çabuk bozulan mallardan olmaması,
- Alınıp satılabilecek asgari miktarının günün şartlarına göre belirlenmiş olması,
- Borsa meclisinin; o maddeyle ilgili tescil kararı olması, Ticaret Bakanlığınca onaylanması,

4.6. Borsa Kotasyonuna Dahil Maddeler

Antalya Ticaret Borsası'nın kotasyonuna dahil maddeler ana gruplar itibariyle; hububat, hububat mamulleri, bakliyat, yağlı tohumlar, küspeler, bitkisel yağlar, bitkisel gıda maddeleri, hayvansal gıda maddeleri, kuru ve yaş meyveler, su ürünleri, orman mahsulleri, tekstil hammaddeleri, kasaplık canlı hayvanlar de ham derilerden oluşmaktadır.

Antalya Ticaret Borsası, kendi kapsama alanında anlamlı yoğunlaşmaya sahip ana grupları, gerekli prosedürleri yerine getirerek, kotasyonuna dahil etmiştir. Diğer taraftan bu türden kotasyon listeleri statik yapıya değildir. Bölgenin ve sektörün zaman içerisindeki gelişimine paralel olarak bu listelerde değişimler veya güncelleştirmeler yapılabilmektedir. Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı'nın 02/12/1988 tarih ve 1988/789 sayılı onayıyla 01/03/1989 tarihinden itibaren yürürlüğe konulan borsa kotasyonuna dahil maddeler güncelleştirilmiş haliyle Tablo-4.3'te verilmektedir:

Tablo-4.3. ATB Kapsamındaki Maddeleri Gösterir Kotasyon Cetveli

Antalya Ticaret Borsası Kapsamındaki Maddeleri Gösterir Kotasyon Cetveli			
Maddenin Adı	En Az Miktar	Maddenin Adı	En Az Miktar
I) HUBUBAT		VII) ÇEŞİTLİ GIDA MADDELERİ	
Arpa	100 Kg	A) Bitkisel Gıda Maddeleri	
Buğday	100 Kg	Tahin	100 Kg
Çavdar	100 Kg	Kanola	500 Kg
Çeltik	100 Kg	Pekmez (üzüm-harnup)	150 Kg
Mısır	100 Kg	Patates	200 Kg
Pirinç	100 Kg	Sarımsak	200 Kg
Yulaf	100 Kg	Kabak	200 Kg
II) HUBUBAT MAMULLERİ		Mantar	500 Kg
Buğday Kepeği	100 Kg	B) Hayvansal Gıda Maddeleri	
Buğday Unu	144 Kg	Büyük Baş Hayvan Etleri	25 Kg
Bulgur	100 Kg	Küçük Baş Hayvan Etleri	16 Kg
III) BAKLİYAT		Peynir	16 Kg
Burçak	100 Kg	Bal	100 Kg
Kuru Börülce	100 Kg	Yumurta	500 Adet
Kuru Fasulye	100 Kg	Sade yağ	85 Kg
Mercimek	100 Kg	Tere yağ	85 Kg
Nohut	100 Kg	Canlı Tavuk ve Piliç	250 Adet
IV) YAĞLI TOHUMLAR		Tavuk ve Piliç Eti	50 kg
Anason	100 Kg	Peynir (Beyaz-Tulum-Kaşar)	100 Kg
Ay Çiçeği	100 Kg	Yoğurt	100 Kg
Pamuk Çekirdeği (Çiğit)	500 Kg	Hindi Eti	100 Kg
Soya Fasulyesi	200 Kg	VIII) KURU VE YAŞ MEYVELER	
Susam	100 Kg	A) Kuru Meyveler	
Yer Fıstığı	100 Kg	Keçi Boynuzu (Harnup)	100 Kg
V) KÜSPELER		B) Yaş Meyveler	
Soya Küspesi	500 Kg	Altıntop	500 Kg
Pamuk Çekirdeği Küspesi	500 Kg	Limon	500 Kg
Ay Çiçeği Küspesi	500 Kg	Mandarin	500 Kg
VI) NEBATİ YEMEKLİK YAĞLAR		Portakal	500 Kg
Ay Çiçeği Yağı	50 Kg	Nar	500 Kg
Pamuk Yağı	50 Kg	XII) SU ÜRÜNLERİ	
Soya Yağı	50 Kg	Balık (Deniz ve Çiftlik)	50 Kg
Zeytin Yağı	50 Kg	Kerevit	50 Kg
Nebati Margarinler	50 Kg	Ceviz	100 Kg
IX) TEKSTİL HAMMADDELERİ		XIII) ORMAN MAHSULLERİ	
İpek Kozası	5 Kg	Defne Yaprağı	500 Kg
Pamuk (Mahlıç)	50 Kg	Kekik (Kekik Otu)	300 Kg
Çekirdekli Pamuk (Kütlü)	100 Kg	Adaçayı	300 Kg
Pamuk İpliği	500 Kg	Ihlamur	50 Kg
Yapağı	25 Kg	Kavak	1000 Kg
X) KASAPLIK CANLI HAYVANLAR		XI) HAM DERİLER	
A) Büyük Baş Canlı Hayvanlar	50 Kg	Büyük Baş Hayvan Derileri	50 Adet
B) Küçükbaş Canlı Hayvanlar	15 Kg	Küçük Baş Hayvan Derileri	3 Adet

4.7. Borsanın İşlem Hacmi

Borsanın 2020-2021 yılları arasındaki işlem hacimleri ve yıllık gelişmeleri aşağıda verilmiştir:

Tablo-4.4. ATB Tescil ve İşlem Hacmi Cetveli

MADDELER	2020 YILI		2021 YILI	
	MİKTAR (kg)	TUTAR (TL)	MİKTAR (kg)	TUTAR (TL)
HUBUBAT	270.969.196,96	287.896.727,45	216.569.355,28	364.783.449,22
HUBUBAT MAMÜLLERİ	435.667,69	1.423.018,75	777.036,5	2.271.832,56
BAKLİYAT	2.224.258,93	6.830.063,79	11.690.519,4	14.043.911,48
YAĞLI TOHURLAR	2.930.385,64	46.423.297,06	1.795.741,7	30.043.937,97
BİTKİSEL YAĞLAR	1.097.696,29	8.842.944,59	2.691.641,4	28.454.891,54
KÜSPELER	2.535.100,00	6.097.369,70	1.733.662,00	4.847.994,89
HAYVANSAL YAĞLAR	988.367,72	42.274.302,04	1.603.978,18	81.492.624,58
YAŞ SEBZELER	315.448.776,73	624.321.512,12	394.779.334,69	901.484.862,57
HAYVANSAL GIDA MADDELERİ	179.522.228,85	832.476.091,10	192.695.710,03	1.077.296.734,76
KURU MEYVELER	10.824.623,15	85.628.062,15	10.042.974,78	133.087.229,42
YAŞ MEYVELER	363.242.692,45	1.127.939.295,62	408.044.155,1	1.514.783.188,16
ORMAN MAHSULLERİ	28.843.589,27	103.479.723,98	38.767.665,7	94.650.099,07
TEKSTİL HAMMADDELERİ	55.305.957,06	166.716.225,97	28.311.371,00	277.344.166,3
KASAPLIK CANLI HAYVAN VE ET MAMULLERİ	21.671,00	82.261.285,85	24.685,00	101.169.161,57
BÜYÜKBAŞ HAYVAN	5.255.867,37	180.878.533,05	4.822.170,56	208.798.211,65
KÜÇÜKBAŞ HAYVAN	507.820,42	24.302.851,19	715.995,99	41.710.202,88
KANATLI HAYVAN ETLERİ	1.910.150,42	15.916.381,33	1.708.303,71	21.862.137,55
SU ÜRÜNLERİ	444.685,54	14.301.992,86	871.350,21	35.047.051,33
ÇEŞİTLİ MADDELER	233.210.126,09	150.181.717,16	402.235.659,64	303.563.708,72
MEYVE ÇEKİRDEKLERİ	578.015,00	21.034.769,80	567.445,00	51.426.641,46
KASAPLIK HAM DERİLER	500.543,00	2.440.003,01	594.931,85	4.492.027,29
ET MAMÜLLERİ	0,00	0,00	0,00	0,00
TOPLAM	1.476.797.419,57	3.831.666.168,56	1.721.043.627,72	5.292.654.065,79

2021 yılında ATB işlem hacmi, miktarda %17, tutarda ise %38 artış göstermiştir. Hacim derinliği ve Türkiye gündemi bakımından yaş meyve ve yaş sebze işlemleri de dikkat çekicidir. 2021 yılında yaş meyvede işlem hacmi miktarda %12 ve tutarda ise %34 artış gösterirken yaş sebze ise miktarda %25 ve tutarda ise %44'lük artışlar yaşanmıştır.

4.8. 2021 Yılı Ana Faaliyetleri

Meslek Komiteleri, Borsamızın ana beslenme noktasıdır. Sektörümüz, kentimiz ve ülkemiz gündemin yer alan tüm konuların komite toplantılarımızda yer alıyor olması bizlere güç vermektedir. Meslek Komiteleri toplantılarımızda yıl boyunca alınan Kararlar başta Birliğimiz olmak üzere ilgili tüm taraflarla da paylaşılmıştır. Bu yıl;

- İklim değişikliğinin tarımsal üretime ve ticarete etkileri,
- Girdi maliyetlerinde görülen yüksek artışlar,
- Rusya Federasyonu'na uygulanmakta olan domates kotası ve yasaklamalar,
- Üretimi artan tropik ve subtropik meyve üretiminin beraberinde getirdiği su yetersizliği,
- Kamunun yaş sebze ticaretine girerek özel sektör ile rekabete girmesinin etkileri,
- Döviz kurunda yaşanan dalgalanmalar ve yüksek üretici enflasyonu,
- Hava kargo taşıma giderlerinin tarımsal ürünlerin ihracatında yüksek maliyetli olması,
- İhracatta karşılaşılan problemler,
- Tarımsal üretimde standardizasyon,
- Hazine arazilerine erişememe,
- Kırdan kente göçün tarımsal üretim ve ticarete etkileri,
- Tarım sektörüne özgü sosyal güvenlik sistemi,
- “Yeşil Mutabakat”

konuları öne çıkmıştır.

Üyelerimizin sorunlarını, taleplerini ve çözüm önerilerini bizlerle paylaşan tüm arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Bugüne kadar olduğu gibi önümüzdeki yıl alınacak tüm kararlarında takipçisi olacak ve çözüm için faaliyetlerimizi kesintisiz sürdüreceğiz.

Tüm dünyayı ilgilendiren iklim değişikliği” ile yeşil mutabakat konusuna özel olarak eğildik. Geçtiğimiz yılki meclisimizde 2021 yılını “Sürdürülebilirlik Yılı” ilan ettik ve tüm faaliyetlerimizde sürdürülebilirliği öncelikle. Antalya Tarım Konseyi’imizle birlikte yıl boyunca;

- Sürdürülebilirlik ana başlığında göç, süt üretimi ve kırsal mahalleler konularında 3 panel,

- İklim değişikliği özelinde tarımsal ticaret, su yönetimi, teknoloji kullanımı ve karbon ayak izi konularında 4 panel,
- Yeşil mutabakat özelinde bitki besleme, bitki koruma, tarımsal atık yönetimi, tarımsal biyolojik çeşitlilik ve tarım topraklarının sürdürülebilirliği konularında ise 5 panel,

gerçekleştirdik. Böylece hem üyelerimizi bilgilendirdik hem de konunun yıl boyunca sektörümüz, kentimiz ve ülkemiz gündeminde yer almasını sağladık. Yeşil mutabakat başta olmak üzere sürdürülebilirlik ana başlığındaki etkinliklerimizi önümüzdeki yılda sürdüreceğiz. Diğer taraftan 2021 yılında;

- Antalya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ile imzaladığımız protokol çerçevesinde düzenlediğimiz online eğitim programlarıyla son bir yılda 100'ün üzerinde eğitim düzendik. Eğitimlerimize üyelerimizin yanı sıra 81 ilimiz ve pek çok farklı ülkeden de katılım oldu. Yaklaşık 500 bin kişiye eğitim verdik. Eğitimlerin hazırlanması ve yapımında emeği geçen İl Müdürü ve çalışma arkadaşlarına, akademisyenler ile uzmanlara ve çalışma arkadaşlarımıza teşekkür ediyorum. Sektörümüzü ilgilendiren tüm konularda paydaşlarımızla birlikte toplantılar, çalıştaylar, paneller ve eğitimler düzenlemeye devam edeceğiz. Çevrimiçi gerçekleştirdiğimiz bu çalışmalarımıza @antalyaborsa ve @AntalyaTarimOnline isimli Youtube kanallarından ulaşabilirsiniz.
- Her ayın ikisinde “Antalya Yaş Meyve Sebze Endeksi” ile “Antalya Domates Endeksi”ni açıkladık.
- Aylık ihracat değerlendirmesi raporuyla kent tarımın ihracattaki yerini kamuoyu ile paylaştık.
- 100.yıl kitabımız ve buğday kitapçığını yayımlayarak, geçmişi geleceği taşıyan bir arşiv kazandırdık.
- Sektörlerin nabzını tutmak için sektörel analiz toplantılarımızı sürdürdük.
- “Sizin Oraların Nesi Meşhur” programımızda illerin yöresel ve coğrafi işaretli ürünlerini tanıttık.
- Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi ve Antalya Teknokent ile tarım sektörü işbirliği toplantıları düzenledik.
- Halkbank Antalya Şube Müdürlüğü arasında Bankkart Tedarik Zinciri Finansman Projesi protokolü imzalandık.

- Ekonomik sıkıntı çeken üyelerimizin finansmana erişimini kolaylaştırmak için TOBB öncülüğünde uygulamaya konan Nefes Kredisi'ni 8. kez üyelerimizin kullanımına sunduk.
- Borsamızın tescil ettirdiği Antalya Tavşan Yüreği Zeytini coğrafi işaretini, ürün ambalajlarında kullanacak olan firmalarla coğrafi işaret kullanım protokolü imzaladık.
- Hizmet kalitemizi artırmak için 2008 yılında aldığımız akreditasyon sistem belgesini yeniledik.
- Dünya Gazetesi ile “Kırsal Kalkınmada Yöresel ve Coğrafi İşaretli Ürünler” başlıklı panel düzenledik.
- 2010 yılından beri yaptığımız 11. Yöresel Ürünler Fuarı YÖREX'i,342 bin ziyaretçiyle buluşturduk.
- YÖREX'te ulusal marketler ve e-ticaret siteleriyle yüz yüze ikili iş görüşme imkanı sağladık, “Coğrafi İşaretler YÖREX Buluşması” semineri düzenledik.
- Eğitimden sağlığa birçok alanda bağış ve yardımlarımız devam etti. TOBB öncülüğünde başlatılan “Küçük Parmaklar” tablet dağıtım kampanyası kapsamında, Antalya Ticaret Borsası olarak 55 adet klavyeli tableti öğrencilerimize ulaştırdık.
- Koronavirüs tedavisinde kilit rol oynayan 4 adet Yüksek Akış Oksijen Cihazı'nı (HFO) hastaların kullanımına sunduk.
- TOBB'un katkılarıyla hazırladığımız 1077 gıda paketini ihtiyaç sahiplerine ulaştırdık.
- Manavgat Yangınında üreticilere 100 ton saman ve yem ile diğer oda borsalardan gelen saman, yem ve gıda yardımlarını ulaştırdık.
- Faaliyetlerimizi kamuoyu ile paylaşmak üzere hazırladığımız 200'ün üzerinde haber bültenimiz, yazılı basında 4 bin, görsel basında 700'ün üzerinde yayımlanarak milyonlarca kişiye ulaştırdık.

5. 2022 Yılı Hedefleri ve Planları

Antalya Ticaret Borsası, 2021 yılında Türkiye ve sektör ortalamalarının üzerinde bir performans göstermiştir. Bunun sonucunda işlem gören miktarda %17'lik bir artış, tutarda ise %38'lik bir artış yaşanmıştır. Borsamız bütçesi ise %10'a yakın bir artış göstermiştir.

Bu performansa rağmen sektörümüz 2021 yılında maliyetler bakımında aşırı zorlanmıştır. 2020 yılındaki salgın zorluklarının üzerine gelen bu ağır maliyet baskısı sektörümüzde borçlanma ve özkaynak erimesini hızlandırmıştır. Ekonomik zorluklarını 2022 yılında tekrar yaşamama hedefine ve dileğine sahip bulunmaktayız. Yaşadığımız zorlukların sebepleri salt dış kaynaklı olmamış, onun etkilerini artıran kendi darboğazlarımız da bu olumsuzluklarda ciddi etkili olmuştur. Keza dış ticaretimiz de ciddi bir artış ivmelenmesi başarılammıştır. Kur artışının yarattığı avantajı sektörümüz oldukça iyi bir şekilde değerlendirmiştir. Ancak toplam bir ivmelenme görülmemiştir. Bu ivmelenmenin yaşanmamasının bir nedeni de, ihracatta yaşanan kg başına fiyat düşüştür. Özellikle tarımsal ürün ihracatında, döviz artışları ilk başta bir hareketlenmeye neden olsa da hemen arkasından dış alıcılar, neredeyse artan döviz fiyatları kadar, indirim talep etmektedirler. Genellikle ihraç ürünlerimiz fiyat rekabetine dayalı harcıalem ürünler olduğundan bu talep ret edilememektedir. Bu dönemde sektörü zorlayan ilave bir olumsuzluk da yükselen enflasyon olmuştur. Çünkü, dolarize olmuş ekonomimizdeki değerini hızla kaybeden TL, enflasyonist baskıyı artıran ya da tetikleyen bir güç haline gelmiştir. Üstelik tarım sektörü üretici ve girdi enflasyonlarının, tüketici enflasyonunun üzerinde seyretmesiyle ilave bir maliyet yüküyle de karşı karşıya kalınmıştır.

2020 yılı ikinci yarısından sonra, kamu bankalarının uyguladığı, düşük reel faizli kredilendirme politikası hızla durmuş, krediye erişim zorlaşmış ve kredi faizleri hızla yükselmeye başlamıştır. Yüksek reel faizli krediler de ekonomiyi oldukça soğutmuştur. 2020 yılı üçüncü çeyreğinden itibaren özellikle ertelenmiş kamu ödemelerinin başlaması, cari dönem kamu ödemeleri ve alınan kredilerin ödeme takvimlerinin gelmesiyle tüm kesimler gibi tarım kesimi de ciddi bir darboğaza daha girmiştir.

2021 yılı boyunca bir önceki yılın düşük büyümeli baz etkisi, ekonomik ve sosyal açılmaların etkisi ile hareketli bir dönem yaşanmıştır. Antalya bu hareketlenmeden önceki yılın

tarih boyunca görülmemiş küçülmesinin yarattığı ivmelenme ile ülke ortalamasının üzerinde bir büyüme yaşamıştır. Ancak tarım sektörü bu büyümeden nasibini yine alamamıştır.

Borsa yönetimi olarak bir yıllık faaliyetimizin temel dayanağı olan katılımcı ve paylaşımcı anlayış ve birlikte hareket ederek sinerji üretme gayretimizin bir uygulamasını, çalışma grupları organizasyonu ile gerçekleştirmeye çalıştık. Bu uygulamanın ilk ürünlerini de aynı yıl içerisinde almayı başardık.

2022 yılında da giderek artan bir yoğunlukta bu çalışma grupları organizasyonunu geliştirmeye devam edeceğiz. Böylece ekip çalışması alışkanlığını Borsa faaliyetleri geneline yaymaya çalışmaya devam edeceğiz.

Tarım ve tarımsal ticaretin en yoğun sektörlerini oluşturan yaş meyve ve sebze, hububat, örtü altı üretim, süs bitkileri üretimi ve mantar üretimi sektörleriyle ilgili sorunları tespit etme ve çözüm önerileri hazırlama planları öncelikli konular olacaktır.

Tarım ve tarımsal ticarete standardizasyon, organizasyon ve planlama çalışmalarının projelendirilmesi önemini koruyacaktır.

Borsamız önümüzdeki dönemde yerel yönetimlerle sektörümüzü biraraya getirme ve bir yönetişim sağlama konusunda etkinlikler yapacaktır.

Borsamızın ilgi alanlarına yönelik sektörel araştırmalar için ortak çalışmalar yapılması ile ilgili planlarımız güncelliğini korumaya devam edecektir.

Borsamızın kurumsal düzeyde sahip olduğu ISO:9000 Kalite Yönetim Sistemi belgesi ile AB Akreditasyon belgesi gereklerini yerine getirmeye devam edecektir.

2022 yılında üye işlemlerimizin; hızlanması, kesintisiz ve aksamadan yapılabilmesi ve kolaylaştırılması için Borsamız web sayfasını çağın gerekliliklerine uygun bir hale getireceğiz. Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında kurumsal kapasitemizin artırılması ve kanunla uyumlu hale getirilmesi için de alt yapımızı güçlendireceğiz.

	ANTALYA TİCARET BORSASI 2021 YILI EKONOMİK RAPORU	30/12/2022	
		Ver:1.0	72 / 72

6.Sonuç ve Değerlendirme

Borsamız faaliyetleri arasında bulunan 2021 yılı ekonomik raporu; gerek dünyadaki ve ülkemizdeki ekonomik gelişmelerden eğilimler sunmaya gerek Antalya'mızın yaşadığı ekonomik gelişmelerle ilgili eğilimler sunmaya odaklanmıştır.

Bu rapor açısından ana konu ise doğal olarak tarım sektöründeki üretim-tedarik-ticaret gelişmeleridir. Raporun tarım sektörü yoğun olmasının yanı sıra tarımsal faaliyetleri doğrudan ve dolaylı ilgilendiren ekonomik gelişmelere de yer verilmiştir.

Bu Raporda, 2021 yılı ekonomik gelişmeleri, bahsedilen kapsamda ve bir zaman serisi algılayışı ile değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Yapılan tespit ve değerlendirmelerin borsamız faaliyetlerine yansımaları sayısal olarak farklı boyutlarda ve detayda gösterilmeye çalışılmıştır.

2021 yılı genel olarak borsamız faaliyetleri; 2020 yılından daha hareketli ancak zorlu uluslararası ilişkiler ve daralan uluslararası ticaret koşulları altında geçmiştir. Bu dönemde yoğunlaştığımız ana konu, gittikçe artan zorlu koşullara karşı direncimizi artırmak üzerine kurgulanmıştır.

2021 yılı ekonomik faaliyetlerinin ve performansının kentimiz açısından ülke ortalamasının üzerinde gerçekleşmiş olmasının en önemli nedeni, 2020 yılındaki tarihte görülmemiş küçülmemizin yarattığı baz etkisi olmuştur. Nitekim 2022 yılı başlangıcımız, 2021 yılına göre daha yavaş seyretmiştir.